

EKONOMICKÝ ČASOPIS

23 | 1975 | 9

8.— Kčs

Z OBSAHU

HRONSKÝ, Filip: K otázke vymedzenia kategórie životná úroveň — SOKIRA, Jozef: O charaktere ekonomického záujmu socialistického podniku — RUŽIČKA, Anton: Vývoj zahraničného obchodu medzi členskými krajinami RVHP v rokoch 1960—1973 — ANDRÁŠIK, Ladislav: Formovanie buržoáznej teórie optimálneho ekonomického rastu (Kritika teoreticko-metodologických koncepcií) — LAŠČIAK, Adam: Problémy ekonomického rastu a stability z hľadiska matematickej teórie optimálnych procesov — Recenzie a bibliografia — Správy

Ekon. Čas., 23, 1975, č. 9, s. 741—840

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

895 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedeckotechnickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, bibliografiu a správy z vedeckého života.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического национального хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, библиография и новости из научной жизни.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific-technical revolution and applying of the economico-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, bibliography and news about the scientific life.

Hlavný redaktor Andrej Lantay
Výkonná redaktorka Zdenka Sláviková
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ivan Figura, Štefan Fišera, Vladislav Garaj, Štefan Herešik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Ivan Okáli, Jan Přívara, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Ladislav Unčovský, Libor Zátopek, Ján Zervan

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava, telefón 35761-5

Číslo bolo redakčne spracované v júni 1975

OBSAH

State

HRONSKÝ, Filip: K otázke vymedzenia kategórie životná úroveň	— — — —	743
SOKIRA, Jozef: O charaktere ekonomického záujmu socialistického podniku	— —	759
RUŽIČKA, Anton: Vývoj zahraničného obchodu medzi členskými krajinami RVHP v rokoch 1950-1973	— — — — —	776
ANDRÁŠIK, Ladislav: Formovanie buržoáznej teórie optimálneho ekonomického rastu (Kritika teoreticko-metodologických koncepcií)	— — — — —	793
LAŠČIAK, Adam: Problémy ekonomického rastu a stability z hľadiska matematickej teórie optimálnych procesov	— — — — —	810

Recenzie a bibliografia

Kolektív: Problemy socialističeskoj ekonomičeskoj integracii	— V. Nemčeková	822
Matematika i kibernetika v ekonomike (Slovar — spravodník)	— L. Kabát — M. Kaliňák	825
Bibliografia	— L. Greiner	827

Správy

Liblické sympóziu „Efektivnost vědeckotechnického rozvoje a formování vztahu člověk — technika v socialistické společnosti“ (L. Azudová)	— — — —	830
Desať rokov činnosti Európskeho koordinačného strediska pre výskum a dokumentáciu v oblasti spoločenských vied (J. Stanko)	— — — —	837

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

ГРОНСКИ, Филип: К вопросу понимания категории жизненный уровень	— —	743
СОКИРА, Йозеф: О характере экономической заинтересованности социалистического предприятия	— — — — —	759
РУЖИЧКА, Антон: Развитие иностранной торговли между странами-членами СЭВ в период 1950-1973 годов	— — — — —	776
АНДРАШИК, Ладислав: Формирование буржуазной теории оптимального экономического роста	— — — — —	793
ЛАШЧЯК, Адам: Проблемы экономического роста и устойчивости в связи с математической теорией оптимальных процессов	— — — — —	810

Рецензии и библиография

Коллектив: Проблемы социалистической экономической интеграции — В. Немчекова	— — — — —	822
Математика и кибернетика в экономике (Словарь — справочник) Л. Кабат — М. Калиняк	— — — — —	825
Библиография — Л. Грайнер	— — — — —	827

Сообщения

Симпозиум в Либлицах «Эффективность научно-технического развития и формирование соотношения человек-техника в социалистическом обществе» (Л. Азудова)	— — — — —	832
Десять лет деятельности Европейского координационного пункта для исследования и документации в области общественных наук (Й. Станко)	— — — — —	837

CONTENTS

Articles

HRONSKÝ, Filip: On the Category of Living Standard	— — — — —	743
SOKIRA, Jozef: On the Character of Economic Interest of Socialist Enterprise	— — — — —	759
RUŽIČKA, Anton: The Evolution of Foreign Trade among CMEA Countries in the Years 1950—1973	— — — — —	776
ANDRÁŠIK, Ladislav: Formation of Bourgeois Theories of Optimal Economic Growth	— — — — —	793
LAŠČIAK, Adam: Application of the Optimal Control Theory to the Theory of Economic Growth and Stability	— — — — —	810

Book Reviews and Bibliography

Collective: Problems of the Socialist Economic Integration — V. Nemčeková	— — — — —	822
Mathematics and Kybernetic in the Economics (Dictionary) L. Kabát — M. Kalina	— — — — —	825
Bibliography — L. Greiner	— — — — —	827

Reports

Symposium in Liblice on the Effectivity of Scientifico-Technical Development and Forming of the Relationship Human-Technic in the Socialist Society (L. Azudová)	— — — — —	832
Ten Years of the CEUCOR-activity (J. Stanko)	— — — — —	837

K otázke vymedzenia kategórie životná úroveň

HRONSKÝ, Filip

Úvod

Rozvoj ľudskej spoločnosti, ovládaný po tisícročia živelnosťou a vykorisťovateľskými vzťahmi, nadobudol v krajinách, kde komunistické a robotnícke strany vytvorili socialistické spoločensko-ekonomické zriadenie, *nové kvality*. Z objektu vykorisťovania sa pracujúci človek a všestranný rozvoj jeho ľudskej osobnosti stal cieľom snaženia spoločnosti, ktorá premyslene a plánovite zabezpečuje postupnú realizáciu tohto rozvoja. Jeho koncentrovanou podobou je *životná úroveň*.

Zákonitosť a historickú opodstatnenosť realizácie uvedených kvalitatívnych zmien zdôvodnili už klasici marxizmu-leninizmu. Engels vymedzil úlohu socialistickej spoločnosti slovami: „... zabezpečí cestou spoločenskej výroby všetkým členom spoločnosti takú existenciu, ktorá pre nich bude nielen materiálne dostatočujúca, zo dňa na deň bohatšia, ale ktorá im zaručí aj úplné slobodné rozvinutie ich telesných a duševných vlôh...“ [1]

Pre prax budovania socializmu a pre marxistickú teóriu životnej úrovne majú nesmierny význam slová V. I. Lenina: „Jedine socializmus umožní rozsiahle rozšíriť a skutočne podriaďiť spoločenskú výrobu a rozdeľovanie výrobkov vedec-kým hľadiskám zameraným na to, aby život všetkých pracujúcich sa čo najviac uľahčil a poskytol im možnosť blahobytu. To môže uskutočniť jedine socializmus. A my vieme, že to musí uskutočniť; v pochopení tejto pravdy je celá obťažnosť marxizmu i celá jeho sila.“ [2]

V súlade s tým venovali komunistické a robotnícke strany od uchopenia moci vo svojich krajinách prvoradú pozornosť zabezpečovaniu a neustálemu zvyšovaniu životnej úrovne. Pravda, mohli tak robiť v závislosti od konkrétnych podmienok, najmä v závislosti od stavu hospodárskeho rozvoja, ktorý prísušná krajina dosiahla. Za najťažších podmienok vznikol a rozvíjal sa socializmus v Sovietskom zväze, v krajine, ktorá ako prvá odstránila vykorisťovateľské vzťahy. Pre posúdenie realizácie uvedenej historickej úlohy socializmu má preto mimoriadny význam práve správne zhodnotenie podmienok budovania socializmu v tejto krajine. Na XXIV. zjazde KSSZ takéto zhodnotenie vykonal s. Brežnev slovami:

„Keď ústredný výbor stanovil ako hlavnú úlohu deviatej päťročnice podstatne zvýšenie životnej úrovne pracujúcich, počítal s tým, že táto línia bude určovať nielen orientáciu hospodárskeho rozvoja v dlhodobej perspektíve. Keď strana stanoví takúto líniu, vychádza predovšetkým z toho, že najúplnejšie uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb ľudí je najvyšším cieľom spoločenskej výroby za socializmu.

Od prvých dní sovietskej moci robili naša strana a štát v tomto smere všetko čo mohli, avšak po dlhú dobu boli naše možnosti zo známych historických príčin obmedzené. Teraz sa tieto možnosti podstatne rozšírili, čo stranu oprávňuje uvažovať o tom, aby sa hospodárska výstavba ešte viac zamerala na zlepšovanie života ľudí.“ [3] (Podčiarkol F. H.)

Historické podmienky vzniku a budovania socializmu boli v ostatných európskych socialistických krajinách rozdielne a podstatne jednoduchšie ako v Sovietskom zväze. Každá z nich však musela prejsť obdobím prekonávania dôsledkov kapitalistického spoločensko-ekonomického poriadku. Uvedené slová s. Brežneva majú preto platnosť pre všetky socialistické krajiny. Vo všetkých z nich riešili aj pred obdobím posledných zjazdov komunistických a robotníckych strán (1971) rôzne stránky rozvoja životnej úrovne — predsa však tieto zjazdy treba považovať za medzníky „podstatného rozšírenia možností zlepšovania života ľudí“.

Životná úroveň a jej rozvoj je v materiáloch všetkých zjazdov komunistických a robotníckych strán socialistických krajín označená ako cieľová hodnota a zmysel budovania socializmu.

Ako každý spoločensky významný jav, aj životná úroveň sa rozvíja v socialistickej spoločnosti na vedeckých princípoch, na základoch marxistickej teórie životnej úrovne. V doterajšom vývoji vytvorila táto teória určitý súbor poznatkov, vysvetlila podstatu mnohých prvkov životnej úrovne, odhalila mnohé zákonitosti jej rozvoja. Predsa však musíme konštatovať, že tento súbor poznatkov netvorí ucelený systém marxistickej teórie životnej úrovne. Existuje viac stránok tejto teórie, ktoré rôzni vedeckí pracovníci vysvetľujú odlišne.

Ak v doterajšom vývoji socialistickej spoločnosti v jednotlivých krajinách takýto stav nevytváral problémy, súčasné obdobie a samozrejme budúcnosť kladú aj na teóriu životnej úrovne podstatne vyššie nároky. Vyplyva to bezprostredne z nových kvalít v jej praktickom prejavovaní. Skúmanie životnej úrovne ako cieľa rozvoja ekonomiky, resp. cieľa rozvoja spoločnosti predstavuje inú kvalitu v porovnaní s hodnotením dosiahnutého stavu životnej úrovne ako rezídua rozvoja ekonomiky.

Toto hodnotenie bolo v minulosti prevažne zamerané na kvantitatívne prvky jej rozvoja. V súčasnosti vysupujú do popredia rôzne kvalitatívne stránky, medzi nimi aj otázka efektívnosti, ďalej otázky vplyvu životnej úrovne na všestranný rozvoj osobnosti a na formovanie socialistického spôsobu života. Za nový prvok ďalšieho zdokonaľovania marxistickej teórie životnej úrovne treba považovať aj skutočnosť, že tento proces musí prerásť národné rámce a vliat sa do spoločného

výskumného úsilia vedeckých pracovníkov zaoberajúcich sa touto teóriou vo všetkých štátoch RVHP.

Uvedené stručne načrtnuté skutočnosti vytvárajú rámec, v ktorom sa pokúsime vložiť do určitého systému poznanky o kategórii „životná úroveň“.

Pojem životná úroveň

Napriek významu, ktorý má životná úroveň v živote spoločnosti, jej miestu v praktickej politike socialistického štátu, nie je ten o pojem teoreticky jednoznačne vymedzený ani v marxistickej teórii ani v buržoáznej teórii. Obsah pojmu „životná úroveň“ vysvetľujú rôzni autori ako dosiahnutý stav osobnej a spoločenskej spotreby, ako stupeň uspokojovania potrieb, ako existenčné alebo životné podmienky a pod.¹ V súlade s tým existuje mnoho definícií životnej úrovne v marxistickej i buržoáznej literatúre. Podrobná analýza týchto definícií by si vyžiadala osobitnú vedeckú prácu.² Pre správne posúdenie podstaty životnej úrovne považujeme za dostačujúce tri uvedené prístupy. Na základe ich zhodnotenia sa pokúsime o vymedzenie tejto kategórie.

V súlade s prístupom k životnej úrovni v hospodárskej praxi v uplynulom období, keď sme ju hodnotili prevažne ako pasívny výsledok hospodárskeho rozvoja, vysľupoval do popredia prvok spotreby. Je to v plnom súlade s marxistickým chápaním procesu rozšírenej socialistickej reprodukcie, ktorej poslednou fázou je spotreba. Zodpovedá to princípu rozdelenia národného dôchodku (na fond akumulácie a fond spotreby). To vysvetľuje vymedzenie „životnej úrovne robotníckej triedy v našich podmienkach ako sumy fondov individuálnej spotreby a spoločenských fondov“ [5], alebo iné, v podobnom zmysle formulované definície.

Zdôvodnením takéhoto prístupu k vymedzeniu pojmu životná úroveň je aj skutočnosť, že na jej hodnotenie sa používajú štatistické ukazovatele o dosiahnutej spotrebe. Za situácie, keď sme v našej spoločenskej praxi takéto hodnotenie robili hlavne z hľadiska porovnania dosiahnutej úrovne spotreby sledovaných druhov tovaru a služieb s úrovňou, akú vykazovali vyspelé kapitalistické štáty, ani nebolo treba hľadať exaktnjšie vymedzenie pojmu životná úroveň.

Nakoniec treba ešte uviesť, že spotreba tovarov a služieb objektívne predstavuje základný a rozhodujúci prvok životnej úrovne.

Takéto, možno povedať štatistické chápanie životnej úrovne, t. j. kvantifikácia dosiahnutého stavu spotreby tovarov a služieb, vysvetľuje však len formálnu, teda vonkajšiu stránku tohto pojmu. Údaje o spotrebe tovarov a služieb, o vy-

¹ Stretávame sa s vysvetlením životnej úrovne ako súhrnu statkov a služieb, ktorý je k dispozícii obyvateľstvu v určitom čase, ako súhrnu spotrebných možností, ako materiálneho a kultúrneho rozvoja, hmotnej a kultúrnej úrovne, životného štandardu. Niektorí autori stotožňujú životnú úroveň s reprodukciou pracovnej sily, typom správania sa spotrebiteľa, kúpnu silou a pod.

² Francúzsky teoretik G. DUPUITGRENET-DESROUSSILLES vo svojej práci [4] spomína existenciu 250 rôznych definícií životnej úrovne.

bavení domácností predmetmi dlhodobej spotreby, či iné podobné ukazovatele, samy osebe nič nehovoria o zmysle a účele spotreby, o tom, aké funkcie plní spotreba v živote človeka a spoločnosti. Na príklade spotreby cereálií môžeme napr. veľmi názorne ukázať, že ich vysoká spotreba pôsobí negatívne na proces racionálnej výživy a na zdravie človeka. Z buržoáznej „teórie masového konzumu“ (a samozrejme aj z praxe existujúcej v súčasnom období v najvyspelejších kapitalistických štátoch) poznáme v spotrebe také negatívne prvky, ako je samoučelnosť, prestíž, nezmyselnosť, škodlivosť a pod., ktoré majú často veľký vplyv na dosiahnutú výšku spotreby určitých tovarov.

Hodnotenie dosiahnutého stupňa spotreby metódou porovnávania s minulosťou alebo s inými štátmi poukazuje tiež len *nepriamo* na kvalitatívnu, t. j. obsahovú stránku životnej úrovne. Porovnanie s minulosťou dokladuje hlavne tempo rastu spotreby a možno ho využiť jedine ako kvantitatívny ukazovateľ. Hodnotenie dosiahnutého stavu spotreby porovnaním s inými štátmi má síce väčšiu výpovednú hodnotu — avšak jedine za predpokladu, že stav spotreby v štáte, s ktorým porovnáваме, považujeme za optimálny, dobrý alebo inakšie „objektívizovaný“. Pri medzinárodnom porovnávaní — a to sa týka predovšetkým porovnávaní s kapitalistickými štátmi — musíme vždy počítat s nebezpečenstvom skreslenia, ktoré možno odstrániť len dôkladnou analýzou podmienok vytvorených v porovnávanom štáte pre uspokojovanie potrieb obyvateľstva.

Teda ani absolútny údaj o dosiahnutej výške spotreby, ani porovnávanie tohto údaja s vývojom v uplynulých obdobiach, resp. s tými istými údajmi o spotrebe v iných štátoch, nie sú hodnotami, ktoré by vysvetľovali kvalitatívnu stránku pojmu životná úroveň, jej obsah a funkcie, ktoré plní v rozvoji spoločnosti. Pri vysvetľovaní podstaty každého javu nám ide práve o jeho kvalitatívne odlišenie od iných javov.

Z uvedeného vyplýva, že pri vymedzení podstaty pojmu životná úroveň nevystačíme len s údajmi o dosiahnutom stave spotreby tovarov a služieb.

Rozhodujúcim kritériom pre posúdenie spotreby je jej funkčnosť, t. j. schopnosť uspokojiť príslušnú potrebu človeka. Spotreba nie je teda samoučelným procesom, nemožno ju hodnotiť len ako takú, ale výučne v priamej súvislosti s potrebami. Tento fakt vynikne ešte viac, ak zdôrazníme, že uvedená súvislosť je viazaná na konkrétnu potrebu a jej zodpovedajúcu, obvykle tiež konkrétnu spotrebu, že ju teda nemožno posudzovať v abstraktnom vzťahu potrieb a spotreby.

Zákonnosť uvedenej väzby nás oprávňuje k záveru, že do obsahu pojmu životná úroveň *musíme vložiť spolu so stavom spotreby aj príslušnú veľičinu potrieb*, aby sme tak mohli posúdiť jej uspokojenie.

Nevyhnutosť takéhoto prísťupu sa zvyšuje v dôsledku objektívne existujúcej rozdielnosti v stupni (rozsahu, veľkosti) konkrétnych potrieb a možností ich plného uspokojenia. Postupne síce už socialistická spoločnosť vytvára možnosti plného nasýtenia niektorých potrieb, avšak všeobecne panuje taký stav, že medzi stupňom poznania potrieb a stupňom ich uspokojenia existuje určitý rozdiel, ktorého veľkosť je závislá jednak od konkrétnej potreby a jednak od stupňa rozvoja národného hospodárstva v príslušnej krajine.

Táto zákonnosť, ktorej platnosť sa zruší až v podmienkach komunistickej spo-

ločnosti, robí proces poznávania obsahu pojmu životná úroveň značne zložitým. Predovšetkým preto, že teória dosiaľ nevytvorila systém a metódu merania stupňa poznaných potrieb. Existujú však už dnes prípady, v ktorých sa vede podarilo tento problém vyriešiť. Je to napríklad výživa. Lekárska veda dokázala objektivizovať potrebu jednotlivých látok pre optimálny vývoj ľudského organizmu (racionálna výživa). K takto poznanému stupňu potrieb možno potom postaviť aj stupeň ich uspokojenia tou potrebou, pre ktorú za existujúcich hospodárskych podmienok možno vytvoriť predpoklady.

K tomuto, dosiaľ najvýraznejšiemu prejavu reálnej možnosti riešenia vzťahu stupňa poznaných potrieb a stupňa ich uspokojovania, priniesla svoj vklad lekárska veda. To je významné konštatovanie. Je dôkazom toho, že na meranie stupňa poznaných potrieb treba použiť poznatky tej vednej oblasti, ktorá vie vysvetliť ich podstatu.

V nedávnej minulosti sme životnú úroveň vysvetľovali len z pozícií ekonomickej vedy. Pochopiteľne, nemohla preniknúť do problematiky vzniku potrieb ľudí a ich hodnotenia. Preto zosťávalo, ako sme už vyššie uviedli, len pri hodnotení spotreby.

Ak chceme vysvetliť celú podstatu tejto kategórie, musíme využiť na ten účel okrem ekonomickej vedy aj ďalšie vedné disciplíny, ako je sociológia, psychológia, medicína, estetika, architektúra, pedagogika a.d. Poznatky týchto vedných disciplín nám umožnia nájsť aj metódy na meranie stupňa poznaných potrieb, aj keď to nebudú hneď také exaktné veličiny, ako je to v prípade výživy.

Takýto predpoklad má svoje plné opodstatnenie aj z hľadiska princípu rozdeľovania, ktorý očakávame v komunistickej spoločnosti. Treba predpokladať, že táto spoločnosť bude musieť vhodným spôsobom limitovať, resp. optimalizovať veľkosť jednotlivých potrieb ako spoločenský priemer. Ak nie z iných dôvodov, tak pre plánové zabezpečovanie tovarov a služieb, ktoré bude musieť pripraviť pre túto formu rozdeľovania. Predpokladať treba aj to, že i v komunistickej spoločnosti bude prebiehať proces uvedomovania obyvateľstva, pokiaľ ide o racionálne uspokojenie potrieb, a teda aj pokiaľ ide o racionálne určenie ich veľkosti. Základy pre takýto proces musí postupne vytvárať už naša spoločnosť. Predovšetkým pri tých potrebách, ktoré sa už dnes uspokojujú zo spoločenských spotrebných fondov.

Preto je pre určenie úrovne potrieb dôležité nielen ich poznanie jednotlivými ľuďmi, ale tiež ich spoločenské uznanie, ktoré privádza subjektívne poznané potreby na určitý stupeň objektívnosti.

Uvedené konštatovania nám dovoľujú vysloviť súhlas s takým vymedzením podstaty pojmu životná úroveň, ktoré vychádza zo stupňa uspokojenia materiálnych a duchovných potrieb človeka.

V ekonomickej literatúre sa aj dosiaľ veľmi často stretávame s definíciami životnej úrovne spočívajúcimi na takomto základe. Stretávame sa však tiež s kritikou zdôrazňujúcou subjektívnosť prístupu k posudzovaniu miery potrieb. Opodstatnenosť takejto kritiky možno pripustiť, ak chceme vysvetliť životnú úroveň len ako ekonomicкую kategóriu. Jej skúmanie z pozícií viacerých vedných odborov stavia veci do iného svetla.

Spájanie potrieb a ich uspokojovania do jedného komplexu vhodného na vysvetlenie podstaty životnej úrovne potvrdzuje sám život. Pravda, keď pri jeho skúmaní vychádzame zo zákona vývinu ľudských dejín.³

Základným činiteľom rozvoja ľudskej spoločnosti je schopnosť človeka poznávať stále nové možnosti svojho všestranného rozvoja a na základe toho rozširovať svoje pôvodné čisto biologické potreby. Na to nadväzuje prirodzené úsilie dosiahnuť tieto možnosti a uspokojiť svoje stále rastúce potreby. Pretože príroda nevytvára možnosti priameho uspokojovania potrieb (až na málo výnimiek, napr. vzduch), je toto úsilie nevyhnutne spojené s prácou zameranou na získanie predmetov vhodných na uspokojovanie potrieb človeka.

V historickom vývoji ľudskej spoločnosti do tohto prirodzeného procesu drasticky zasiahlo vykorisťovanie človeka človekom. Vykorisťovatelia si privlastňovali výsledky práce pracujúceho človeka a uspokojovali nimi svoje potreby. Zmysel života vykorisťovaných zredukovali na reprodukciu ich pracovnej sily.

Dejinný význam socialistickej revolúcie spočíva predovšetkým v tom, že odstránila kapitalistické vykorisťovanie a za ústredný cieľ svojho rozvoja si socialistická spoločnosť vytýčila starostlivosť o blaho človeka. Tak sa opäť vytvorili predpoklady pre realizáciu priebehu uvedeného jednoduchého a prostého procesu vznikania potrieb, práce nutnej na výrobu potrebných predmetov a samej spotreby. Súčasne sa vytvorila situácia, keď sa v najzákladnejšom prvku existencie ľudského života dostali opäť do súladu záujmy jednotlivca a záujmy socialistickej spoločnosti, ktorá cielavedome vstupuje do uvedeného procesu, využíva silu vnútornej závislosti jednotlivých zložiek a zvyšuje jeho dynamickosť.

Z uvedeného vyplýva, že podstata životnej úrovne spočíva vo vzájomnej podmienenosti:

- vznikania potrieb,
- úsilia vytvoriť prácou podmienky pre ich uspokojovanie a
- samej spotreby.

Táto vzájomná podmienenosť ako objektívne existujúca sila vytvára predpoklady neustáleho rozvoja ľudskej spoločnosti a neustáleho rastu životnej úrovne ľudí. Z nej vyplýva aj aktívna funkcia životnej úrovne v živote človeka, rodiny a spoločnosti.

K dosiaľ analyzovaným dvom základným súčasiam podstaty životnej úrovne, t. j. potrebám a spotrebe, treba pridať ešte tretiu súčasť, a to *podmienky vytvorené spoločnosťou* na uspokojovanie potrieb ľudí.

U mnohých autorov, ktorí sa zaoberajú životnou úrovňou, sa dokonca stretávame s vysvetlením tohto pojmu ako súhrnu všetkých existenčných podmienok človeka. Aj komisia expertov OSN definovala životnú úroveň ako „terajšie životné podmienky obyvateľstva“.[7] Samozrejme, že do rámca týchto podmienok

³ Poukážeme v danom súvisi na tento citát od Engelsa: „Podobne ako Darwin objavil zákon vývoja organickej prírody, tak Marx objavil zákon vývinu ľudských dejín: ten jednoduchý, ideologickými nánosmi doteraz zakrývaný prostý fakt, že ľudia musia predovšetkým jesť, piť, bývať, obliekať sa ...“ (6)

au'tori zahrnujú i spo'rebné tovary, služby, úroveň a š:ruktúru bytového fondu, pracovné podmienky, úroveň škol'stva, kultúry, zdravotníctva, sociálneho zabezpečenia, rozsah voľného času a pod.

V porovnaní s takým prístupom k vysvetleniu pojmu životná úroveň, keď sa s:otožňuje so stavom spo'reby tovarov a služieb, je jeho s:otožňovanie so životnými podmienkami širšie. Tiež však obchádza to hlavné, čo v tomto pojme hľadáme, t. j. vymedzenie jeho účelovosti, funkčnosti a dynamickosti.

Do koncepcie vymedzenia obsahu pojmu životná úroveň, ktorú sme dosiaľ uplatnili, treba zaradiť také skutočnosti, ktoré nemôžeme bezpros:redne dať do súvislosti so *spotrebou* v takom zmys'le, že by boli predme:om spotreby (a teda aj predme:om výroby). Predsa však s touo spotrebou súvisia tak, že vytvárajú *podmienky* pre jej priebeh na urči:om kvalitatívnom stupni.

Máme na mysli také skutočnosti, ako je odstránenie vykorisťovania človeka človekom, odstránenie nezamestnanosti, skrátenie pracovného času a predĺženie voľného času, priznanie nároku na platenú dovolenku, sociálne zabezpečenie a pod. Ako vidieť, ide o podmienky, ktoré vytvára socialistická spoločnosť, a tak vyvíra rámec alebo základňu, na k'orej sa potom tvoria potreby ľudí a realizuje sa ich uspokojovanie na kvalitatívne odlišnej úrovni napr. v porovnaní s kapitalistickou spoločnosťou.

Teória životnej úrovne neurobila dosiaľ taxatívny výpočet takýchto podmienok. Ich počet je v podstate pohyblivý. Niektoré môžu vývojom dospieť do takého š:ádia, že ich spoločnosť považuje za samozrejmú súčasť svojej existencie, iné zas budú vznikať. Napríklad aj taký predpoklad rozvoja životnej úrovne, ako je odstránenie nezamestnanosti v našich súčasných podmienkach, charakterizovaných nedostatkom pracovníkov, takrečeno sa „prežil“ v kvalite podmienky rozvoja životnej úrovne. Jeho nesmierny význam však vynikne, len čo porovnáme životnú úroveň obyvateľstva v socialistických a kapitalistických štátoch (a ešte viac, ak takéto porovnávanie urobia pracujúci v kapitalistických štátoch vystavení nebezpečenstvu nezamestnanosti).

V niektorých prípadoch splývajú podmienky rozvoja životnej úrovne so spotrebou. Napríklad pracovné prostredie možno označiť za podmienku pre život pracujúceho počas pracovného času, ktorá ovplyvní jeho životnú úroveň. Pokiaľ pracovné prostredie zodpovedá výlučne požiadavkám technológie výroby, treba ho dokonca považovať za bezprostrednú súčasť výrobného zariadenia (dokonca aj stroj potrebuje určité prostredie). Len čo však pracovné prostredie budujeme nad takýmto rámcom, robíme tak v záujme človeka a uspokojenia jeho potrieb, ako je ochrana zdravia, potreba estetickejšieho a pod. Ak teda hovoríme o pracovnom prostredí, máme na mys' i takéto jeho zložky. Jasne v nich vys'upuje do popredia prvok uspokojenia konkrétnych potrieb človeka a pracovné prostredie je potom predme:om slúžiacim tomuo účelu. Podobne ako byt uspokojuje potrebu bývania.

Celý komplex takto chápaných podmienok možno uviesť na spoločného menovateľa, pre k'orý sa používa výraz „životné is'oty“. Samozrejme, že pri konkrétnom hodnotení dosiahnutého stavu životnej úrovne musíme posúdiť jednotlivé podmienky, a nie ich komplex.

Uviedli sme tri základné kvalitatívne znaky životnej úrovne:
 — rozsah poznaných a spoločensky uznaných fyzických, hmotných a kultúrnych potrieb človeka a spoločnosti,
 — s upeň uspokojenia tých o potrieb,
 — podmienky vytvorené spoločnosťou na uspokojovanie potrieb.
 Ich analýza ukázala, že spoločne vytvárajú obsah tohto pojmu v jeho statickom i dynamickom prejave, zo vzájomnej závislosti potrieb a spotreby vyplýva aktívna funkcia životnej úrovne (v smere pôsobenia na spoločenskú výrobu), a sámozrejme, vytvárajú aj predpoklady na kvantifikáciu tých prvkov životnej úrovne, pre ktoré príslušné vedné odbory už vytvorili použiteľný kvantifikačný aparát.

Na základe toho možno pojem životná úroveň vymedziť takto:

Životná úroveň je sociálno-ekonomická kategória, ktorá vyjadruje dosiahnutý stupeň poznaných a spoločensky uznaných potrieb obyvateľstva určitého štátu alebo vhodne vymedzenej časti tohto obyvateľstva, stupeň uspokojenia týchto potrieb a základné podmienky vytvorené spoločnosťou na účelný priebeh uspokojovania potrieb.

Proces uspokojovania potrieb je nevyhnutne závislý od ľudskej práce a ňou vytvorených hodnôt vhodných na tento účel. Táto závislosť je dvojsmerná. Spotrebovať môžeme len to, čo sa ľudskou prácou vytvorí (až na nevelký okruh predmetov, ktoré človek získava od prírody bez vynaloženia práce). Avšak podnetom pre ľudskú prácu a pre výrobu spotrebných tovarov je práve úsilie človeka spotrebúvať. Životná úroveň je takto súčasne príčinou i výsledkom spoločenskej výroby.

Podstata životnej úrovne ako sociálno-ekonomickej kategórie spočíva teda v jej objektívne existujúcej sile podmieňujúcej a vyvolávajúcej neustály rozvoj ľudskej spoločnosti prostredníctvom závislosti medzi úsilím človeka uspokoiť stále sa rozširujúce potreby a ľudskou prácou vytvárajúcou hodnoty vhodné (a nevyhnutné) na toto uspokojovanie. Z toho vyplýva aj aktívna funkcia životnej úrovne v živote človeka ako jednotlivca (a jeho rodiny), ale tiež v socialistickej spoločnosti, ktorá prevzala úlohu cielavedome a plánovite zabezpečovať hospodársky rozvoj nevyhnutný na dosiahnutie cieľov v rozvoji samej spoločnosti.

V takomto zmysle majú platnosť slová s. Brežneva prednesené na XXIV. zjazde KSSZ: „Zvyšovanie životnej úrovne pracujúcich sa stáva stále naliehavejšou potrebou nášho hospodárskeho rozvoja smého, jedným z dôležitých ekonomických predpokladov pre rýchly rast výroby.“ [3]

Na XIV. zjazde KSC takúto funkciu životnej úrovne s. Husák formuloval slovami: „... rast životnej úrovne má — a ešte dlho bude mať — stále výraznejší aktívny vplyv na rozvoj výrobných síl a predstavuje ničím nenahraditeľný stimul rastu produktivity práce.“ [8]

Kategoriálna príslušnosť pojmu životná úroveň

Pri vymedzovaní pojmu životná úroveň sme ju charakterizovali ako sociálno-ekonomickú kategóriu. Pretože je otázka kategoriálnej príslušnosti významným

predpokladom na správne chápanie pojmových otázok, považujeme za potrebné zdôvodniť tento prístup. Okrem iného aj preto, že i v tejto oblasti (podobne ako pri vymedzovaní pojmu životná úroveň) existuje viac názorov.

Najčastejšie sa streávame s vymedzením životnej úrovne ako čisto *ekonomickej* kategórie.

Je nesporné, že človek sa od živočíšnej ríše oddelil svojou *prácou* podmienenou cielavedomým úsilím vytvoril pre svoj život lepšie podmienky, ako nám ich dávala príroda. Táto ľudská práca a na ňu nadväzujúca spoločenská výroba, vzťahy ľudí vo výrobe, spôsob rozdeľovania spoločenského produktu, spotreba — to všetko sú kategórie politickej ekonómie. V súlade s tým sa otázkami životnej úrovne zaoberali takmer výlučne ekonómovia.

Z toho vyplýva aj tendencia vysvetľovať obsah tohto pojmu len súhrnom takých podstatných znakov, ktoré (v oblasti výroby a spotreby) možno skúmať metódami politickej ekonómie a ekonomickými nástrojmi.

Životná úroveň, možno povedať, od začiatku svojho historického vývoja strácala čisto materiálny charakter. Možno dokonca vysloviť aj takú myšlienku, že týmto pomom ani nemožno označovať prvopočiatkové uspokojovanie potrieb ľudí, ktorých cieľom bolo len udržiavanie ich hoľej existencie. Len čo začal historický proces uvedomeňého zlepšovania podmienok života, vznikali v *mysliach ľudí* nové potreby a myšlienky ako ich uspokojiť, vznikali potreby v oblasti duševného života, hmotné potreby nadobúdali spoločenský charakter atď.

V našich podmienkach sa skúmaním takýchto stránok existencie a rozvoja potrieb, ako aj súvislostí ich uspokojovania musia zaoberať také vedné odbory ako filozofia⁴, psychológia, sociológia.

Za súčasť životnej úrovne obyvateľstva považujeme v pasívnom i aktívnom zmysle slova jeho vzdeľanosť, kultúrnu, zdravotnú úroveň. Je nesporné, že skúmanie vlastnej podstaty týchto oblastí života ľudí patrí príslušným vedným odborom. Len v súlade s poznatkami týchto vied vstupujú potom do komplexného spoločenského javu, ktorým je životná úroveň.

Takto by sme mohli pokračovať v hľadaní vzťahov ďalších vedných odborov k životnej úrovni. Pre životnú úroveň, pre skúmanie jej podstaty a vývojových tendencií majú význam všetky vedné odbory, ktoré výsledkami svojho poznávania priamo zasahujú do procesu vytvárania a uspokojovania potrieb. Bez poznatkov týchto vied by sme nemohli preniknúť do podstaty jednotlivých, veľmi rôznorodých prvkov životnej úrovne a nevyhnutne by sme museli zostať len pri vonkajšej, často nič nehovoriacej stránke týchto prvkov, ktoré sa najčastejšie prejavujú v spotrebe tovarov a služieb.

Pri takýchto úvahách vychádzame z predpokladu, že človek a jeho všestranný rozvoj je ústredným cieľom skúmania všetkých do úvahy prichádzajúcich vedných odborov. Každý z nich má však svoj vlastný predmet, vytvoril si a používa metódy účelné na jeho skúmanie, a tak vytvára relatívnu uzavretosť tej-ktorej

⁴ Marxistická filozofia zahŕňa medzi základné kategórie historického materializmu aj spôsob výroby, výrobné sily, výrobné vzťahy.

vednej disciplíny, aj pokiaľ ide o ciele skúmania. Tie nemusia vždy priamo súvisieť so životnou úrovňou, resp. majú úzko odborný charakter (napr. určitá liečebná metóda) a v takejto podobe nie sú pre skúmanie životnej úrovne použiteľné. Treba preto takéto poznatky doviesť, keď je to reálne, na ten stupeň ich využiteľnosti, na ktorom už vplývajú na život človeka. Len takéto poznatky možno potom využiť na účely skúmania životnej úrovne. Ide nám teda o ľudskú, spoločenskú alebo sociálnu stránku, ktorá je v príslušných vedách obsiahnuá.

Na základe takýchto úvah možno potom označiť životnú úroveň ako *sociálno-ekonomickú kategóriu*, ktorá má interdisciplinárny charakter.

Toto vymedzenie má, pochopiteľne, predovšetkým teoretický význam. Vyžaduje, aby príslušné vedné odbory skúmanie svojho vlastného predmetu vždy podriadili spomenutému ústrednému cieľu a aby svoje závery doviedli aj do polohy použiteľnej pre zabezpečenie jeho dosiahnutia. Len v takejto podobe a kvalite ich potom možno využiť pri skúmaní životnej úrovne, zabezpečovaní jej rozvoja a pod. Toto kritérium treba, pochopiteľne, uplatňovať aj v konkrétnej spoločenskej praxi. Každú činnosť musíme vykonávať tak, aby svojimi dôsledkami prispievala k rozvoju životnej úrovne.

Ekonomickej vede zostáva v tomto procese hlavná úloha. Vyplýva z toho, čo sme už povedali o spoločenskej výrobe ako o základnom a ničím nenahradielnom základe existencie vyspelej ľudskej spoločnosti. Z tejto pozície má potom ekonomická veda tiež možnosť — a potom aj úlohu — skúmať a hodnotiť životnú úroveň ako *komplex*, riešiť problémy proporcionálneho rozvoja všetkých častí tohto komplexu, otázky priorit a pod. Správny, skutočne na vedeckých základoch spočívajúci prístup k takto posúvanej úlohe vyžaduje, aby ekonomická veda skoncnrovala k vlastným poznatkom o životnej úrovni aj poznatky iných vedných odborov, významné pre poznanie jej obsahu, možností rozvoja a funkcií v zabezpečovaní všestranného rozvoja ľudskej osobnosti.

Pravda, to je ďalší významný problém. Takúto úlohu nemožno postaviť pred ekonomicкую vedu ako celok, tým menej pred jej základ, politickú ekonómiu. Logika vecí priviedla k formovaniu samostatnej vednej disciplíny v rámci ekonomických vied, *marxistickej teórie životnej úrovne*, ktorá predsaňuje ucelený systém poznatkov všetkých stupňov poznávacej hodnoty o životnej úrovni vo všetkých rovinách.

Vznik takej vednej disciplíny je plne v súlade s procesmi integrácie a vzniku hraníčných vedných disciplín, ktoré prebiehajú všeobecne.

Potreby, východiskový bod skúmania životnej úrovne

Ako sme už uviedli, potreby považujeme za základný element nielen životnej úrovne, ale aj rozvoja ľudskej spoločnosti. Na takýto, v podstate konštitutívny význam vývoja pohrieb pre ľudskú históriu upozornil Marx slovami: „... konštatujeme prvý predpoklad celej ľudskej existencie, teda tiež celých dejín, totiž predpoklad, že ľudia musia mať možnosť žiť, aby mohli «robiť dejiny». K životu je však predovšetkým treba jedlo, pitie, prístrešie, odev a ešte niektoré iné veci. Prvým historickým činom je teda výroba prostriedkov na uspokojovanie týchto

potrieb... Druhá vec je, že uspokojená prvá potreba, činnosť k jej uspokojeniu a získané už nástroje uspokojenia, vedú k novým potrebám a toto vytvorenie nových potrieb je prvý dejinný čin.“ [9] Lenin formuloval zákon sústavného rastu potrieb ľudí.

Pravda, máme na mysli fyzické, materiálne a kultúrne alebo duševné potreby. Ide teda o najširšie vymedzenie potrieb, o také kvantitatívne i kvalitatívne vymedzenie, ktoré je spojené so všetkými stránkami života ľudí na dnešnom stupni rozvoja spoločnosti.

Fyzickými potrebami rozumieme také javy, ako je potreba predlžovania ľudského veku, zachovanie fyzických i duševných síl človeka, demografické problémy rozvoja ľudskej spoločnosti a pod.

Najširšia je paleta potrieb, ktoré uspokojujeme materiálnymi statkami, spotrebnými tovarmi a službami.

Tretia skupina zahŕňa najširšie chápané potreby kultúrneho a duševného charakteru. Všeobecne by sme ich mohli vymedziť ako potreby, ktoré sa viažu na človeka ako kultúrnu bytosť, teda nie na človeka v antropologickom zmysle. Sú to teda všetky potreby vyplývajúce zo spoločenskej podstaty človeka, z jeho ľudského intelektu a zamerané na jeho neustále rozvíjanie.

Rozlíšenie medzi hmotnými a duševnými potrebami je často veľmi zložité. Prakticky všetky potreby, ktoré pôvodne vyplývali z holej existencie človeka, prešli historickým vývojom, počas ktorého sa zmenil ich pôvodný fyziologický charakter na vysoko spoločenský charakter. Obliekanie p'ní dnes v prevažnej miere spoločenské funkcie estetického, kultúrneho, etnografického a moralistického charakteru. Rôznorodosť, šírka, ale aj hodnotové vyjadrenie uspokojovania týchto prvkov v obliekaní oveľa prevyšuje p'nenie jednoduchej funkcie ochrany pred nepohodou. Uvádzame túto poznámku preto, aby sme ukázali, že do potrieb, konkrétne do duševných (nehmotných) potrieb, patrí skutočne najširšie chápanie požiadaviek človeka na všestranné a harmonické rozvíjanie jeho osobnosti.

Často sa stretávame s takým posudzovaním procesu vznikania a rozvoja nových potrieb vo vyspelej spoločnosti, že ide o pasívny jav. Materiálna výroba prichádza s rôznymi novými výrobkami a prostredníctvom nich vyvolá nové potreby. Často sa na zdôvodnenie takehoto prístupu uvádza aj známy Marxov výrok: „Výroba teda vyrába potrebu tým, že 1. vytvára predmet spotreby, 2. určuje spôsob spotreby, 3. vzbudzuje v spotrebiteľovi potrebu.“ [10]

V podmienkach kapitalistickej spoločnosti platí toto Marxovo konštatovanie v plnom rozsahu. Prísť upu'e k nemu nákladná reklama, za pomoci ktorej sa hocijaký výrobou vytvorený predmet spotreby doslovne vnucuje spotrebiteľovi, ovplyvňuje ho v tom zmysle, aby sa u neho vzbudila potreba, aj keď táto neprinesie žiadne zvýšenie jeho všestranného rozvoja.⁵ Prinesie však zisky kapitalistickým výrobcom.

Aktívny vplyv výroby, techniky a technológie na proces utvárania nových

⁵ Ako konštatuje známy buržoazný ekonóm J. K. GALBRAITH [11], spotrebiteľ si „začína uvedomovať niektoré nové potreby až potom, keď sú vyvolané, starostlivo

potrieb nemožno podceňovať ani v socialistickej spoločnosti. Predsa však treba túto problematiku preskúmať pod zorným uhlom funkcie socialistickej spoločnosti v rozvíjaní spoločenskej výroby. Nevyhnutnosť takého o prísľupu predvídala už Engels, keď napísal: „Keď budeme súčasné výrobné sily využívať podľa ich konečne spoznanej povahy, spoločenskú anarchiu vo výrobe nahradí spoločensky plánovité regulovanie výroby podľa potrieb celej spoločnosti i každého jednotlivca.“ [12]

Engels teda stavia potreby spoločnosti a jednotlivca ako *východisko* pre plánovitý rozvoj výroby. Ešte výraznejšie sa táto myšlienka objavuje v Pripomienkach Lenina k 2. Plechanovovmu návrhu programu, keď napísal, že socializmus je „... plánovitá organizácia spoločenského výrobného procesu nielen na uspokojovanie potrieb členov, ale na zabezpečenie *úplného* blahobytu a slobodného *všestranného* vývinu *všetkých* členov spoločnosti“ [13].

Z uvedených myšlienok teda vyplýva, že ani v súčasnej vysoko organizovanej socialistickej spoločnosti človek nestratil onen podstatný prvok svojho rozvoja, ktorý Marx nazval „prvým dejinným činom“. Vysoký stupeň organizovanosti našej spoločnosti, nesmierne zložitá deľba práce mu síce neumožňujú vykonávať túto funkciu priamo. Robí tak za neho socialistická spoločnosť, ktorá na princípe jednoty svojich záujmov a záujmov jednotlivcov organizuje výskum, vývoj a výrobu nových výrobkov v plnom súlade s takými potenciálnymi potrebami obyvateľa, ktorých uspokojenie prinesie ďalšie zvýšenie životnej úrovne a všestranného rozvoja všetkých obyvateľov. Teda žiadne ziskové kritériá, ktoré v kapitalistických štátoch robia z výroby silu stojacu nad záujmami spotrebiteľov, ale plánová — ako Lenin v inom súvisení napísal — „skutočne vedeckým hľadiskám podriadená spoločenská výroba a rozdeľovanie výrobkov zamerané na to, aby sa život pracujúcich čo najviac uľahčil a poskytol im možnosť blahobytu“ [2].

Prakticky veci prebiehajú tak, že socialistickí výskumníci, vynálezcovia, projektanti, konštruktéri, ktorí sú sami aj spotrebiteľmi (teda vedia sami bezprostredne posúdiť zmysel a účel svojej práce), pristupujú k vytváraniu nových výrobkov pod zorným uhlom účelnosti potrieb, na uspokojenie ktorých budú tieto nové výrobky slúžiť. Takto sa v socialistickej spoločnosti realizuje princíp prvotnosti potrieb v rozvoji životnej úrovne.

Pokiaľ ide o opakovanú, teda už predtým zavedenú výrobu, rieši všetky tri funkcie, ako ich formuloval Marx.

Životná úroveň ako spoločenský jav

Jedným zo základných, možno aj rozhodujúcich prvkov ľudského intelektu je úsilie neustále zlepšovať fyzické, materiálne a duchovné podmienky svojho života a samozrejme aj realizovať, používať takto vytvorené výsledky s cieľom dosiahnuť určitý stupeň fyzického a duševného uspokojenia, blaha, šťastia.

spracované a živené reklamou a umením predávať. Reklama a umenie predávať sa tak radia k našim najdôležitejším a najnáročnejším profesiám“.

Aj toto úsilie vlastné jednotlivcovi sa už na začiatku ľudských dejín stalo spoločenským. Spoločnosť ľudí, organizovaná v hociakej forme, vzala ho do svojich rúk a rozvinula do dnešných rozmerov. Výsledky tohto úsilia, dosiahnutý stupeň životnej úrovne, treba teda považovať za spoločenský jav. V niektorých prípadoch môžeme dokonca hovoriť o tom, že spoločnosť, máme na mysli štát, má väčší záujem na uspokojovaní niektorých potrieb ľudí (správnejšie, niektorých jednotlivcov) ako oni sami. Ako príklad možno uviesť ochranu zdravia, výchovu, výživu a pod. Socialistická spoločnosť vzala do vlastných rúk usmerňovanie vývoja v naznačenom smere do takej miery, že si ako cieľ stanovila vytvorenie podmienok pre plné uspokojovanie potrieb ľudí. Každá spoločnosť uplatňuje rôzne formy rozdeľovania a prerozdeľovania spoločenského produktu, čím veľmi účinne zasahuje do rozvoja životnej úrovne jednotlivcov.

Životnú úroveň treba teda považovať za spoločenský jav, chápaný v zmysle jeho bezprostredného spojenia s existenciou spoločnosti a jeho ovplyvňovania spoločnosťou.

Táto otázka bezprostredne súvisí s rozsahom subjektívnych a objektívnych prvkov obsiahnutých v životnej úrovni ako sociálno-ekonomickej kategórii.

Tie prvé vyplývajú bezprostredne z toho, že potreby vznikajú (s ále sa menia a vyvíjajú) v myslení jednotlivých ľudí, a oni sa sami pričiňujú o vytvorenie predpokladov na ich uspokojovanie a dosiahnutie rastu vlastnej životnej úrovne. K tomu pristupuje aj problém merateľnosti rozsahu potrieb (s prihliadnutím na problémy vzájomného ovplyvňovania jednotlivých potrieb) a potom aj miery ich uspokojenia. To sú skutočnosti, ktoré — ak by sme domysleli ich dôsledky — by mohli viesť k záveru, že životná úroveň ako spoločenský jav existuje len v abstraktnom zmysle a reálne existujú individuálne životné úrovne každého jednotlivca, resp. každej rodiny.

Takýto prístup k životnej úrovni by, pochopiteľne, negatívne ovplyvnil možnosť jej vedeckého skúmania, merania a hodnotenia. V podstate je teda neprijateľný, aj keď na subjektívne prvky v životnej úrovni nemožno pri vedeckej analýze zabúdať.

Už uvedené konštatovanie o úlohe socialistickej spoločnosti pri zabezpečovaní rozvoja životnej úrovne dokazuje, že ide skutočne o objektívny spoločenský jav.⁶

Pokiaľ ide o potreby, uviedť sme už, že socialistickej spoločnosti berie na seba nielen úlohu na vedeckých základoch skúmať nové potreby v plnom súlade s požiadavkami na všesranný rozvoj ľudskej osobnosti, ale aj úlohu spoločensky uznávať potreby vznikajúce spontánne. Vhodnými nástrojmi zamedzí napr. potreby narkotizovania, ak by vznikli u niektorých jednotlivcov. Obidva tieto zásahy socialistickej spoločnosti majú silne objektivizujúci účinok. V podstate ide o formovanie socialistickej spoločnosti životom prostredníctvom nástrojov hospodárskej a sociálnej politiky, využívaním morálnych faktorov, výchovnou čin-

⁶ Jav chápeme ako súhrn vonkajších, povrchových, premenlivých, zmyslom bezprostredne prístupných vlastností a vzťahov predmetu. Podstata vystupuje vzhľadom na jav ako určujúca, jav je podstatou určený. Podstata je skrytá za jej zodpovedajúcim javom a odhaľuje ju vedecké poznanie.

nosťou a pod. Pri tom táto regulácia neznamená, že by socialistická spoločnosť vytvárala nejaký teoretický model spotreby a vtesnávala do neho spotrebu každého jednotlivca. Všeobecne je zmyslom formovania socialistického spôsobu života integrovať živoné aktivity a prejavy do harmonického celku, ktorého pohyb smeruje k spoločenským cieľom, zabezpečuje žiaduce spoločenské potreby a záujmy a prostredníctvom nich sa spätne obohacuje život každého jednotlivca a jeho individuálne potreby a záujmy.

Za ďalšiu formu objektivizácie životnej úrovne treba považovať sústavné úsilie vedecky zdôvodniť objektivnosť, resp. racionálnosť potrieb. Ako názorný príklad takéhoto postupu sme uviedli lekárskou vedou stanovené normy racionálnej výživy. Aj keď nie v exaktných, matematicky určených veličinách, predsa tento proces postupne pokračuje aj pri iných potrebách ľudí.

Prostriedkom objektivizácie životnej úrovne je tiež stanovenie cieľov jej postupného rozvoja v kvalite všeobecných cieľov rozvoja spoločnosti. Nielen vedeckosť prístupu k tomuto aktu, ale aj proces ideologického a politického uvedomovania občanov a vysvetľovania kritérií na určenie cieľov a na zabezpečenie ich dosiahnutia dávajú stanoveným cieľom vysoko objektivizovaný charakter.

Nakoniec v tomto súvisí znovu spomenieme proces vytvárania a upevňovania jednoty záujmov spoločnosti so záujmami jednotlivcov — samozrejme na báze: čo je výhodné pre spoločnosť, bude výhodné aj pre jednotlivca. V socialistickej spoločnosti, kde sú odstránené antagonistické protirečenia v týchto vzťahoch, je tento proces v podstate zákonitý. Zákonitou musí však byť aj jeho druhá stránka, t. j. spoločný záujem na tvorbe hodnôt, ktoré budú slúžiť na naplnenie spoločného záujmu v uspokojovaní potrieb. Významným nástrojom sú v tomto zložitom procese nástroje rozdeľovacej politiky. Čím spravodlivejšie sú, čím lepšie vyjadrujú prvok zásluhy, tým viac vnášajú do procesu tvorby a uspokojovania potrieb prvky objektivnosti.

Základné zložky životnej úrovne

Životná úroveň, ako sme ju dosiaľ charakterizovali, je *komplexná* sociálno-ekonomická kategória. Obsahuje v sebe bezo zvyšku všetky tie súčasti, ktoré vyplývajú zo všeobecného vymedzenia jej podstaty, t. j. všetky potreby ľudí v rozsahu ich uspokojovania spotrebou a všetky základné podmienky, ktoré ovplyvňujú priebeh procesu uspokojovania potrieb v pozitívnom zmysle.

V takomto komplexnom chápaní hovoríme o životnej úrovni len v zmysle najvyššieho zovšeobecnenia. Zatiaľ sa nepodarilo ani teoreticky skonštruovať takú formu komplexného vyjadrenia dosiahnutého stavu životnej úrovne, ktorá by zodpovedala teoretickému vymedzeniu jej podstaty. V praxi sa stretávame len s globálnymi hodnoteniami ako vysoká, nízka, dobrá životná úroveň. Akákoľvek konkrétna argumentácia takéhoto hodnotenia vždy vyžaduje uviesť údaje nie o životnej úrovni ako takej, ale o jej jednotlivých prvkoch.

Pochopiteľne, takýto stav nie je uspokojujúci ani pre spoločenskú prax, a tým menej pre teóriu. Dosiaľ známe pokusy o vyjadrenie životnej úrovne súhrnným ukazovateľom nepriniesli úspech. Za súčasného stavu teda možno životnú úroveň

hodnotiť vedeckými metódami len podľa jej súčastí. Situácia je o to zložitejšia, že pri hodnotení týchto súčastí musíme využívať rozličné metódy, a to spôsobuje, že sa výsledky takéhoto hodnotenia nedajú spočítať ani v globalizovaných veličinách. Vôbec nemôžeme uplatniť spočítavanie v bežnom zmysle slova, čo logicky vyplýva z toho, že životná úroveň ako sociálno-ekonomická kategória obsahuje prvky, pri ktorých nie je bežnými metódami možné vykonávať kvantifikáciu. To však nesmie byť prekážkou, aby sme ďalej nehľadali možnosti komplexného — aj keď nie v exaktných číslach vyjadreného — hodnotenia životnej úrovne ako celku. Treba pokračovať v práci na hľadaní nepriamych ukazovateľov; ďalšie rozpracovanie vyžadujú rôzne bodovacie metódy, intenzívnejšie treba pracovať pri hľadaní možností využitia výpočtovej techniky pre výpočet dosiahnutého stavu životnej úrovne.

Jednoduchý nie je však ani výpočet zložiek (komponentov) životnej úrovne v príslušných súborných veličinách. Pokiaľ ide o spotrebu ako prejav uspokojovania potrieb, problém spočíva viac-menej len v odlišnosti prístupov k stupňom globalizácie. Zložitejšia je situácia súvisiaca s výpočtom podmienok vytvorených spoločnosťou pre uspokojovanie potrieb.

Za zložky životnej úrovne sa považujú:

1. zdravotná starostlivosť,
2. výživa a stravovanie,
3. vzdelávanie a výchova,
4. kultúra,
5. zamestnanosť a pracovné podmienky,
6. doprava (vrátane rozvoja motorizmu),
7. bývanie (vrátane vybavenia domácností predmetmi dlhodobého užívania),
8. odievanie,
9. spotreba ostatných druhov tovaru a ostatných platených služieb,
10. voľný čas a rekreatívna činnosť,
11. systém sociálneho zabezpečenia.

Najväčším problémom zostáva, najdenie systému ukazovateľov vhodných na určenie výšky (objemu) spotreby, rôznych jej kvalitatívnych stránok a ukazovateľov, ktoré by správne vymedzili sústavu spomínaných podmienok.

Ako sme už uviedli, určíme ich pri každej z uvedených zložiek životnej úrovne metódami, zodpovedajúcimi ich obsahovému vymedzeniu a funkciám, ktoré plnia v živote človeka a spoločnosti. Najčastejšie sa používa prepočet na jedného obyvateľa.

Okrem vymenovaných zložiek životnej úrovne uvádzajú niektorí autori aj výšku úspor, celkový maloobchodný obrat, významným ukazovateľom sú aj príjmy obyvateľstva v prepočte na pracujúceho, na člena domácnosti a pod.

Literatúra

- [1] ENGELS, F.: Anti-Dühring. Bratislava, SVPL 1954, s. 232.
- [2] LENIN, V. I.: Spisy, zv. 27. Praha, SNPL 1954, s. 40.
- [3] XXIV. zjazd KSSZ. Praha, Nakladatelství Svoboda 1971, s. 36.

- [4] DUPUITGRENET-DESROUSSILLIES, G.: Niveau de vie et coopération économique dans l'Europe de l'Ouest. Paris, Presses Universitaires de France 1962.
- [5] BAJEVSKIJ, N. N.: Fondy kolektivnogo potreblenija. Moskva, Gos. soc. ek. izdat. 1932, s. 10.
- [6] MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy, zv. II. Bratislava, VPL 1971, s. 142.
- [7] Report on International Definition and Measurement of Levels of Living. An Interim Guide. New York, UN 1961.
- [8] Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIII. sjezdu KSČ a další úkoly strany. Praha, Svoboda 1971, s. 28.
- [9] MARX, K. — ENGELS, F.: Německá ideologie. Praha, Svoboda 1952, s. 25—26.
- [10] MARX, K.: Ku kritice politickej ekonómie. Praha, SNPL 1953, s. 163.
- [11] GALBRAITH, J. K.: Společnost hojnosti. Praha 1966, s. 24.
- [12] ENGELS, F.: Anti-Dühring. Bratislava, VPL 1962, s. 234.
- [13] LENIN, V. I.: Spisy, zv. 6. Bratislava, VPL 1963, s. 44.

К ВОПРОСУ ПОНИМАНИЯ КАТЕГОРИИ ЖИЗНЕННЫЙ УРОВЕНЬ

ГРОНСКИ, Филип

Положение человека приобрело в социалистическом обществе новые качества: трудящийся, который был в прошлом объектом эксплуатации, и всестороннее развитие его человеческой личности стали целью общественных стремлений. В таком смысле необходимо переоценить и теоретическую сущность уровня жизни. Автор объясняет уровень жизни как единство объема познанных (и общественно признанных) потребностей, степени удовлетворения этих потребностей и условий созданных обществом для целесообразного процесса удовлетворения потребностей. Далее автор подчеркивает, почему он понимает уровень жизни как социально-экономическую категорию и необходимость формирования самостоятельной научной дисциплины, марксистской теории жизни в рамках экономических наук. Процесс сознательного возникновения потребностей является, согласно автору, основой этой теории.

ON THE CATEGORY OF LIVING STANDARD

HRONSKÝ, Filip

The position of man in the socialist society has acquired a new quality: the working man and all-round development of his human personality has turned from an object of exploitation into an aim of all social efforts. Also the theoretical substance of living standard has to be revoluated from this standpoint, the author explaining it as a unity of known (and socially acknowledged) needs, their degree of satisfaction and of conditions created by the society for ensuring of an expedient meeting of these needs. The author goes on substantiating living standard as a socio-economic category and the necessity of forming of an independent scientific branch, the Marxist theory of living standard within the framework of economics. In the author's view is this theory based on the process of conscious inception of needs.

O charaktere ekonomického záujmu socialistického podniku

SOKIRA, Jozef

Význam výskumu ekonomických záujmov vyplýva z toho, že ako forma prejavu výrobných vzťahov sú hybnou silou činnosti ich subjektov, faktorom, v súlade s ktorým organizujú svoju praktickú činnosť. V ekonomických záujmoch sa prejavujú výrobné vzťahy ako celistvý systém. V každej spoločnosti existuje systém ekonomických záujmov, ktorého štruktúra je prejavom štruktúry systému výrobných vzťahov, pričom aj protirečenia daného systému výrobných vzťahov odrážajú sa v protirečeniach jemu zodpovedajúceho systému ekonomických záujmov.

Ulohou hospodárskej politiky socialistického štátu je vytvoriť taký mechanizmus vedomého plánovitého využívania a formovania ekonomických záujmov jednotlivých subjektov socialistického hospodárenia (spoločnosti ako celku, jej štruktúrnych častí, vrátane jednotlivcov), ktorý by zabezpečoval, aby ich činnosť zodpovedala pôsobeniu objektívnych ekonomických zákonov. Zvyšovanie stupňa zosúadenia a podriadenia činnosti subjektov hospodárenia, ktorú každý z nich organizuje v súlade so svojimi ekonomickými záujmami, požiadavkám objektívnych ekonomických zákonov, je predpokladom zvyšovania efektívnosti celospoločenského hospodárenia.

Nevyhnutným predpokladom budovania účinného mechanizmu vedomého, plánovitého využívania ekonomických záujmov je poznanie štruktúry existujúceho systému ekonomických záujmov a jej jednotlivých prvkov, ktoré vysupujú ako konkrétne formy ekonomických záujmov, ako aj poznanie ich povahy a subjektov.

Cieľom nášho príspevku je charakterizovať povahu a subjekt ekonomického záujmu štátneho socialistického podniku. Vzhľadom na to, že ekonomický záujem je vždy formou prejavu výrobných vzťahov, povaha ekonomického záujmu socialistického podniku sa musí odvodzovať a charakterizovať z jeho postavenia, ktoré zaujíma, a z funkcie, ktorú plní v systéme socialistických výrobných vzťahov, ktorých jadro tvorí systém vlastníckych vzťahov.

1. Postavenie socialistického podniku v systéme socialistických výrobných vzťahov

Dnes sa v teórii všeobecne uznáva, že v podmienkach spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov za socializmu sa zachovávajú príčiny,¹ ktoré vyvolávajú nevyhnutnosť nielen výrobnotechnického, ale i ekonomického osamostatňovania sa určitých článkov spoločenskej delby práce. Správne sa pritom zdôrazňuje, že *nie každý človek spoločenskej delby práce je podnikom, ale iba taký, ktorý sa osamostatňuje ekonomicky.*

Sociálno-ekonomická podstata socialistického podniku, jeho postavenie v systéme socialistických výrobných vzťahov sa charakterizuje jeho *relatívnou ekonomickou samostatnosťou.*

Pojem relatívnej ekonomickej samostatnosti socialistického podniku vyjadruje skutočnosť, že nejde o jeho absolútnu samostatnosť, spočívajúcu na vlastníckom osamostatnení, t. j. na súkromnom či skupinovom vlastníctve výrobných prostriedkov, na rozdelení spoločenského vlastníctva. Postavenie podniku v systéme socialistických výrobných vzťahov spočíva na jednotnosti, celistvosti štátneho socialistického vlastníctva.

Socialistický podnik je v prvom rade určitým komplexom výrobných prostriedkov — vecných predpokladov výrobného procesu. Tým, že ich spoločnosť zveruje podniku, neprestávajú byť objektom celospoločenského vlastníctva. V tomto zmysle možno tvrdiť, že podnik je v prvom rade *objektom, organickou súčasťou celospoločenského vlastníctva.*

Táto skutočnosť však *neznamená, že, po prvé, socialistický podnik možno redukovať iba na objekt celospoločenského vlastníctva, a po druhé, že jeho relatívna ekonomická samostatnosť nemá reálny obsah.*

Socialistický podnik je aj miestom, kde sa realizuje bezprostredné spojenie pracovnej sily s výrobnými prostriedkami, je sociálnym organizmom — kolektívom pracujúcich, prostredníctvom ktorého sa každý pracovník realizuje ako rovnoprávny spoluvlasník výrobných prostriedkov na základe svojej práce, a preto nemôže byť súčasne objektom spoločenského vlastníctva. V tejto súvislosti sa v literatúre celkom oprávnené poukazuje na jednosť a neuspokojivosť interpretácie podniku iba ako objektu celospoločenského vlastníctva, súhrnu výrobných prostriedkov.

Socialistický podnik je súčasne hospodárskou organizáciou, ktorej základným poslaním je na základe bezprostredného spojenia vecných a osobných predpokladov výroby zabezpečiť reálne fungovanie a efektívne využívanie objektu celospoločenského vlastníctva, t. j. výrobných prostriedkov v plánovitom spoločenskom reprodukčnom procese. Z toho vyplýva, že socialistický podnik je *konkrétnou formou využívania a realizácie objektu celospoločenského vlastníctva v jeho hospodárení.*

Všeobecne platí, že obsah ekonomickej samostatnosti podniku sa prejavuje v tých konkrétnych vzťahoch, prostredníctvom ktorých sa zapája do celospo-

¹ Analýzu príčin výrobnotechnického a ekonomického osamostatňovania sa socialistických podnikov nezahŕňame do predmetu nášho skúmania. Pozri napr. [1, 2, 3].

čenského reprodukčného procesu, a prostredníctvom ktorých zabezpečuje svoje reálne fungovanie a reprodukciu.

Aj obsah relatívnej ekonomickej samostatnosti socialistického podniku sa prejavuje v jeho reálnom fungovaní v celospoločenskom reprodukčnom procese, v jeho hospodárení so spoločenskými výrobnými prostriedkami ako s objektom celospoločenského vlastníctva v tých konkrétnych vertikálnych a horizontálnych vzťahoch, do ktorých nevyhnutne vsúpuje pri svojom fungovaní v reálnej ekonomike.

Vo vertikálnom priereze vsúpuje socialistický podnik do vzťahu so spoločnosťou ako celkom, ktorý je reprezentovaný socialistickým štátom ako zvrchovaným ekonomickým subjektom a jednotlivými pracovníkmi.

Vzťah spoločnosti a socialistického podniku je vymedzený vzťahom celku a časti. Obsahom tohto vzťahu je jednak to, že spoločnosť zveruje podniku výrobné prostriedky ako majetkovoprávnemu subjektu, jednak to, že určuje základné ciele jeho činnosti, ktoré sa konkretizujú v kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľoch plánu orientujúcich podnik na najefektívnejšie využitie im zvereného objektu celospoločenského vlastníctva. Napokon tento vzťah zahŕňa aj určenie podmienok a spôsobu rozdeľovania novovytvorenej hodnoty. Realizácia spoločnosťou určených cieľov je najvlastnejším poslaním podniku.

Podnik je spoločnosťou súčasne vybavovaný určitým súhrnom vlastníckych oprávnení nevyhnutných na to, aby mohol aktívne organizovať svoje efektívne hospodárenie v procese bezprostrednej výroby. Obsahom vzťahu spoločnosti a podniku je aj určenie priestoru, hraníc, v ktorých podnik môže na základe spoločnosťou mu zverených vlastníckych oprávnení vsúpovať do ekonomických vzťahov s ostatnými ekonomickými subjektmi, jednotlivými pracovníkmi, podnikmi a hospodárskymi organizáciami práve s cieľom iniciatívne organizovať čo najefektívnejšie využívanie objektu celospoločenského vlastníctva. Spoločnosť určuje spôsob realizácie týchto vzťahov a plánuje reguluje ich rozvoj.

Napriek tomu, že spoločnosť určuje základné podmienky spojenia pracovnej sily s výrobnými podmienkami, bezprostredné spojenie v mene spoločnosti realizuje podnik samostatne. Vzťah podniku a jednotlivca je ekvivalentným vzťahom. Každý jednotlivec spája svoju účasť vo výrobe s tou časťou produktu, ktorú dostane podľa princípov rozdeľovania podľa práce. Hoci spoločnosť určuje normy hodnotenia výsledkov práce, predsa konkrétne normy hodnotenia týchto výsledkov, ako aj rozdeľovanie spoločnosťou určeného mzdového fondu vykonáva podnik.

Nevyhnutnosť horizontálnych vzťahov podnikov je podmienená existujúcou úrovňou spoločenskej delby práce. Rámec týchto horizontálnych vzťahov je určený jednak tým, že podnik tvorí jej základný článok, jednak aj sférou jeho pôsobnosti určenou spoločnosťou.

Ak podniky vo vzťahu k spoločnosti vystupujú ako časť celku a ako podriadený objekt spoločenského riadenia, tak voči sebe navzájom vsúpujú ako rovnocenní partneri a v rámci priestoru vymedzeného spoločnosťou a plánom stanoveného rozsahu ich činnosti vstupujú do vzájomných vzťahov samostatne.

Horizontálne vzťahy podnikov sú sprostredkované pohybom materiálneho produktu ich práce na základe ekvivalentnej úhrady nákladov práce vynaložených

na jeho výrobu, kompenzácie škôd spôsobených napr. narušením sortimentu, jeho kvality a nedodržaním termínu dodávok a pod. To predpokladá redukciu ich individuálnych nákladov konkrétnych prác na spoločného menovateľa, t. j. na množstvo spoločensky nutnej abstraktnej práce stelesnenej v produkte ich práce — na hodnotu. Vzájomné ekvivalentné vzťahy medzi podnikmi nie sú ničím iným ako tovarovo-peňažnými vzťahmi. To svedčí o tom, že socialistické podniky reálne fungujú ako tovaroví výrobcovia.

Hoci produkt práce podniku nie je jeho vlasníctvom, predsa pohyb tejto produkcie je sprostredkovaný hodnotovými kategóriami a je spojený s ekvivalentnou úhradou nákladov práce, vynaložených na jeho výrobu. V rozdeľovacích procesoch si spoločnosť časť čistého dôchodku vytvoreného podnikom privlastňuje neekvivalentne. Avšak vo fáze výmeny tento čistý dôchodok spoločnosť v značnej miere používa na zaplatenie produktov vyrobených jednotlivými podnikmi.

Ďalšia časť čistého dôchodku sa podľa spoločensky určených noriem používa na pokrytie podnikových fondov, z ktorých sa uhradzujú výrobné a nevýrobné potreby. Ich uspokojenie je nevyhnutným predpokladom fungovania podniku. Z podnikových fondov sa uspokojuje aj časť individuálnych potrieb členov podnikového kolektívu. Reprodukcia a rozvoj podniku v určitej miere závisia od úspešnosti jeho hospodárenia. Táto závislosť sa prejavuje v tom, že spoločnosť podniku ponecháva prostriedky na jeho rozvoj v značnej miere podľa toho, ako prispieva k tvorbe spoločenského dôchodku.

Z toho, čo sme uviedli, vyplýva záver, že postavenie podniku v systéme socialistických výrobných vzťahov je charakterizované jednak tým, že ako základný článok spoločenskej delby práce je *organickou súčasťou, článkom spoločenského vlasníctva*, jednak tým, že je *relatívne samostatným tovarovým výrobcom, relatívne samostatným subjektom ekonomických vzťahov*. V spoločenskom reprodukčnom procese funguje tak na podklade priamych, bezprostredne spoločenských vzťahov, ako aj na podklade tovarovo-peňažných vzťahov.

2. Charakter ekonomického záujmu socialistického podniku

V dôsledku toho, že socialistický podnik je relatívne samostatným subjektom ekonomických vzťahov, je aj subjektom ekonomického záujmu. *Ekonomický záujem² socialistického podniku je špecifickou formou ekonomického záujmu, odrážajúceho vzťahy, prostredníctvom ktorých funguje a reprodukuje svoje postavenie v systéme socialistických výrobných vzťahov.*

Niektorí autori uznávajú existenciu relatívnej ekonomickej samostatnosti socialistických podnikov, ale popierajú, že by podnik bol nositeľom špecifickej formy ekonomického záujmu. Napríklad podľa V. G. Lopatkina podnik nemá osobitné a špecifické záujmy — záujmy podniku sú predovšetkým záujmami spoločnosti.

² Ekonomický záujem vo všeobecnosti autor vysvetľuje v práci *Ekonomické záujmy v podmienkach socialistického systému výrobných vzťahov*. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1974.

ako celku. Na úrovni podniku „možno hovoriť iba o spoločenských a osobných záujmoch, možno hovoriť o záujmoch kolektívov ako skupiny pracovníkov podniku“ [4].

So stanoviskom, ktoré na jednej strane uznáva existenciu relatívnej ekonomickej samostatnosti podniku a na druhej strane popiera existenciu špecifickej, relatívne samostatnej formy ekonomickeho záujmu podniku, nemožno súhlasiť. Ak je relatívna ekonomická samostatnosť podniku reálna, tak sa prejavuje v určitých ekonomických vzťahoch, prostredníctvom ktorých podnik ako ich subjekt funguje.

Výrobné vzťahy, prostredníctvom ktorých podnik funguje a reprodukuje svoje špecifické postavenie v systéme socialistických výrobných vzťahov, sa prejavujú v jeho špecifickom ekonomickom záujme. Jeho existencia v podmienkach socializmu je nevyhnutná pokiaľ, pokiaľ je v podmienkach socialistického systému výrobných vzťahov a ich jadra spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov nevyhnutné ekonomicke osamostatňovanie sa podnikov.

Aký je charakter špecifickej a relatívne samostatnej formy ekonomickeho záujmu — ekonomickeho záujmu socialistického podniku?

Na charakter a formovanie obsahu ekonomickeho záujmu socialistického podniku vplyvajú obidve stránky jeho postavenia v systéme socialistických výrobných vzťahov. Je to jednak stránka, ktorá charakterizuje podnik ako organickú súčasť, článok spoločenského vlastníctva a bezprostredné spoločenské vzťahy určovania cieľov, spôsobov a prostriedkov dosahovania týchto cieľov v jeho hospodárení, jednak stránka, ktorá charakterizuje podnik ako relatívne samostatný ekonomický subjekt — tovarového výrobcu.

Rozhodujúcim faktorom, ktorý vplyva na charakter a formovanie obsahu ekonomickeho záujmu socialistického podniku, je skutočnosť, že je formou fungovania a realizácie socialistického vlastníctva, rozvíjajúcou sa pod vplyvom bezprostredne spoločenskej plánovitej regulácie ekonomických procesov, ktorou *spoločnosť do činnosti podniku prenáša konkretizovaný celospoločenský záujem* vyjadrený v kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľoch plánu. To, že podnik je formou fungovania a realizácie celospoločenského záujmu, znamená, že je aj *formou realizácie celospoločenského ekonomickeho záujmu*.

Druhým faktorom, ktorý vplyva na charakter a formovanie obsahu ekonomickeho záujmu, je tá stránka jeho postavenia, ktorá ho charakterizuje ako tovarového výrobcu. Táto stránka jeho postavenia podmieňuje, že podnik ako tovarový výrobca sa zameriava v prvom rade na uspokojovanie špecifických výrobných a nevýrobných potrieb, ktoré vyplývajú práve z toho, že v reálnej ekonomike funguje ako tovarový výrobca na princípoch ekvivalentnosti. Prírodné, že fungovanie podniku ako tovarového výrobcu je vymedzené podmienkami určenými spoločnosťou, čo sa konkrétne prejavuje v plánovitom rozvoji jeho hospodárenia.

Špecifické výrobné a nevýrobné potreby podniku, uspokojovanie ktorých je nevyhnutným predpokladom fungovania a reprodukcie podniku v spoločenskom reprodukčnom procese, sú materiálnym základom jeho ekonomickeho záujmu. Ich uspokojovanie v značnej miere závisí od výsledkov hospodárenia podniku, od veľkosti dôchodku, ktorý získava realizáciou ním vyrobenej produkcie. Na jed-

nej strane väčší dôchodok podniku umožňuje v určitej miere rozširovať výrobu a fondy spoločenskej spotreby v podniku, na druhej strane úspešné hospodárenie a na tomto základe zväčšovanie dôchodku podniku predpokladá stále zdokonaľovanie výroby. Podnik ho uskutočňuje v spojitosti s efektívnosťou svojho hospodárenia — náklady kryje zo zdrojov, ktoré vytvoril svojím hospodárením.

Pochopiteľne, že za takýchto podmienok sa ekonomický záujem socialistického podniku orientuje na to, aby svojím hospodárením dosahoval čo najväčší dôchodok a aby si zabezpečil najvýhodnejšie podmienky hospodárenia. V uznaní tejto skutočnosti netreba vidieť nič, čo by protirečilo podstate socializmu. Ved v dôsledku toho, že hospodárenie podniku je bezprostredne spoločensky regulované, podnik môže tento dôchodok dosahovať iba za podmienok určených spoločnosťou a realizáciou produkcie, ktorú mu ukladá vyrobiť plán. To znamená, že podnik dosahovaním dôchodku pri dodržaní všetkých podmienok určených spoločnosťou a ukazovateľov plánu realizuje vlastne nielen svoj, ale i celospoločenský záujem.

Uvedené v skutočnosti svedčia o tom, že na charakter, formovanie obsahu a realizáciu ekonomického záujmu podniku vplývajú tak bezprostredne spoločenské vzťahy, ako aj tovarovo-peňažné vzťahy. Na charakter, formovanie obsahu a realizáciu ekonomického záujmu socialistického podniku vplývajú popri vzťahoch spoločnosti a podniku a vzájomných vzťahoch podnikov i vzťahy jednotlivých pracovníkov podniku a celého podnikového kolektívu. V ekonomických záujmoch sa prejavuje vždy celý systém ekonomických vzťahov, a preto aj v ekonomickom záujme podniku sa musia prejavovať nielen vzťahy spoločnosti a podniku, vzájomné vzťahy podnikov, ale aj vzťahy jednotlivca a celého podnikového kolektívu. Preto považujeme za správne stanoviská tých autorov [5], ktorí uznávajú, že *na formovanie obsahu ekonomického záujmu socialistického podniku vplývajú popri celospoločenských aj individuálne ekonomické záujmy členov podnikového kolektívu*. Ďalšie argumenty na potvrdenie správnosti tohto názoru spočívajú v nasledujúcich súvislostiach.

Socialistický podnik je miestom, kde nastáva bezprostredné spojenie pracovnej sily s výrobnými prostriedkami — je uzlovým bodom, v ktorom sa bezprostredne realizuje vzťah jednotlivca a spoločnosti. Cez podnik sa ďalej realizuje bezprostredne rozhodujúca časť podielu jednotlivca na výsledkoch ekonomického využitia spoločenských výrobných prostriedkov.

Tu sa odráža aj protirečenie medzi rovnosťou v privlastňovaní výrobných prostriedkov (na najvšeobecnejšej celospoločenskej úrovni) a nerovnosťou v privlastňovaní si výsledkov práce a na tomto základe i v uspokojovaní potrieb jednotlivcov.

Na úrovni podniku sa uplatňujú nielen ekonomické záujmy spoločnosti, ale aj jednotlivých pracujúcich. Realizácia ekonomického záujmu pracujúcich, teda individuálneho ekonomického záujmu sa uskutočňuje privlastňovaním si nutného produktu, pričom toto privlastňovanie je nevyhnutne sprostredkované tými ekonomickými vzťahmi, ktorých nositeľom je podnik.

Produkt, ktorý si každý jednotlivý pracovník privlastňuje na základe zákona rozdeľovania podľa práce, nadobúda formu mzdy. Hoci hodnotenie výsledkov

individuálnej práce sa uskutočňuje na základe spoločenských noriem, konkrétne ocenenie tejto práce sa uskutočňuje na úrovni podniku. A celková veľkosť mzdy, z ktorej sa uspokojujú individuálne potreby, a ktorou sa realizujú individuálne ekonomické záujmy členov podnikového kolektívu, závisí v určitej miere — ako nasvedčuje prax socialistických krajín — aj od veľkosti dôchodku, ktorý podnik dosahuje svojím hospodárením. Táto závislosť sa konkrétne prejavuje v tom, že celková výška mzdového fondu podniku a jeho čerpanie závisí od plnenia ukazovateľov charakterizujúcich celkové hospodárenie podniku. To však znamená, že realizácia individuálnych ekonomických záujmov je v istej závislosti od realizácie ekonomického záujmu socialistického podniku. Popri tom, spravidla, aj spoločenské spotrebné fondy podniku závisia od výsledkov jeho hospodárenia a podiel každého pracovníka podnikového kolektívu na nich sa spája s výsledkami jeho práce.

Významné je aj to, že každý jednotlivý pracovník je spoluvlasníkom spoločenských výrobných prostriedkov a v dôsledku toho stránkami jeho individuálneho záujmu sú aj záujmy celospoločenské, aj záujmy podniku. Avšak celospoločenské i podnikové záujmy nemôže vyjadrovať jednotlivý pracovník. Jednotlivec vyjadruje iba svoje bezprostredné záujmy, t. j. tú stránku jeho záujmu, ktorá vysupuje ako špecifická forma ekonomického záujmu, ktorého materiálным základom sú bezprostredne individuálne ekonomické potreby. Existencia tejto špecifickej formy ekonomického záujmu je podmienená tým, že jednotlivec sa ekonomicky osamostatňuje od celej spoločnosti.

Je nesprávne nazdávať sa, že individuálny záujem každého pracovníka podnikového kolektívu v jeho triednom, sociálnom a profesionálnom rozvrstvení v rovnakej miere korešponduje s ekonomickým záujmom podniku, a napokon i spoločnosti. Miera, v akej sa tieto individuálne záujmy premieňajú do záujmu podniku, a miera ich súladu s ním, ich harmónia, závisí od stupňa súladu individuálnej a podnikovej zainteresovanosti. Závisí to od nadväznosti ukazovateľov hodnotenia činnosti jednotlivých členov podnikového kolektívu s ukazovateľmi hodnotiacimi výsledky hospodárenia podniku ako hospodárskej organizácie. Okrem toho napr. aj od stupňa, ktorým jednotliví pracovníci uspokojujú svoje potreby v závislosti od svojej práce v podniku ap.

Na druhej strane aktivita každého jednotlivého pracovníka, vyplývajúca z jeho individuálneho záujmu a sledujúca jeho realizáciu, prispieva k celkovému efektu hospodárenia podniku, a teda i k realizácii ekonomického záujmu podniku. Treba však mať na pamäti, že efekt hospodárenia podniku nemožno redukovať iba na súhrn súhrn efektu individuálnych prác v ňom združených. Ten je podstatne väčší a je výsledkom súhrnej, spoločenskými výrobnými prostriedkami združenej a kooperovanej práce členov podnikového kolektívu. Kooperáciu práce zase podmieňuje vyšší efekt individuálnych prác jednotlivých pracovníkov. Na úrovni podniku sa prejavuje, ako vidíme, dialektický vzťah jednotlivca a kolektívu. Cieľom ekonomickej zainteresovanosti podniku je práve simulovať efekt úhrnej práce podnikového kolektívu.

Podnik vlastne sprostredkúva dialektický protirečivý vzťah medzi jednotlivcom a spoločnosťou, a preto je prirodzené, že na jeho úrovni sa prejavujú tak záujmy

spoločnosti, ako aj záujmy jednotlivca. Vychádzajúc z toho, že realizácia týchto záujmov je možná iba na základe realizácie spoločenského vlastníctva, ako aj z toho, že socialistický podnik je konkrétnou formou fungovania a realizácie jemu spoločnosťou zvereného vlastníctva, možno konštatovať, že ekonomický záujem podniku je *formou vzájomného pôsobenia celospoločenských a individuálnych záujmov* [6, 7].

V ekonomickom záujme socialistického podniku sa *uplatňuje, prejavuje a rieši protirečivá jednota individuálnych a celospoločenských záujmov*.³ V riešení tohto protirečenia spočíva jeho realizácia a ďalší rozvoj. Jednota celospoločenského a individuálneho ekonomického záujmu neznamena ich koexistenciu na úrovni podniku, ale proces ich vzájomného prenikania a podmieňovania.

To, že sa v ekonomickom záujme podniku prejavuje protirečivá jednota celospoločenských a individuálnych záujmov, neznamena, že ekonomický záujem podniku nemá svoj špecifický obsah a relatívnu samostatnosť.

Podstata špecifického, relatívne samostatného ekonomického záujmu socialistického podniku spočíva v aktívnom cielavedomom vzťahu podnikového kolektívu k spoločenskej výrobe, ktorého obsahom je cielavedomé vytváranie najvýhodnejších podmienok hospodárenia podniku, ktoré by umožňovali z jeho hľadiska najefektívnejšie plniť pánom určené úlohy a na tomto základe dosahovať čo možno najväčší dôchodok ako zdroj uspokojovania svojich výrobných a nevýrobných potrieb. Takéto chápanie ekonomického záujmu podniku môže vyvolať určité námietky najmä v tom zmysle, že záujem podniku spočíva priamo vo výrobe užitočných hodnôt. Ale ak v podmienkach socializmu existuje tovarová výroba, ak tovarovo-peňažné vzťahy sú nevyhnutnou formou vyjadrenia bezprostredne spoločenskej práce, tak spoločenské výrobné vzťahy sú nimi sprostredkované, resp. sa nimi realizujú. V dôsledku toho i realizácia ekonomických záujmov sa sprostredkúva hodnotovými formami. Špecifika tejto realizácie spočíva v jej pánovitej forme. Protirečenia vlastné hodnotovým formám sa odrážajú aj v protirečeniach záujmov spoločnosti, podniku a jednotlivca. Konkrétnym prejavom toho protirečenia je napr. to, že ak spoločnosť má záujem na výrobe určitého komplexu užitočných hodnôt, podnik preferuje výrobu tých užitočných hodnôt, ktoré sú mu výhodnejšie z hľadiska dosahovania vyššieho dôchodku.

Socialistický podnik reálne funguje ako tovarový výrobca. Svoje mnohoročné potreby môže uspokojovať iba z dôchodkov získavaných realizáciou ním vyrobených užitočných hodnôt. Na úrovni podniku sa reálne prejavuje protirečenie užitočnej hodnoty a hodnoty, tak ako je to u tovarových výrobcov. Ekonomický záujem podniku je objektívne spojený s užitočnou hodnotou ako s nositeľom výmennnej hodnoty a prostredníctvom nej je zameraný na zvyšovanie objemu produkcie, jej sortimentnej skladby, kvality a pod.

Niektorí autori nechápu ekonomický záujem socialistického podniku ako protirečivú jednotu individuálneho a celospoločenského záujmu, ale ako jednotu ko-

³ A. Lantay správne zdôrazňuje, že ak odtrháme ekonomický záujem podniku ako hospodárskej organizácie od individuálnych záujmov členov podnikového kolektívu, tak podnikový záujem je „len prázdnu fikciou“. Pozri [8]

lektívnej a osobnej materiálnej zainteresovanosti na výsledkoch hospodárenia podniku. Napríklad N. Vinogradov píše: „Kolektívny materiálny záujem (t. j. záujem podniku — poznamenal J. S.) zahŕňa aj materiálny záujem celého kolektívu, aj materiálnu zainteresovanosť jeho pracovníkov na súhrnných výsledkoch činnosti socialistického podniku.“ [9]

Niekedy sa ekonomický záujem socialistického podniku interpretuje ako jednota dvoch samostatných foriem ekonomických záujmov: ekonomických záujmov členov podnikového kolektívu a celospoločenského ekonomického záujmu. Napríklad I. G. Fedjudin konštatuje: „... kolektívne a spoločenské záujmy sú dvoma stránkami (formami) ekonomického záujmu podniku.“ [10] N. Žezovskaja analogicky tvrdí, že „jednota spoločenského a kolektívneho záujmu chozrasčotného podniku (pri určujúcej úlohe spoločenského záujmu) podmieňuje sa jeho ekonomickými vzťahmi, podmienkami jeho hospodárenia“ [11]. N. Žezovskaja vysvetľujúc vzájomný vzťah celospoločenského a kolektívneho záujmu predpokladá, že ich jednota sa prejavuje v tom, že na úrovni podniku pôsobia popri sebe ako samostatné formy záujmov.

Je správne interpretovať ekonomický záujem socialistického podniku ako dvojediný záujem, t. j. ako jednotne, popri sebe existujúce dve samostatné formy ekonomických záujmov?

Nesprávnosť koncepcie dvojakého charakteru ekonomického záujmu podniku ako jednoty popri sebe existujúcich samostatných foriem záujmov podľa nášho názoru dokázali V. V. Radajev a A. I. Sibirev [9, s. 287—289], a preto sa pri odpovedi na uvedenú otázku v určitej miere opierame o ich argumentáciu. Jej hlavný nedostatok spočíva v tom, že sa pripúšťa, alebo priamo predpokladá, že v činnosti podniku existuje celospoločenský ekonomický záujem ako najvšeobecnejšia forma záujmu popri zvláštnom záujme podniku alebo podnikového kolektívu ako záujmov rovnakej úrovne reprodukčného procesu a v tejto koexistencii sa vidí podstata ich jednoty. V chápaní ekonomického záujmu ako jednoty celospoločenského ekonomického záujmu a záujmu podnikového kolektívu spočíva podľa V. V. Radajeva základ koncepcie a možnosti najplnšieho uspokojenia celospoločenských záujmov v hospodárení podniku bez priamej závislosti od uspokojovania kolektívnych záujmov, a to preto, lebo sa pripúšťa ich samostatná existencia v rámci podniku. Tento záver podľa nášho názoru však možno uplatniť aj na vzájomný vzťah podnikového a individuálneho ekonomického záujmu.

Ak by bol ekonomický záujem podniku jednotou popri sebe existujúceho individuálneho a kolektívneho záujmu, alebo jednotou kolektívneho a celospoločenského záujmu, strácal by zmysel problém zdokonaľovania stimulácie individuálneho ekonomického záujmu na záujme socialistického podniku a stimulácie podnikového záujmu na celospoločenských záujmoch.

V skutočnosti v hospodárení podniku nevystupuje popri sebe ekonomický záujem spoločnosti, podniku a individuálny ekonomický záujem, ale jeden sa prejavuje v druhom, preniká a pôsobí prostredníctvom druhého. Napríklad celospoločenský záujem sa prejavuje a pôsobí prostredníctvom záujmu podniku a pod. V ekonomickom záujme podniku sa teda neprejavuje jednoduchá koexistencia záujmu podnikového kolektívu s celospoločenským alebo s individuálnym

záujmom členov podnikového kolektívu, ale dialektická protirečivá jednota týchto záujmov, ktorej obsahom je ich vzájomné prenikanie, ovplyvňovanie a obohacovanie. Celospoločenský a individuálny záujem je stránkou či momentom, ktorý prechádza do záujmu podniku. Napriek tejto dialektickej protirečivej jednote si každá forma záujmu zachováva svoj špecifický a samostatný výraz a svoj vlastný obsah.

Individuálne ekonomické záujmy, ekonomické záujmy socialistických podnikov a celospoločenské záujmy nie sú rovnaké ani kvalitatívne, ani kvantitatívne; nie sú záujmami tej istej úrovne reprodukčného procesu. Naopak, sú špecifickými formami ekonomických záujmov na rôznej úrovni reprodukčného procesu, ktorých materiálnym základom sú špecifické potreby subjektov jednotlivých úrovní spoločenského reprodukčného procesu. Vyplývajú z reálneho postavenia ekonomických subjektov v systéme socialistických výrobcov.

Protirečivý charakter ekonomického záujmu podniku je daný protirečivým charakterom postavenia podniku a realizáciou tohto postavenia privlasťňovacími vzťahmi, tým, že privlasťňovanie podniku ako ekonomicky samostatného tovarového výrobcu sa súčasne zakladá, predpokladá i popiera, a teda aj protirečí bezprostrednému spoločenskému privlasťňovaniu [12, 13].

3. Kto je subjektom ekonomického záujmu socialistického podniku

Odpoveď na túto otázku je odpoveďou na otázku, kto reprezentuje podnik ako relatívne ekonomicky samostatného tovarového výrobcu, kto sa osamostatňuje ako tovarový výrobca.

Spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov združuje všetkých pracujúcich do jednotnej celospoločenskej kooperácie práce spoločnosti ako celku, vytvára súhrnného pracovníka spoločnosti, ktorý funguje plánovite. Avšak každý jednotlivý člen tejto celospoločenskej kooperácie práce nerealizuje svoju pracovnú silu ako bezprostrednú súčasť celospoločenskej kooperácie práce, ale prostredníctvom podnikového kolektívu, ktorého práca funguje ako práca súhrnného pracovníka socialistického podniku.

Produkt hospodárenia podniku nadobúdajúci formu tovaru a celkový efekt jeho hospodárenia nie sú jednoduchým súhrnom výsledkov individuálnych prác, ale plodom kooperovanej práce podnikového kolektívu, práce súhrnného pracovníka podniku. Vzájomné ekvivalenčné vzťahy podnikov sú sprostredkované práve produktom tejto kooperovanej práce súhrnného pracovníka. Pri hodnotení výsledkov hospodárenia podnikov spoločnosť oceňuje práve to, aký podiel mali jednotlivé konkrétne práce súhrnných pracovníkov na tvorbe novovytvorenej hodnoty, ako efektívne využívali im zverenú výrobnú prostriedky.

Spoločnosť zainteresovaná nielen jednotlivcov na výsledkoch ich individuálnej práce, ale aj celý podnikový kolektív na výsledkoch jeho súhrnnej práce. Skutočnosť, že podnikový kolektív funguje ako súhrnný pracovník a produkt jeho práce nadobúda formu tovaru, svedčí o tom, že tým, kto sa osamostatňuje ako tovarový výrobca, je podnikový kolektív a že je aj subjektom ekonomických vzťahov i ekonomického záujmu podniku. Takýto prístup k vysvetľovaniu skúmaného

problému nadobúda stále širšiu platnosť v sovietskej ekonomickej literatúre. V. V. Radajev napr. píše: „... osamostatneným výrobcom za socializmu nemôže byť jednotlivé individuum, ním môže byť iba súhrnný pracovník, vystupujúci ako kolektív podniku.“ [5, s. 262—263] L. Nalivajčuk analogicky konštatuje: „... socialistický výrobný kolektív vystupuje ako dôležitý subjekt výrobných vzťahov socializmu, prvotného článku spoločenského vlastníctva.“

Z československých ekonómov ten istý názor vyjadruje Z. Hába: „Podnik ako kolektív výrobcov, pochopiteľne, môže byť nositeľom vlasníckych vzťahov, dokonca ním musí byť, pretože výrobcovia vstupujú do ekonomických vlasníckych vzťahov, či už ako jednotlivci alebo kolektívy..., a ak do spoločenských vzťahov výroby nevstúpia, nemôžu vyrábať.“

Podnikový kolektív, rovnako ako jednotlivec alebo spoločnosť, vykonáva určité vlasnícke funkcie v rámci spoločnosti.“ [18]

Niektorí autori nesúhlasia s tým, že ekonomický záujem socialistického podniku je reprezentovaný kolektívom podniku. Tento nesúhlas logicky vyplýva z ich stanoviska k tomu, že po prvé, ekonomický záujem ako špecifická forma záujmu neexistuje, a po druhé, že na úrovni podniku iba koexistuje celospoločenský záujem a skupinový ekonomický záujem členov podnikového kolektívu. Napríklad už spomenuť V. G. Lopatkin pripúšťa, že v podmienkach, v ktorých chozrasčot podniku je tesne spojený s materiálnym stimulovaním robotníkov (prémiami zo zisku), skupinové záujmy môžu vystupovať vo forme záujmu podniku, ale to považuje iba za doplňujúci a nie hlavný moment, ktorý vyvoláva chozrasčot [4, s. 26—27].

V. G. Lopatkin považuje vedenie podniku za subjekt, ktorý vyjadruje relatívnu ekonomickú samostatnosť podniku. Jeho argumentácia je takáto:

Štátna podniky riadia riaditelia, ktorí nie sú volení a ani podriadení kolektívu pracovníkov podniku. Riadiťel podniku je splnomocnencom štátu, ktorému podlieha a zodpovedá za to, že dôsledne plní svoju povinnosť organizovať hospodárenie podniku predovšetkým v záujme celej spoločnosti, že zabezpečuje efektívne fungovanie a rozvoj materiálno-technickej základne podniku. Záujem podnikového kolektívu spája s jeho zameraním na získanie dodatočnej odmeny.

Táto koncepcia je diskutabilná z viacerých dôvodov.

Po prvé, získanie dodatočnej odmeny sa reálne môže spájať s tým, ako podnikový kolektív svojou súhrnnou prácou prispieva k efektívnemu hospodáreniu a rozvoju materiálno-technickej základne podniku ako hospodárskej organizácie.

Po druhé, V. G. Lopatkin pristupuje k vysvetľovaniu podstaty podniku iba z pozície objektu celospoločenského socialistického vlastníctva. Pokiaľ podnikom ako objektom socialistického vlastníctva chápe súhrn výrobných prostriedkov, možno s ním súhlasiť. Avšak určitý súhrn výrobných prostriedkov sám osebe ešte nevyčerpáva sociálno-ekonomický obsah podniku. Ako sme ukázali, podnik je jednotou výrobných prostriedkov a kolektívu pracovníkov nimi združených a ten je súčasne spolu s ostatnými členmi spoločnosti spoluvlastníkom výrobných prostriedkov, a preto nemôže byť objektom spoločenského vlastníctva.

Kolektívu pracovníkov, pretože spolu s ostatnými členmi spoločnosti je spoluvlastníkom výrobných prostriedkov, je vlasný aj záujem na zvelaďovaní, efek-

tívnom využívaní a rozmnožovaní tch' o vlas' nictva, lebo to v konečnom dôsledku umožňuje aj lepšie uspokojovanie jeho potrieb a záujmov.

Celospoločenský ekonomický záujem vys' upuje u jednotlivca a podnikového kolektívu ako stránka, moment ich špecifického a re' atívne samos' atného ekonomického záujmu. To znamená, že jednotlivec ako člen socialistickej spoločnosti, a podnikový kolektív ako jej súčasť, existuje iba v dialektickej jednote so spoločnosťou a táto jednota sa odráža aj na charaktere ich ekonomických záujmov. Jednotlivec ako člen spoločnosti, ako spoluvlas' ník je aj nositeľom celospoločenského ekonomického záujmu. Ale tak ako jednotlivec sám osebe nie je subjektom spoločenského vlas' nictva, ale iba v spojitosti s ostatnými členmi spoločnosti, nemôže bezprostredne vyjadrovať ani celospoločenský ekonomický záujem. Celospoločenský ekonomický záujem vyjadruje iba celá spoločnosť. Celospoločenský ekonomický záujem tvorí iba stránku ekonomického záujmu jednotlivca, pričom tento vyjadruje iba svoj bezprostredný záujem, ktorého materiálnym základom sú jeho špecifické potreby. Prirodzene, to platí aj pre riaditeľa a ostatných členov vedenia podniku; rozdiel oproti ostatným členom podnikového kolektívu je len v obsahu profesionálnej funkcie, ktorú plnia v hospodárení podniku.

Ochrana celospoločenského záujmu a jeho presadzovanie do činnosti podniku, najmä staros' livosť o fungovanie podniku a posi ňovanie jeho materiálo-technickej základne, je obsahom profesionálnej funkcie riaditeľa a nielen stránkou v jeho individuálnom záujme.

Z toho, že všetci pracovníci podnikového kolektívu sú vo všeobecnosti ako spoločenski vlas' níci zainteresovaní na hospodárení podniku a jednak z reálnej zainteresovanosti dosahovanej upla' ňovaním princípov rozdeľovania podľa práce na súhrnnej práci podniku i jej výsledkoch, nevyplýva, že profesionálna funkcia musí byť v protiklade so záujmom podnikového kolektívu [15].

Čím je väčší stupeň súladu individuálnej zainteresovanosti všetkých pracovníkov podniku a podnikovej zainteresovanosti, t. j. zainteresovanosti na výsledkoch súhrnnej práce podnikového kolektívu, tým je zrejmejšia rovnaká vývojová tendencia týchto foriem záujmov. Vychádzajúc z predpokladu, že realizácia záujmu podniku je podriadená realizácii celospoločenského záujmu, závisí od nej záver, že aj individuálny a kolektívny záujem má rovnakú vývojovú tendenciu ako celospoločenský záujem, ktorého presadzovanie je profesionálnou funkciou vedenia podniku.

V reálnom hospodárskom živote sa však môžu vyskytnúť protirečenia medzi vedením podniku a ostatným podnikovým kolektívom. Tie sa môžu vyskytnúť vtedy, ak nie je rovnaká miera zainteresovanosti riaditeľa a vedenia podniku i ostatných členov podnikového kolektívu na výsledkoch súhrnnej práce podnikového kolektívu, ďalej vtedy, ak vedenie podniku presadzuje také ekonomické opatrenia, ktoré objektívne narúšajú realizáciu ekonomických záujmov ostatných členov osadenstva a ak tieto opatrenia sa navyše presadzujú bez toho, aby sa rešpektovala mienka pracujúcich, prípadne ich odborovej organizácie, teda ak vedenie podniku porušuje princípy demokratického centralizmu a účasti pracujúcich na riadení. Takéto protirečenie je možné riešiť dôsledným dodržiavaním princípu demokratického centralizmu, ktorým vedenie podniku vytvára pries' or

pre reálne naplnenie aktívnej účasťi pracujúcich na riadení podniku, prirodzene, v súlade s prehlbujúcou a rozvíjajúcou sa socialistickou demokraciou a princípom demokratického centralizmu na úrovni celej spoločnosti.

Na druhej strane, reálny hospodársky život ukazuje aj na to, že postoje vedenia podniku nie sú vždy v súlade s celospoločenským ekonomickým záujmom, a to aj napriek tomu, že presadzovanie tohto zájmu je jeho profesionálnou náplňou. Častokrát sa to prejavuje v úsilí skrývať rezervy a „zmäkčovať“ plán. Nakoniec sotva možno predpokladať, že častokrát sa prejavujúce úsilie vedenia podniku zabezpečiť v prvom rade a za „každú cenu“ finančné prostriedky na výp'atu miezd a prémie, a až potom riešiť os'atné ekonomické problémy, je „svojoľným“ konaním, ktoré nemá reálny základ vo vnútropodnikových vzťahoch, t. j. vo vzťahoch medzi vedením a os'atným osadenstvom podniku. Ak by takéto postoje riaditeľa a vedenia podniku súviseli iba so „svojoľným“ konaním, ak by to svedčilo iba o tom, že vedenie podniku „sklamalo“ spoločnosť tým, že nedostatočne realizovalo svoju profesionálnu funkciu z osobných príčin, potom by tento problém bolo možné riešiť jednoducho — kádrovými opatreniami. Dlhotrvajúce problémy však potvrdzujú, že takéto opatrenia zásadne neriešia uvedený problém. Ukazujú aj na to, že *na realizácii určitých ekonomických opatrení nestačí zainteresovať iba vedenie podniku, ale aj celý podnikový kolektív, aby boj za realizáciu celospoločenského záujmu bol bezprostredne výhodný pre celý podnikový kolektív a nielen pre vedenie podniku.*

Inými slovami, protirečenie medzi špecifickou formou individuálneho a celospoločenského záujmu je reálne a objektívne sa prejavuje v hospodárení podniku, ale jeho platnosť sa vzťahuje aj na riaditeľa a ostatných členov vedenia podniku.

Socialistický podnik tvorí jednotný sociálno-ekonomický organizmus, spočívajúci na jednote výrobných prostriedkov a výrobného kolektívu. Kolektív podniku ako celok zabezpečuje reálne fungovanie a využívanie výrobných prostriedkov vo výrobnom procese. V tomto procese podnikový kolektív vs'upuje reálne do vzťahov, ktoré sa sprostredkujú a realizujú prostredníctvom pohybu tovarového produktu ich práce, a je skutočným subjektom týchto vzťahov. Podnikový kolektív ako osamos'atný tovarový výrobca, subjekt ekonomických vzťahov podniku, reprezentuje i ekonomický záujem socialistického podniku. Ekonomický záujem socialistického podniku je ekonomickým záujmom podnikového kolektívu. Spoločnosťou zverené vlastnícke oprávnenia, držby, disponovanie a využívanie výrobných prostriedkov, ktoré spoločnosť prenáša na podnik, tvoriace sociálno-ekonomický obsah relatívnej ekonomickej samostatnosti, na ktorú sa viaže aj jeho ekonomický záujem, nerealizuje iba riaditeľ alebo vedenie podniku, ale — prostredníctvom účasťi pracujúcich na riadení — celý podnikový kolektív (realizuje sa tým princíp demokratického centralizmu v riadení), i keď nie každý pracovník sa zúčastňuje na ich realizácii rovnakou mierou, a hoci, prirodzene, funkcia riaditeľa je v tomto smere špecifická.

Z uvedených dôvodov nemožno súhlasiť ani so stanoviskom tých autorov, ktorých kolektívny ekonomický záujem vzniká iba na báze družstevného vlastníctva [19], na báze rozdeľeného spoločenského vlastníctva, t. j. úplného osamostatnenia sa podniku ako súkromného vlastníctva podnikového kolektívu [20].

Neopodstatnenosť týchto stanovísk vyplýva najmä z toho, ako sme na to poukázali, že *priznanie ekonomickej subjektivity podniku neznamená priznanie úplného osamosiatnenia sa podniku ako súkromného vlastníctva.*

Ekonomické postavenie podniku za socializmu nespočíva na drobení spoločenského vlastníctva, na jeho rozložení na výhodné vlastníctvo podnikov. Nespočíva teda na originálnej vlastníckej subjektivite podnikov so všetkými vlastníckymi oprávneniami, z ktorých iba niektoré môžu byť delegované na spoločnosť. Takáto subjektivita podnikov je subjektivitou súkromného vlastníka s výhradným postavením, do ktorého spoločnosť môže zasahovať iba zvonku, pretože neumožňuje, aby spoločnosť mohla vykonávať tie vlastnícke oprávnenia, ktoré presahujú rámec podnikového kolektívu. Neumožňujú napríklad, aby spoločnosť zasahovala do takých záležitostí, ktoré majú vyslovene spoločenský charakter, napr. rozdeľovanie produktu spoločenskej práce, určenie cien, voľba výrobného programu a pod. Podnikové vlastníctvo nie je spoločenským vlastníctvom. Tendencie na jeho konštituovanie u nás, ktoré zčasti našli oficiálne uznanie v *Návrhu zákona o podniku*, prerástli na vážne nebezpečenstvo centrálnej ekonomickej pomoci a spoločenského vlastníctva v jeho širšej forme. „Prostredníctvom tohto zákona“, zdôrazňuje sa v *Poučení z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSC*, „malo dôjsť k likvidácii centrálného hospodárskeho riadenia pod kepienkou «priamej výrobnjej demokracie», k nastoleniu podnikového partikularizmu, nedbajúceho na celospoločenské záujmy a k vytlačeniu KSC zo závodov“. [21]

Jedine marxisticko-leninské riešenie problému ekonomických záujmov socialistického podniku, vychádzajúce z analýzy reálneho postavenia podniku v systéme socialistických výrobných vzťahov, môže poskytnúť hospodárskej politike socialistického štátu adekvátne teoretické východiská, o ktoré sa môže opierať pri voľbe konkrétnych metód ďalšieho využívania ekonomických záujmov pre dosahovanie celospoločenských úloh spojených so zvyšovaním efektívnosti socialistického hospodárenia.

Literatúra

- [1] VELIKOCHAŤKO, T.: Socialističeskoje proizvodstvennoje (promyšlennoje) predprijatije v sisteme ekonomičeskich otnošenij socialističeskogo obščestva. V zborníku: *Ekonomičeskaja nauka i chozjajstvennaja reforma*. Kijev, 1970.
- [2] KOLESOV, N. D.: Obobščestvlenije socialističeskogo proizvodstva v uslovijach sovremennoj naučno-techničeskoj revolucii. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1972.
- [3] ŠABALINOVA, N.: Podnik v ekonomickom sisteme socializmu. *Ekon. Čas.*, 21, 1973, č. 5.
- [4] LOPATKIN, V. G.: Tovarnyje otnošenija i zakon stoimosti pri socializme. Moskva, Izdatelstvo Mysľ 1966, s. 26.
- [5] RADAJEV, V. V.: *Ekonomičeskije interesy pri socializme*. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta 1971, č. 271.

- [6] O suščnosti ekonomičeskich interesov. Ekon. Nauk., 1970, č. 11, s. 70—71.
- [7] SIGOV, I.: Osnovnaja proizvodstvennaja i socialnaja jačejka socialističeskogo obščestva. Ekon. Nauk., 1974, č. 9, s. 53.
- [8] LANTAY, A.: Individuálne a kolektivné záujmy v sústave ekonomických podnikov. Ekon. Čas., 20, 1962, č. 5, s. 453—454.
- [9] VINOGRADOVA, N.: Metodologičeskije problemy issledovanija ekonomičeskich interesov. Ekon. Nauk., 1971, č. 7, s. 4—7.
- [10] FEDJUDIN, I. G.: Kollektivnyj ekonomičeskij interes predpriyatij. Ekon. Nauk., 1970, č. 5, s. 44.
- [11] ŽELEZOVSKAJA, N.: O ekonomičeskich interesach socialističeskogo gosudarstvennogo chozrasčotnogo predpriyatija. Vopr. Ekon., 1966, č. 10, s. 111.
RADAJEV, V. V.: Tamže, s. 287—289
SIBIREV, A. I.: Tamže, s. 79.
- [12] TUMASOV, A. K. — ŠČERBINA, V. F.: Ob caractere protivorečij obščenarodnyh i kollektivnyh ekonomičeskich interesov. Vestnik Leningradskogo universiteta, č. 23. Ekonomika-filosofia, pravo. 4. vyd. 1974, s. 20.
- [13] KOLESOV, N. D.: Zakon sootvetstvija proizvoditelnyh sil i proizvodstvennyh otnošenij. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1973, s. 89—90.
- [14] NALIVAJČUK, L.: Suščnosť i značenie upravlenija proizvodstvennym kollektivom. Ekonomika sovetskoj Ukrajiny, 1973, č. 12, s. 41.
- [15] KOLESOV, N. D.: Mesto i roľ predpriyatija v sisteme obščenarodnogo prisvojenija. Ekon. Nauk., 1971, č. 1, s. 12.
- [16] PETRIŠEV, V. A.: Neposredstvenno obščestvennyj charakter i častičnaja obosoblennosť socialističeskich predpriyatij. Vestnik Moskovskogo universiteta. Ekonomika 1975, č. 1, s. 23.
- [17] JERMOLIN, M. V.: Predpriyatije v sisteme ekonomičeskich otnošenij socializma. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 1973, s. 101.
- [18] HÁBA, Z.: Vlastníctvo za socializmu. Bratislava, Pravda, s. 94.
- [19] CHYBA, A. — BARVÍK, I.: Politická ekonomie. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1973, s. 218.
- [20] SITNIN, V. V.: Problemy pribyli i chozjajstvennogo rasčota v promyšlennosti. Moskva, Finansy 1969, s. 32, 34.
- [21] Poučenie z krízového vývoja strany a spoločnosti po XIII. zjazde KSC. Bratislava, Pravda 1973.

О ХАРАКТЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

СОКИРА, Йозеф

Целью статьи является характеристика сущности экономической заинтересованности социалистического предприятия.

В первой части статьи автор кратко описывает характерные черты и функции социалистического предприятия в том случае, когда оно выступает как относительно экономически самостоятельное звено общественного разделения труда, в системе горизонтальных и вертикальных отношений, в которых оно реально функционирует.

Во второй части исследуются факторы, влияющие на характер экономической заинтересованности социалистического предприятия. В связи с этим автор анализирует некоторые подходы:

1. которые отрицают существование экономической заинтересованности социалистического предприятия как специфической формы экономической заинтересованности;

2. которые недооценивают факт, что на характер, формирование содержания и реализации экономической заинтересованности социалистического предприятия влияет вся система отношений, посредством которых предприятие функционирует и воспроизводит свое положение относительно экономически самостоятельного звена общественного разделения труда.

Автор понимает экономическую заинтересованность социалистического предприятия как специфическую, относительно самостоятельную форму заинтересованности, на характер, формирование содержания и реализацию которых влияют, как непосредственно общественные, так и товарно-денежные отношения, и в котором внедряется, проявляется и решается противоречивое единство индивидуальных и общественных интересов.

Третья часть статьи направлена на поиски ответа на вопрос, кто является субъектом экономической заинтересованности социалистического предприятия. Автор приходит к заключению, что коллектив предприятия, как относительно самостоятельный товарный производитель, субъект экономических отношений социалистического предприятия, представляет и его экономическую заинтересованность. Исходя из этого, автор не соглашается с концепциями, по которым коллективная экономическая заинтересованность возникает только на базе кооперативной собственности или на базе разделенной общественной собственности, т. е. полного осамостоянения предприятия как частной собственности.

ON THE CHARACTER OF ECONOMIC INTEREST OF SOCIALIST ENTERPRISE

SOKIRA, Jozef

Authors goal is to characterize the substance of the economic interest of socialist enterprise.

In the first part of the article are briefly mentioned the characteristic features and functions of the socialist enterprise as a relatively selfstanding part of the social division of labour and the system of vertical and horizontal relations of its actual functioning is characterized.

The second part of the article deals with factors influencing the character of the economic interest of the socialist enterprise. In this connection some approaches are analyzed which do not accept the existence of the economic interest of the socialist enterprise as a specific form of economic interest, or those underestimating the fact that the character and forming of the contents and the realization of the economic interest is effected by the whole system of relations by means of which the enterprise is functioning and reproducing its position as a relatively economic selfstanding element of the social division of labour. The author defines the economic interest of the socialist enterprise as a specific, relatively selfstanding form of interest whose character, contents-forming and realization is conditioned by direct social and commodity-money relations as well, and in which the contradiction unity of the individual and social interests is applied, demonstrated and solved.

The third part of the article concentrates on the search of an answer to the question, who is the agent of the economic interest of the socialist enterprise. The author comes

to the conclusion that the collective of the enterprise, as a relatively selfstanding commodity-producer, agent of economic relations of the socialist enterprise, represents his economic interest as well. According to this conclusion, the author does not agree with the conception explaining the emergence of the collective economic interest only on the basis of the cooperative ownership or on the basis of the separate social ownership or on the basis of the separate social ownership, i.e. of the full independency of the enterprise as a private ownership.

Vývoj zahraničného obchodu medzi členskými krajinami RVHP v rokoch 1960—1973

RUŽIČKA, Anton

Členské krajiny Rady vzájomnej hospodárskej pomoci dosiahli počas budovania socializmu vo svojich krajinách významné hospodárske úspechy. Dokazuje to skutočnosť, že zatiaľ čo v roku 1950 bol podiel členských krajín RVHP na svetovej priemyselnej výrobe 17,8 %, roku 1973 sa zvýšil na 33 %. Podstatný vzrast priemyselnej výroby sa odráža i v samom raste národného dôchodku, ktorý sa za uvedené obdobie zvýšil 6-krát.

Rozvoj priemyselnej výroby sa neuberal vysokými tempami len v rámci RVHP, ale jeho dynamický vývoj je evidentný i v porovnaní so svetovým vývojovým trendom, ako aj s kapitalistickým ekonomickým integračným zoskupením EHS. Priemerné ročné tempá prírastkov priemyselnej výroby sa v rokoch 1951—1972 vo vyspelých kapitalistických štátoch pohybovali na úrovni 5,3 % a v EHS 6,6 %, zatiaľ čo v RVHP na úrovni 9,8 %.

Dynamický rozvoj národného hospodárstva členských krajín RVHP sa kladne odráža v dosiahnutej úrovni medzinárodných hospodárskych vzťahov, čo vyjadruje i neustále zvyšovanie obratu zahraničného obchodu. Napríklad objem zahraničného obchodu v roku 1960 bol 23 899 miliónov Rbl; do roku 1973 sa zvýšil na 81 280 miliónov Rbl. Ide o viac ako 340 % zvýšenie. Podiel jednotlivých členských krajín RVHP na celkovom obrate zahraničného obchodu odráža ekonomické postavenie tej-ktorej krajiny v danom časovom období. V roku 1973 bol podiel jednotlivých členských krajín RVHP na ich celkovom obrate zahraničného obchodu takýto: BLR 6,0 %, MLR 7,4 %, NDR 14,1 %, Kuba 2,8 %, MoLR 0,3 %, PLR 13,2 %, RSR 6,6 %, ZSSR 38,6 % a ČSSR 11,0 %.

Teritoriálne zameranie zahraničného obchodu zaznamenalo pozoruhodné zmeny. Z celkového obratu zahraničného obchodu členských krajín RVHP v roku 1960 pripadalo na vzájomný zahraničný obchod krajín RVHP 60,0 %, v roku 1970 62,0 % a v roku 1973 58,3 %. Čiže dochádza k zníženiu ich podielu za obdobie rokov 1960—1973 o 1,7 %. Avšak v absolútnom vyjadrení k zníženiu nedochádza, ba opačne, obrat sa za dané obdobie zvýšil o 33 203 miliónov Rbl, t. j. došlo k zvýšeniu o viac ako 331 %.

✓ Dochádza k podstatnému zníženiu podielu ostatných socialistických krajín,

a to z 12,3 % v roku 1960 na 3,7 % v roku 1973. Zníženie podielu neznamená i zníženie objemu zahraničného obchodu, ktorý sa za uvádzané obdobie zvýšil o 1747 mil. RbI. Príčina podstatného zníženia podielu ostatných socialistických štátov spočíva hlavne v prerušení hospodárskej spolupráce s Čínskou ľudovou republikou. Takmer vo všetkých členských krajinách RVHP dochádza k poklesu obratu zahraničného obchodu s ČLR. Potvrdzujú to i údaje o znížení obratu zahraničného obchodu v jednotlivých členských krajinách RVHP s ČLR za roky 1960—1973. Napríklad v BLR došlo k poklesu o 4,2 mil. RbI, v MLR o 19,5 mil. RbI, v NDR o 96,7 mil. RbI, v Mongolsku o 17,5 mil. RbI, v PLR o 36,6 mil. RbI, v ZSSR o 1 297 mil. RbI a v ČSSR o 126,2 mil. RbI. Len v RSR došlo k zvýšeniu objemu obratu, a to o 146,1 mil. RbI, ako aj v Kube o 102 mil. RbI. Celkové zníženie obratu o 1 597 mil. RbI zahraničného obchodu s Čínskou ľudovou republikou bolo čiastočne kompenzované zvýšením obratu s ostatnými socialistickými krajinami.

Podstatné zvýšenie obratu zahraničného obchodu zaznamenávajú členské krajiny RVHP s vyspelými kapitalistickými krajinami, a to takmer o 10 % za obdobie rokov 1960—1973; ich podiel sa zvýšil z 20,8 % na 30,7 %. Vzostup obratu zahraničného obchodu v danom období nie je však rovnaký v jednotlivých krajinách RVHP. Najväčšie zvýšenie je v ZSSR, a to o 6 428 mil. RbI, t. j. o 435 %. Ostatné členské krajiny RVHP zvýšili svoj obrat takto BLR o 571 mil. RbI, MLR o 1 319 mil. RbI, NDR o 2 356 mil. RbI, PLR o 3 502 mil. RbI, RSR o 1 976 mil. RbI a ČSSR o 1 499 mil. RbI. Pri danom ukazovateli je potrebné zaznamenať, že značný vplyv na zvýšenie objemu obratu s vyspelými kapitalistickými krajinami má všeobecné zvýšenie cien surovín a následne i výrokov strojárskoho a chemického priemyslu. Možno konštatovať, že hodnotové vyjadrenie obratu zahraničného obchodu rastie omnoho rýchlejšie ako fyzický objem. Potvrzuje to i porovnanie rastu zahraničného obchodu v stálych cenách a v bežných cenách. V bežných cenách vzrástol obrat v roku 1973 oproti roku 1960 o 411 %, avšak v stálych cenách za uvedené obdobie došlo k zvýšeniu len o 200 % (približne, pretože za uvedené obdobie niektoré členské krajiny RVHP neudávajú údaje v stálych cenách).

Obrat zahraničného obchodu členských krajín RVHP s rozvojovými krajinami nezaznamenáva veľké zmeny. Ich podiel na celkovom obrate zahraničného obchodu sa zvýšil len o 0,4 %, a to zo 6,9 % v roku 1960 na 7,3 % v roku 1973. V absolútnom vyjadrení však ide o značné zvýšenie, a to za skúmané obdobie o 5 610 mil. RbI. Z českých krajín najväčšie prírastky zaznamenáva ZSSR, a to 3 880 mil. RbI, MLR 256 mil. RbI, BLR 267 mil. RbI, PLR 298 mil. RbI, ČSSR 273 mil. RbI, NDR 226 mil. RbI, RSR 413 mil. RbI. Aj zvýšenie obratu zahraničného obchodu je pod vplyvom zvýšenia cien surovín dovážaných z rozvojových krajín a zvýšením vývozu strojov a zariadenia.

Zahraničný obchod medzi členskými krajinami RVHP

Analýza vývoja a teritoriálneho zamerania zahraničného obchodu členských krajín RVHP nám poukazuje na to, že podstatná časť ich zahraničného obchodu

sa realizuje v rámci členských krajín RVHP (60 %). Tým súčasne nadobúda na intenzite i medzinárodná socialistická delba práce, ktorá takto položila pevné a stabilné základy na dlhodobé prepojenie národných ekonomík a reprodukčných procesov. Vzájomná výmena tovarov, realizujúca sa medzi členskými krajinami RVHP, má svoje osobitosti a zvláštnosti, ktoré sa od podmienok výmeny tovarov s ostatnými krajinami sveta podstatne líšia.¹

Budovanie a rozvoj zahraničného obchodu medzi krajinami RVHP sa začína hneď po skončení II. svetovej vojny, keď súčasne so vznikom nových socialistických štátov sa položil základ pre rozvoj medzinárodného obchodu medzi nimi. V tomto období vystupujú priority naliehavého riešenia obnoviť vojnou zničené národné hospodárstvo v týchto štátoch, čo sa prejavilo zvýšenými nárokmi na dovoz nevyhnutných výrobných prostriedkov, potravín, surovín, ako aj spotrebných predmetov. Zahraničný obchod medzi socialistickými krajinami tak zohral veľmi významnú úlohu v celom procese rekonštrukcie ich národného hospodárstva. Diskriminačné opatrenia, ochranné clá, ako aj rôzne kontingentné a úverové obmedzenia uplatňované kapitalistickými štátmi voči socialistickým krajinám spôsobili, že za pomerne krátke časové obdobie dochádza k zmenám teritoriálneho zamerania ich zahraničného obchodu. Zahraničný obchod sa v prevažnej miere orientuje na vzájomnú výmenu tovarov medzi členskými krajinami RVHP. Neustály a dynamický rozvoj výrobných síl vo všetkých *oblastiach národného hospodárstva*, ako aj *úspešne realizovaný* industrializačný proces v členských krajinách podstatným a rozhodujúcim spôsobom ovplyvnili rozsah zahraničného obchodu a vôbec celú medzinárodnú hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu krajín RVHP. Rozhodujúce ekonomické postavenie mali v tom čase vyspelé socialistické štáty ako ZSSR, ČSSR a NDR, ktoré sa maximálne usilovali plniť požiadavky na dodávky výrobných prostriedkov zo strany menej vyspelých socialistických krajín.

Dynamický rozvoj vzájomného zahraničného obchodu je evidentný za celé obdobie. V rokoch 1960—1965 sa celkový obrat zvýšil o 57,0 %, t. j. zo 14 338 mil. Rbl v roku 1960 na 22 568 mil. Rbl v roku 1965. Za roky 1965—1970 sa zvýšil o 48,0 % a dosiahol úroveň 33 488 mil. Rbl. V roku 1970 sa zvýšil o 9,0 %, v roku 1972 oproti roku 1971 o 17,3 % a v roku 1973 oproti roku 1972 o 10,9 % a dosiahol úroveň 47 541 mil. Rbl. Podiel, ktorý pripadá na jednotlivé členské krajiny zo vzájomného zahraničného obchodu, ukazujú údaje tabuľky 1.

Údaje potvrdzujú rozdielnú úroveň podielu na vzájomnom obchode, ktorá zodpovedá ekonomickej úrovni a celkovej kapacite tej-ktorej národnej ekonomiky. Prevládajúce postavenie vo vzájomnom obchode má ZSSR, ktorého podiel na

¹ So zvláštnym označením zahraničného obchodu realizovaného medzi členskými krajinami RVHP vystúpil ekonóm z NDR prof. G. Kohlmeier na IV. svetovom kongrese ekonómov v Budapešti v roku 1974, ktorý ho nazval intraregionálnym obchodom. J. Furmanová vo svojej práci *Analýza medzinárodného obchodu členských zemí RVHP* ho nazýva „intrasystémárny obchod“. Tento názov si osvojil aj A. Neustadt a kol. v práci *Svetový socialistický trh v podmienkach socialistické ekonomické integrácie*.

Tabuľka 1

Podiel jednotlivých krajín RVHP na vzájomnom zahraničnom obchode v %

Rok	K r a j i n a									
	RVHP	BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
1960	100	5,9	7,—	18,2	1,3	0,8	9,8	5,7	36,5	14,8
1970	100	7,4	7,7	16,4	3,9	0,5	11,7	4,8	35,2	12,4
1973	100	7,9	8,—	15,9	2,9	6,6	12,—	4,9	35,6	12,2

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešňaja torgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

Tabuľka 2

Podiel obratu zahraničného obchodu na 1 obyvateľa — vzájomného obchodu RVHP

Rok	Podiel v členských štátoch RVHP na 1 obyvateľa v Rbl										
	RVHP	BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR	
Obrat	1960	45,3	110,8	103,8	155,3	—	136,2	48,6	44,6	24,9	84,2
	1970	96,5	302,6	258,2	334,6	142,1	137,6	125,0	83,4	49,8	302,0
	1973	126,5	437,8	364,8	445,0	—	204,5	170,8	118,8	67,7	397,4
Export	1960	23,0	52,8	48,4	79,2	—	65,6	22,2	23,1	13,1	80,9
	1970	47,9	160,9	124,6	165,8	49,2	56,9	59,4	41,3	25,4	154,0
	1973	63,9	220,8	200,0	231,0	—	85,1	83,8	60,8	33,3	200,3
Import	1960	22,4	58,1	55,4	76,1	—	70,7	26,4	21,5	11,8	76,5
	1970	48,6	141,7	133,6	168,9	92,8	80,7	65,6	42,1	24,4	148,0
	1973	62,6	216,5	165,3	214,0	—	119,3	87,0	51,0	34,5	197,1

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešňaja torgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

celkovom obrate v roku 1973 bol 35,6 %, za ním nasleduje NDR s 15,9 % a ČSSR 12,2 %. Tieto členské krajiny majú spolu rozhodujúce ekonomické postavenie a ich podiel na vzájomnom obchode je 63,7 %. Ostatné krajiny majú nižší % podiel a len PLR dosiahla v poslednom období úroveň 12 %. Vo vývoji podielu jednotlivých krajín je pozoruhodné, že ani v jednej z menej rozvinutých krajín sa podiel neznižil, ba práve naopak, dochádza k jeho zvyšovaniu. Napríklad podiel BLR sa v roku 1973 zvýšil na 7,9 oproti 5,9 % roku 1960, MLR zo 7,0 % na 8,0 %, Kuby z 1,3 % na 2,9 %, PLR z 9,8 % na 12,0 % a len v RSR dochádza k poklesu, a to z 5,7 % na 4,9 %.

O postavení a úlohe vzájomného obchodu v zahraničnom obchode v jednotlivých členských krajinách RVHP nám poskytuje údaje tabuľka 2, ktorá informuje, aký podiel vzájomného obchodu pripadá na 1 obyvateľa podľa jednotlivých krajín. Najväčší podiel na 1 obyvateľa pripadá v NDR, a to 445,0 Rbl, tesne nasleduje BLR 437,8 Rbl, MLR 364,8 Rbl a ČSSR 397,4 Rbl. Najnižší podiel na 1 obyvateľa dosahuje ZSSR, a to 67,7 Rbl. Obdobný podiel možno pozorovať v údajoch exportu a importu. Rozdiel medzi vedúcou skupinou, ktorá dosahuje podiel okolo 400 Rbl na 1 obyvateľa, a medzi ostatnými krajinami je podstatne veľký (rozdiel medzi maximom a minimom je 370 Rbl).

Tabuľka 3

Podiel vzájomného zahraničného obchodu na úhrnnom exporte a importe krajín RVHP (v %)

	Rok	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Export	1960	63,6	64,—	55,4	49,7	48,6	23,—	60,7	55,9	64,8
	1970	72,9	55,5	58,5	63,2	45,—	15,6	56,9	50,1	67,3
	1973	78,2	52,1	57,5	67,5	36,7	10,3	41,3	49,8	64,3
Import	1960	74,8	66,8	39,3	53,9	31,6	29,6	45,7	52,6	59,5
	1970	73,7	69,3	44,—	61,1	34,1	31,5	30,1	55,4	71,2
		70,—	62,1	27,7	64,4	23,5	38,7	27,4	54,9	66,3

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešnjaia trgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

1 — stroje a zariadenia; 2 — palivá a minerálne suroviny;

3 — chemické výrobky; 4 — stavebné materiály; 5 — suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu; 6 — živé zvieratá; 7 — suroviny na výrobu potravín; 8 — potraviny; 9 — priemyselný tovar širokej spotreby

Ako ďalší ukazovateľ intenzity zapojenia národných ekonomík RVHP do medzinárodnej socialistickej delby práce v rámci RVHP možno uviesť podiel exportu a importu z ich úhrnného zahraničného obchodu, pripadajúci na sféru vzájomného obchodu, členenú podľa tovarových skupín.

Najväčší podiel pripadá na stroje a zariadenie, ktorý v exporte roku 1973 dosahuje 78,2 % a má narastajúcu tendenciu. Za roky 1960—1973 vzrástol o 14,6 %. Podiel importu je 70 %; má však klesajúcu tendenciu, a to o 4,8 %. V exporte majú všetky tovarové skupiny klesajúcu tendenciu, až na skupinu stavebné materiály, kde sa podiel zvýšil na 67,5 % v roku 1973 oproti 49,7 % v roku 1960.

V importe podiel vzájomného obchodu má vo všetkých tovarových skupinách klesajúcu tendenciu, až na tovarovú skupinu stavebný materiál a zvieratá. Celkové vývojové tendencie poukazujú na to, že stupeň uzavretosti trhu RVHP voči ostatným trhom sa znižuje. Skutočnosť, že v poslednom období sa trh RVHP javí voči kapitalistickému trhu otvorenejší, nemožno hodnotiť ako celkové oslabovanie vzájomného obchodu krajín RVHP. Žiada sa pripomenúť, že vysoký stupeň vzájomného obchodu, ako sme už spomenuli, nebol výsledkom len vnútorných požiadaviek a príčin, ale aj objektívnych vonkajších príčin, ktoré spočívali hlavne v politických faktoroch realizovaných kapitalistickými krajinami. Terajšie rozšírenie a zvýšenie obratu zahraničného obchodu treba chápať ako výsledok priaznivo sa prejavujúcich medzinárodných politických podmienok. Ďalším faktorom je skutočnosť, že v prvej polovici formovania vzájomného obchodu veľkú úlohu v jeho vysokom stupni zohrala natura výmena tovarov. Príčina spočívala v tom, že výmena tovarov ako úžitkových hodnôt bola motivovaná predovšetkým tým, aby sa súčasne s výmenou tovarov poskytovala aj určitá hospodárska pomoc jednej krajiny druhej, s cieľom plniť úlohy dané národohospodárskymi plánmi a úlohami budovania socializmu, ktorá bola upravená podľa princípov proletárskeho internacionalizmu. Vývoz sa nezakladal na koope-

rácii vo výrobe, ale skôr na prispôsobovaní tovarovej štruktúry vývozu požiadavkám a potrebám partnerských socialistických krajín. Medzinárodná výmena tovarov v rámci krajín RVHP sa skôr prispôbovala požadovanému dovozu, čo sa nakoniec odrážalo v neúmerne vysokej uzatvorenosti vnútorných trhov krajín RVHP. Sprievodným znakom takéhoto vývoja bolo maximálne úsilie o bilančnú rovnováhu vývozu a dovozu na dvojs stranej úrovni. Celý tento proces bol nepriamo podporovaný aj v tom čase uplatňovaným riadením národného hospodárstva, ktoré až do polovice 60. rokov malo prakticky tie isté charakteristické črty vo všetkých členských krajinách RVHP a ktoré neumožňovalo využívať vplyv výmenných relácií na štruktúru výroby.

Upevňovaním vzťahov plánovania v národnej a medzinárodnej sfére sa vyvírajú podmienky prechodu na kvalitatívne vyššie a rozvinutejšie formy výmeny, ktoré umožňujú odsrániť jej naturálny charakter. Prispieva k tomu i zavedenie mnohostranného clearingového zúčtovania v prevoditeľných rubloch, zriadenie Medzinárodnej banky hospodárskej spolupráce, ako aj ďalšie opatrenia v oblasti devízovo-peňažných vzťahov.

Tovarová štruktúra vzájomného zahraničného obchodu krajín RVHP

Vývoj a štruktúra vzájomného zahraničného obchodu členských krajín RVHP odrážajú ekonomickú úroveň, ktorú členské krajiny dosiahli na danom stupni svojho vývoja. Odrážajú nielen zapojenie ich národných ekonomík do medzinárodnej sociálistickej delby práce v rámci RVHP, ale aj stupeň zapojenia jednotlivých odvetví národného hospodárstva.

Pre lepšie zhodnotenie stupňa zapojenia národných ekonomík členských krajín RVHP do ich vzájomného obchodu možno analýzu vývoja v tejto sfére rozdeliť do dvoch základných oblastí, a to:

- na analýzu podielu členských krajín RVHP na vzájomnom exporte a importe podľa tovarových skupín;
- na analýzu tovarovej štruktúry exportu a importu jednotlivých členských krajín RVHP v ich vzájomnom obchode.

Podiel členských krajín RVHP na vzájomnom exporte a importe podľa tovarových skupín nám charakterizujú údaje tabuliek 4 a 5. Uvedené tabuľky nám poskytujú údaje, aký podiel majú jednotlivé krajiny RVHP na exporte alebo importe určitých tovarových skupín v priebehu rokov 1960-1973. Podľa týchto údajov dlhodobé dominantné postavenie v exporte strojov a zariadení vo vzájomnom obchode zaujíma NDR, ktorej podiel už v roku 1960 predsa voval 34,2 %, v roku 1970 25,4 % a v roku 1973 23,8 %. I napriek neustálemu poklesu zaujíma naďalej najväčší podiel. Po NDR nasleduje ZSSR, ktorého vývojový trend je opačný ako v NDR a má narasajúcu tendenciu vzhľadom na výšku podielu. V roku 1960 bol podiel ZSSR na exporte strojov a zariadení 16,5 %, avšak do roku 1973 sa zvýšil na 22,5 %. Podľa poradia nasleduje ČSSR s klesajúcim podielom (v roku 1960 23 %, 1973 16,8 %) a Poľsko so zvyšujúcim sa podielom, ktorý v roku 1960 bol 10,8 % a do roku 1973 sa zvýšil na 14,6 %. Ostatné krajiny majú v roku 1973 takýto podiel: BLR

Tabuľka 4

Podiel členských štátov RVHP na vzájomnom exporte podľa tovarových skupín v rokoch 1960-1973

Tovarová skupina	Export		Z toho do členských štátov RVHP v %								
	v roku	spo- lu	BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
stroje a zariadenia	1960	100	2,7	9,8	34,2	—	—	10,8	3,0	16,5	23,0
	1970	100	6,9	8,7	25,4	—	—	15,2	3,5	20,5	19,8
	1973	100	8,3	9,3	23,8	—	—	14,6	4,7	22,5	16,8
palivá a minerálne suroviny	1960	100	1,9	3,0	9,2	—	—	12,9	8,2	53,2	11,6
	1970	100	1,4	3,0	6,1	2,7	0,1	9,5	4,1	64,8	8,3
	1973	100	1,8	3,0	6,1	—	0,1	10,2	3,5	67,0	8,3
chemické výro- ky, hnojivá, kaučuk	1960	100	2,5	3,4	52,5	—	—	4,8	3,4	25,2	8,2
	1970	100	3,5	4,0	33,4	—	—	7,5	5,7	33,3	12,6
	1973	100	3,5	5,1	32,5	—	—	10,3	7,4	29,3	11,9
stavebné materiály	1960	100	4,2	5,7	22,4	—	—	7,1	27,5	9,8	23,4
	1970	100	7,3	8,6	13,0	0,1	0,3	5,2	15,0	26,5	24,0
	1973	100	4,0	11,5	24,9	—	0,1	3,8	15,7	17,2	22,8
suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu	1960	100	3,6	3,3	4,9	—	6,1	1,6	9,2	67,6	3,7
	1970	100	3,8	2,6	4,5	0,1	4,4	1,9	6,6	72,8	3,3
	1973	100	3,5	3,9	7,7	—	4,7	2,3	5,8	68,9	3,2
živé zvieratá	1960	100	—	—	23,8	—	—	4,8	—	66,6	4,8
	1970	100	—	81,4	10,5	—	—	—	—	8,1	—
	1973	100	0,7	49,7	25,2	—	—	15,1	—	8,6	0,7
suroviny pre výrobu potravín	1960	100	14,6	1,6	0,3	—	4,7	0,7	5,9	70,5	1,7
	1970	100	11,0	3,2	0,2	35,9	1,9	3,9	1,0	41,3	1,6
	1973	100	15,2	22,5	0,1	—	5,6	4,9	4,8	44,8	2,1
potraviny	1960	100	28,5	14,9	1,8	—	1,3	6,6	10,3	30,7	5,9
	1970	100	42,9	17,8	1,6	3,9	0,7	4,8	8,0	18,4	1,9
	1973	100	39,7	18,9	2,4	—	1,2	6,1	9,2	20,2	2,3
priemyselný tovar širokej spotreby	1960	100	10,6	11,2	22,9	—	—	9,3	4,1	11,6	30,3
	1970	100	10,5	13,5	25,3	—	0,2	17,2	9,6	7,6	16,1
	1973	100	8,4	15,6	21,5	—	0,4	18,1	9,3	9,2	17,5
RVHP s p o l u	1960	100	5,7	6,6	18,7	—	0,8	9,0	5,8	38,3	15,1
	1970	100	8,3	7,8	17,0	2,8	0,5	11,2	5,7	33,7	13,0
	1973	100	8,2	8,9	16,8	—	0,5	12,0	5,4	35,6	12,6

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešnja torgova stran-členov SEV, Moskva 1973.

8,3 %, MLR 9,3 %, RSR 4,7 %. Export strojov má však v jednotlivých krajinách rozdielnu dynamiku v podiele za roky 1960-1973. BLR zvyšuje podiel o 5,6%, MLR zaznamenáva pokles o 0,5 %, NDR taktiež pokles o 10,4 %, PLR vzrast o 3,8 %, RSR vzrast o 1,7 %, ZSSR vzrast o 6,0 % a ČSSR pokles o 6,2 %. Treba však pripomenúť, že v krajinách, ktoré zaznamenávajú percentuálny pokles, ide len o pokles v relatívnom zmysle slova, pretože v danom obdobi v absolútnej hodnote dochádza k zvyšovaniu exportu. Napríklad v BLR o 791 mil. RbĽ, MLR o 720 mil. RbĽ, NDR o 1 641 mil. RbĽ,

Tabuľka 5

Podiel členských štátov RVHP na vzájomnom importe podľa tovarových skupín v rokoch 1960-1973

Tovarová skupina	Import		z toho z členských štátov RVHP v %								
	v roku	spo- lu	BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
stroje a zariadenia	1960	100	9,4	8,1	6,4	—	0,9	10,8	5,8	46,1	12,5
	1970	100	7,8	7,5	15,9	3,4	0,4	12,6	5,7	36,5	10,2
	1973	100	9,5	6,5	15,1	—	0,4	14,0	5,5	37,8	11,2
palivá a minerálne suroviny	1960	100	4,8	8,5	28,6	—	0,4	11,8	7,5	23,7	14,7
	1970	100	9,3	9,9	21,9	4,5	0,3	16,3	6,4	15,2	16,2
	1973	100	100,4	11,2	21,6	—	0,0	15,4	6,4	16,8	18,2
chemické výro- ky, hnojivá, kaučuk	1960	100	9,0	9,9	10,9	—	1,0	14,4	6,5	28,0	20,2
	1970	100	8,8	11,8	9,6	4,5	0,6	14,4	4,5	28,9	16,9
	1973	100	9,5	12,4	10,7	—	0,8	13,5	3,7	32,4	17,0
stavebné materiály	1960	100	8,6	8,6	4,6	—	2,0	11,5	8,4	37,9	18,4
	1970	100	5,4	18,7	18,5	3,8	1,3	10,0	6,6	20,7	15,0
	1973	100	5,3	13,6	14,0	—	1,5	32,2	3,5	19,8	10,1
suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu	1960	100	7,2	15,3	29,0	—	0,2	14,3	5,9	13,3	14,8
	1970	100	8,0	15,4	23,6	10,6	0,2	13,6	4,9	12,6	11,1
	1973	100	10,1	17,6	22,8	—	1,3	13,7	4,6	15,8	14,1
živé zvieratá	1960	100	14,3	—	19,0	—	—	—	52,4	4,8	9,5
	1970	100	3,2	1,6	9,7	—	—	—	1,6	4,8	79,1
	1973	100	5,6	0,8	7,4	—	—	7,2	2,4	7,3	69,3
suroviny pre výrobu potravín	1960	100	2,1	3,6	34,9	—	0,2	13,6	2,0	12,9	30,7
	1970	100	0,6	2,6	26,1	8,0	—	15,2	0,7	22,6	24,2
	1973	100	5,9	0,6	12,2	—	0,2	8,3	1,5	58,6	12,7
potraviny	1960	100	2,1	3,3	32,5	—	1,0	5,7	1,5	32,8	21,1
	1970	100	2,0	3,2	19,9	10,0	1,2	4,4	2,0	45,1	12,2
	1973	100	1,4	4,6	19,7	—	1,5	5,3	1,9	53,2	12,4
priemyselný tovar širokej spotreby	1960	100	5,4	4,4	8,2	—	1,9	8,3	3,2	62,8	5,8
	1970	100	3,2	5,2	5,7	2,3	1,5	7,0	2,2	64,9	8,0
	1973	100	3,8	4,6	7,7	—	1,9	7,4	1,9	64,8	7,9
RVHP s p o l u	1960	100	6,4	7,7	18,5	—	0,9	10,9	5,5	35,5	14,6
	1970	100	6,9	7,9	16,5	4,5	0,6	12,2	4,9	34,4	12,1
	1973	100	8,2	7,6	15,9	—	0,7	12,7	4,6	37,7	12,6

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešnjaia torgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

PLR o 1 243 mil. Rbl, RSR o 412 mil. Rbl, ZSSR 1 919 mil. Rbl a ČSSR o 1 185 mil. Rbl.

Neustále vzrastajúca hodnota vývozu strojov a zariadenia poukazuje na skutočnosť, že vo všetkých členských krajinách RVHP sa už odzrkadľuje dosiahnuť rozvoj výrobných síl, konkrétne v priemyselnej výrobe, výrobky ktorej sa usilujú exportovať do partnerských krajín RVHP. Podstatný vzrast v posledných rokoch je ovplyvnený i rozširujúcou sa kooperáciou a špecializáciou vo výrobe, ktorá práve v tejto oblasti dosahuje významné pokroky. To potvrdzuje i uzatvo-

renie viacerých mnohostranných a dvojstranných zmlúv o kooperácii a špecializácii v oblasti výroby obrábacích strojov, valivých ložísk, v automobilovom priemysle, ťažobných strojov, poľnohospodárskych strojov a vo viacerých iných odvetviach priemyselnej výroby. Absolútnymi exportérami strojov a zariadenia sa v roku 1973 javia NDR a ZSSR, ktorých podiel na exporte dosiahol 46,3 %, a ak k nim pripočítame ďalších dvoch významných exportérov, a to PLR (14,6 %) a ČSSR (16,8 %), tak ich úhrnný podiel dosahuje úroveň 77,7 %.

V importe strojov a zariadenia najväčší podiel dosahuje opäť ZSSR (v roku 1973 37,8 %), i keď v priebehu rokov 1960—1973 zaznamenáva pokles o 8,3 %, a NDR (v roku 1973 15,1 %), ktorá zaznamenáva zvýšenie o 8,7 %, avšak oproti roku 1970 pokles o 0,8 %. V ostatných členských krajinách je vývoj v období rokov 1960—1973 takýto: BLR zvýšenie o 0,1 %, MLR zníženie o 1,6 %, PLR zvýšenie o 3,2 %, RSR zníženie o 0,3 % a ČSSR zníženie o 1,3 %. Najväčšími dovozcami strojov a zariadenia v rámci vzájomného zahraničného obchodu sú tie isté krajiny, ktoré sa prejavili aj ako najväčší vývozcovia. Sú to ZSSR podielom 37,8 %, NDR 15,1 %, PLR 14,0 % a ČSSR 11,2 %.

V exporte palív a minerálnych surovín najväčším vývozcom sa javí ZSSR so 67 % podielom v roku 1973. Jeho podiel má zvyšujúcu tendenciu, a to z 53,2 % v roku 1960 na 64,8 % v roku 1970. Za obdobie rokov 1960—1973 sa podiel zvýšil o 13,8 % a export dosiahol v roku 1973 hodnotu 3 392 mil. Rbl, zatiaľ čo v roku 1960 bol len 1 128 mil. Rbl. Ide o trojnásobné zvýšenie exportu. Ďalšími významnejšími vývozcami v roku 1973 sú PLR 10,2 %, ČSSR 8,3 % a NDR 6,1 % podielom. Naproti tomu podiel krajín na importe palív a minerálnych surovín je už rovnomernejšie rozložený. Najväčším dovozcom v roku 1973 je NDR 21,6 %, ČSSR 18,2 %, PLR 15,4 %, MLR 11,2 % a BLR 10,4 % podielom.

Vo vývoze chemických výrobkov, hnojív a kaučuku prvé miesto zaberá NDR, ktorej podiel v roku 1973 bol 32,5 % pri klesajúcej tendencii oproti roku 1960, a to o 19,8 %. Za NDR nasleduje ZSSR 29,3 % podielom, ktorý sa oproti roku 1960 zvýšil o 4,1 %. Za ním nasleduje ČSSR s 11,9 % a PLR 10,3 % podielom. Najväčším dovozcom sa javí s dlhodobou sa zvyšujúcou tendenciou podielu ZSSR, ktorého podiel v roku 1973 bol 32,4 % oproti roku 1960, keď dosiahol 28 %. Nasleduje ČSSR so 17 % podielom s klesajúcou tendenciou o 3,2 %, PLR s 13,5 % (pokles o 0,9 %), NDR s 10,7 % a MLR s 12,4 % podielom, ktorý má zvyšujúcu tendenciu o 2,5 %. I keď z hľadiska podielu sa javia niektoré krajiny absolútnymi vývozcami, z hľadiska podielu na celkovom exporte či importe má táto tovarová skupina malý podiel, a to 4,5 %.

Medzi významnejšiu tovarovú skupinu, ktorá i svojim hodnotovým objemom má väčšiu váhu v exporte a importe vzájomného obchodu, patrí priemyselný tovar širokej spotreby. Najväčším podielom na vývoze sa zúčastňuje NDR, ktorej podiel v roku 1973 dosiahol 21,5 %, nasleduje ČSSR 17,5 %, PLR 18,1 %, MLR 15,6 %. Ostatné krajiny majú podiel pod 10 %. V období rokov 1960—1973 v exporte klesá podiel NDR o 1,4 %, ZSSR o 2,4 % a ČSSR o 12,8 %. Zníženie podielu však neznamená, že súčasne dochádza i k zníženiu v hodnotovom vyjad-

rení, ba práve naopak, vo všetkých krajinách dochádza k zvýšeniu exportu v hodnotovom vyjadrení. Napríklad v ČSSR, ktorej podiel sa znížil až o 12,8 %, sa absolútne zvýšil export o 278 mil. Rbl. V dovoze prioritné miesto vzhľadom na celé obdobie 1960-1973 si zachováva ZSSR, ktorý má podiel 64,8 %. Nasleduje NDR 7,7 %, ČSSR 7,9 %, PLR 7,4 %. Pozornosť si zasluhuje tovarová skupina suroviny na výrobu potravín, kde vedúce postavenie v podiele exportu zaujíma ZSSR so 44,8 % a MLR 22,5 %. V dovoze zaujíma najväčší podiel ZSSR 58,6 %. V exporte potravín najväčší podiel v roku 1973 pripadá na BLR 39,7 %, ZSSR 20,2 % a MLR 18,9 %. V dovoze vystupuje do popredia ZSSR s 53,2 % podielom, NDR s 19,7 % podielom a ČSSR 12,4 % podielom. Najnižší podiel v dovoze potravín vykazujú BLR 1,4 a RSR 1,9 %.

Analýzou podielu jednotlivých členských krajín RVHP na ich vzájomnom obchode v členení na tovarové skupiny dochádzame k záveru, že rozhodujúcimi položkami v obrate zahraničného obchodu sú rozhodne stroje a zariadenia (s 45,3 % podielom v exporte a importe v roku 1973), palivá a minerálne suroviny (s 22,5 %), ktoré sa na celkovom obrate zúčastňujú 67,8 %. Podiel na obrate plne zodpovedá ekonomickému potenciálu tej-ktorej krajiny. Vyspelé členské krajiny sa stávajú absolútnymi vývozcami, i keď ich podiel klesá. Menej vyspelé krajiny vystupujú ako dovozcovia pri neustálom zvyšovaní ich podielu na exporte. Vo vývoze palív a minerálnych surovín má monopolné postavenie ZSSR, ktorý sa stáva hlavným dodávateľom surovín a palív pre všetky krajiny RVHP. Jeho postavením vo vzájomnom obchode sa budeme zaoberať v samostatnej časti tohto príspevku.

Veľmi dôležité pre upresnenie a ucelenie si obrazu o ekonomickej úrovni a o zapojení členských krajín RVHP do medzinárodnej delby práce v rámci vzájomného obchodu je skúmanie tovarovej štruktúry vývozu a dovozu podľa jednotlivých krajín. Štruktúra vývozu a dovozu do určitej miery odráža i štruktúralne zmeny dosiahnuté vo výrobných odvetviach národného hospodárstva a dynamiku rozvoja najprogressívnejších odvetví. Na analýzu danej problematiky nám poslúžia tabuľky 6 a 7.

Podiel strojov a zariadenia na exporte členských krajín RVHP v rámci vzájomného obchodu vo všetkých krajinách neustále rastie. Najväčší podiel strojov a zariadenia z celového exportu do krajín RVHP pripadá na NDR, ktorá v roku 1973 dosiahla podiel 62,2 % oproti 57,6 % v roku 1960. Ďalej je to ČSSR s 58,8 % podielom a zaznamenáva zvýšenie o 10,6 oproti roku 1960, MLR s podielom 45,5 % a zaznamenáva zníženie o 3,1 % oproti roku 1960, podstatne vzrástol podiel v BLR, a to zo 14,9 % v roku 1960 na 44,8 % v roku 1973, t. j. o 29,9 %, PLR z 37,9 % na 53,3 %, čo predsaňuje zvýšenie o 15,4 %, RSR zvyšuje podiel o 21,8 %, t. j. na 37,9 % a ZSSR zvyšuje podiel o 15,5 %, t. j. na 30,5 %.

Uvedené údaje poukazujú na skutočnosť, že vo všetkých členských krajinách v danom období dochádza k nebyvalému rozmachu priemyselných odvetví, ktorých produkciu sa krajiny veľmi usilujú umiestniť v rámci ich vzájomného obchodu. Zvyšovanie podielu strojov a zariadenia na exporte ekonomicke menej vyspelých krajín RVHP poukazuje aj na skutočnosť, že v poslednom období

Tabuľka 6

Tovarová štruktúra importu členských štátov RVHP v rámci RVHP

Tovarová skupina v %	Import v rokoch	Štáty R V H P								
		BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
stroje a zariadenia	1960	50,0	35,7	11,9	—	39,4	33,5	36,0	45,7	29,1
	1970	47,3	38,3	40,3	31,8	28,7	43,1	49,1	46,4	35,0
	1973	51,5	37,8	43,0	—	28,1	48,6	52,7	46,7	39,5
palivá a minerálne suroviny	1960	22,1	32,4	45,8	—	13,9	31,7	40,0	20,3	29,7
	1970	31,2	29,0	30,7	23,1	14,3	30,8	30,5	10,7	30,8
	1973	27,9	31,8	30,5	—	7,2	26,6	30,3	10,3	31,7
chemické výrobky, hnojivá, kaučuk	1960	6,1	5,5	2,6	—	5,9	5,7	5,1	3,5	6,0
	1970	6,0	7,0	2,7	4,8	5,2	5,6	4,3	4,2	6,6
	1973	5,0	7,0	2,9	—	5,2	4,6	3,4	3,9	5,8
stavebné materiály	1960	0,9	0,7	0,2	—	2,0	0,7	1,0	0,7	0,9
	1970	0,8	2,8	1,3	00,9	1,8	1,1	1,5	0,7	1,5
	1973	1,0	2,8	1,4	—	3,4	3,9	1,2	0,8	1,2
suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu	1960	7,9	14,0	11,1	1	2,2	9,2	7,7	2,7	7,1
	1970	6,7	11,1	8,1	13,3	2,3	6,3	5,7	2,2	5,2
	1973	5,1	9,6	6,1	—	8,1	4,4	4,0	1,8	4,6
živé zvieratá	1960	0,1	—	—	—	—	—	0,3	—	—
	1970	—	—	—	—	—	—	—	—	0,2
	1973	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3
suroviny pre výrobu potravín	1960	2,2	3,1	12,5	—	1,8	8,2	2,4	2,4	13,8
	1970	0,3	1,0	4,7	5,3	0,3	3,7	0,4	2,1	5,9
	1973	2,8	0,3	3,0	—	1,2	2,5	1,2	6,2	3,8
potraviny	1960	2,1	2,7	11,4	—	9,5	3,3	1,7	6,2	9,3
	1970	1,9	2,6	7,9	14,4	13,7	2,3	2,7	9,0	6,5
	1973	1,0	3,4	7,0	—	12,0	2,3	2,3	8,0	5,4
priemyselný tovar širokej spotreby	1960	8,6	5,9	4,5	—	25,3	7,7	6,0	18,5	4,1
	1970	5,8	8,2	4,3	6,4	33,7	7,1	5,8	24,7	8,3
	1973	5,7	7,3	6,1	—	34,8	7,1	4,9	22,2	7,7

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vneshnaja torgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

dochádza k postupnému vyrovnávaniu ekonomickej úrovne, čoho dôkazom je i vyrovnávanie podielov v tovarovej štruktúre medzi krajinami RVHP. Napríklad v roku 1960 bolo rozpätie medzi najvyšším podielom (NDR 57,6 %) a najnižším podielom (BLR 14,9 %) 42,7 %. Do roku 1973 sa toto rozpätie znížilo na 24,3 % (max. 62,2 % a minimum 37,9 %). Dynamika narastania exportu strojov a zariadenia je rozdielna. Napríklad v BLR sa export zvýšil za obdobie rokov 1960—1973 o 19-krát, MLR o 4-krát, NDR o 3-krát, PLR o 6-krát, RSR o 7-krát, ZSSR o 6-krát a ČSSR o 3,2-krát. Omnoho rýchlejšie rastie export v tých krajinách, ktoré v minulosti mali priemyselnú výrobu menej vybudovanú ako v krajinách, ktoré mali vyspelý priemysel a v poslednom období sa zameriavajú na jeho zefektívnenie.

Dovoz strojov a zariadenia má v jednotlivých krajinách rozdielny podiel na vzájomnom importe. Najväčším dovozcom strojov sa v roku 1973 javí RSR,

Tabuľka 7

Tovarová štruktúra členských štátov RVHP v rámci RVHP

Tovarová skupina v %	Export v rokoch	Štáty R V H P								
		BLR	MLR	NDR	Kuba	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
stroje a zariadenia	1960	14,9	48,6	57,6	—	—	37,9	16,1	15,0	48,2
	1970	33,7	45,2	59,8	—	0,3	52,4	28,3	24,5	59,8
	1973	44,8	45,5	62,2	—	0,4	53,3	37,9	30,5	58,8
palivá a minerálne suroviny	1960	9,6	13,1	14,3	—	0,2	41,8	40,9	44,6	22,4
	1970	4,2	9,3	8,5	25,4	5,5	19,6	19,3	46,1	14,8
	1973	4,9	7,4	7,9	—	6,0	18,6	14,1	45,0	14,0
chemické výrobky, hnojivá, kaučuk	1960	1,8	2,2	11,7	—	—	2,2	2,4	3,0	2,2
	1970	2,0	2,4	9,1	—	—	3,0	5,3	4,5	4,4
	1973	1,9	2,5	8,5	—	—	3,8	6,0	4,0	4,2
stavebné materiály	1960	0,5	0,6	0,8	—	—	0,6	3,1	0,2	1,0
	1970	1,1	1,3	0,9	—	1,0	0,5	3,6	0,9	2,2
	1973	0,8	2,0	2,4	—	0,4	0,5	4,6	0,8	2,9
suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu	1960	4,7	3,7	2,0	—	54,1	1,3	11,7	14,5	1,8
	1970	2,5	1,8	1,5	0,2	56,9	0,9	7,2	11,9	1,4
	1973	1,8	1,9	2,0	—	40,1	0,8	4,5	9,1	1,1
živé zvieratá	1960	—	—	—	—	—	—	—	0,1	—
	1970	—	0,5	—	—	—	—	—	—	—
	1973	—	0,4	0,1	—	—	00,1	—	—	—
suroviny pre výrobu potravín	1960	17,2	1,6	0,1	—	37,2	0,6	6,7	13,5	0,8
	1970	6,0	1,9	0,1	64,1	19,8	1,5	0,9	5,5	0,5
	1973	4,7	6,2	0,0	—	28,2	1,0	2,0	3,4	0,4
potraviny	1960	31,5	14,2	0,6	—	8,2	4,6	11,7	5,6	2,5
	1970	33,7	14,8	0,6	10,1	10,3	2,7	10,2	3,6	0,9
	1973	28,1	12,2	0,8	—	13,8	2,9	9,8	3,6	1,1
priemyselný tovar širokej spotreby	1960	19,8	17,8	12,9	—	00,3	11,0	7,0	3,5	21,1
	1970	16,8	22,8	19,5	0,2	6,2	19,4	25,2	3,0	16,0
	1973	13,0	21,9	16,1	—	11,1	18,9	21,1	3,6	17,5

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešnjaia torgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973.

ktorej podiel dosiahol úroveň 52,7 % a oproti roku 1960 sa zvýšil o 16,7 %. Nasleduje BLR s 51,5 % podielom, avšak zvýšenie oproti roku 1960 je len nepatrné, a to 1,5 %. PLR dosahuje podiel 48,6 % pri 15,1 % zvýšení, ČSSR 39,5 % pri 10,4 % zvýšení, ZSSR 46,7 % pri nezmenenom podiele (zvýšenie o 1 %), NDR so 43 % podielom a 31,1 % zvýšením a MLR s 37,8 % podielom pri 2,1 % zvýšení.

Dynamika importu z krajín RVHP v jednotlivých krajinách sa nevyvíjala tak rýchlo ako export. V BLR vzrástol import v rokoch 1960-1973 o 4,2-krát, MLR o 3,3-krát, NDR o 9,7-krát, PLR o 5,4-krát, RSR o 3,9-krát, ZSSR o 3,4-krát a ČSSR o 3,7-krát.

Najväčšími exportnými palivami a minerálnymi surovinami sú ZSSR so 45 % podielom, PLR 18,6 %, RSR 14,1 a ČSSR so 14,1 %. Veľký pokles v podiele zaznamenáva PLR, a to až o 23,2 %, RSR, o 26,8 % a ČSSR o 8,4 %. Jediné

ZSSR má podiel na predchádzajúcej úrovni. V ostatných krajinách sa podiel pohybuje pod 8 %. Dynamika exportu palív nezaznamenáva veľké zrýchlenie. Všetky krajiny majú úsilie vyvážať čo najmenej surovín, pretože tieto v prvom rade spotrebúvajú doma. Je to dané tým, že rozvojom socialistickej industrializácie v menej rozvinutých krajinách sa kladie zvýšený dôraz na rozvoj takých výrobných odvetví, ktoré majú základ vo vlastnej surovinovej báze. Preto sa prikróčilo k rozvoju takých odvetví, ktorých výroba nezávisí od dovozu, čo sa odzrkadľuje v neustálom znižovaní podielu surovín na exporte a zvyšuje sa export hotových výrobkov.

Najmenší podiel v importe surovín vykazuje ZSSR, a to vo výške 10,3 % v roku 1973, za neustáleho poklesu, a to o 10 %. V ostatných členských krajinách podiel za obdobie rokov 1960—1973 je pomerne vyrovnaný. Zmeny vykazujú hlavne tieto krajiny: BLR zvýšenie o 5,8 %, NDR zníženie o 15,3 %, PLR zníženie o 5,1 % a RSR znižuje podiel o 9,7 %. Ak však skúmame import surovín z hľadiska hodnotového vyjadrenia, dochádzame k záveru, že ani jedna členská krajina neznižuje v danom období svoj dovoz, ba práve naopak, v niektorých krajinách dochádza k viacnásobnému zvýšeniu. Napríklad v BLR o 5-krát, MLR o 3-krát, NDR o 1,8-krát, PLR o 3,1-krát, RSR o 2-krát, ZSSR o 1,7-krát a ČSSR o 3-krát. Je to dané tým, že dochádza k rýchlejšiemu vzrastu dovozu iných druhov tovarov ako surovín, čo spôsobuje mierny pokles podielu. Čo sa týka exportu a importu surovín na výrobu potravín a samých potravín v rámci vzájomného obchodu, dochádza k veľmi rapídneho znižovaniu podielu vo všetkých krajinách RVHP. Najväčší podiel vykazuje len BLR, a to v exporte potravín 28,1 % v roku 1973 a MLR 12,2 %. V dovoze sa podiel pohybuje v rozpätí 1—8 %.

Samosiatnú pozornosť si zasluhuje tovarová skupina priemyselný tovar širokej spotreby, ktorá dlhodobo vykazuje vysoký podiel v exporte a importe vzájomného obchodu. Napríklad priemer za celé RVHP je v roku 1973 12,9 %, čo je zvýšenie o 2 %, avšak vývoj podielu nie je vo všetkých krajinách rovnaký. exporte BLR zaznamenáva pokles o 6,8 %, MLR zvyšuje podiel o 4,1 %, NDR zvyšuje podiel o 3,2 %, PLR zvyšuje o 7,9 %, RSR zvyšuje o 13,7 %, ZSSR podiel nemení (3,6 %) a ČSSR zvyšuje o 2 %. V importe je vývoj takýto: BLR znižuje podiel o 2,9 %, MLR zvyšuje o 1,4 %, NDR zvyšuje o 1,6 %, RSR znižuje o 1,5 %, najväčšie zvýšenie dovozu zaznamenáva ZSSR, a to o 3,7 % a ČSSR zvyšuje o 3,6 %. V hodnotových ukazovateľoch však nedochádza k absolútnemu znižovaniu dovozu priemyselného spotrebného tovaru, i keď v niektorých krajinách dochádza k rýchlejšiemu rastu exportu ako importu tohto druhu tovaru. Na porovnanie uvedieme, ako niekoľkokrát sa zvýšil export a import priemyselného spotrebného tovaru podľa jednotlivých krajín za obdobie rokov 1960—1973 (tab. 8).

Postavenie ZSSR vo vzájomnom zahraničnom obchode krajín RVHP

Vzťahy ZSSR v oblasti vzájomného obchodu s členskými krajinami RVHP sú založené na vzájomnej výhodnosti a zásadách proletárskeho internacionalizmu,

Tabuľka 8

	BLR	MLR	NDR	MoLR	PLR	RSR	ZSSR	ČSSR
Export	4,6	4,3	2,9	1,9	4,2	2,9	2,9	2,6
Import	4,1	3,1	2,8	2,4	3,7	2,7	3,4	2,7

ktoré sa veľmi dôrazne dodržiavajú. Dodržiavanie týchto princípov nám potvrdzuje priebeh hospodárskych vzťahov v minulosti i v prítomnosti. Je samozrejmé, že vývoj hospodárskych vzťahov spolupráce odráža aj požiadavky spojené s rozvojom národného hospodárstva ZSSR, ako aj s požiadavkou rastu životnej úrovne obyvateľstva. V roku 1973 bol podiel členských krajín RVHP na ich celkovom obrate zahraničného obchodu 54 %, čo predstavuje hodnotu tovarov za 16 922 miliónov Rbl.

V začiatočnom období vzájomného obchodu vystupoval ZSSR ako krajina, ktorá realizovala rozsiahly industrializačný proces vyžadujúci veľký dovoz strojov a zariadenia i samých investičných celkov. Bolo žiadúce čo najrýchlejšie, a súčasne čo najefektívnejšie zabezpečovať zvyšovanie vybavenosti pracovnej sily výrobnými prostriedkami. Preto v tomto období sa ZSSR odlišuje obsahovou stránkou vo svojej účasti na vzájomnom obchode, keď v jeho zahraničnom obchode prevažuje import strojov a zariadenia. Za importované stroje a zariadenia ZSSR platilo vývozom surovín. V súčasnom období industrializačný proces v ZSSR je na takom stupni vývoja, hlavne v priemyselnej výrobe, ktorý sa vyznačuje progresívnou štruktúrou výroby a sám sa stáva exportérom strojov a zariadenia, a to nielen v rámci vzájomného obchodu krajín RVHP. Export strojov a zariadenia z roka na rok zvyšuje a úspešne ich používa ako platobný prostriedok a usiluje sa obmedzovať vývoz palív a surovín, ktoré nevyhnutne potrebuje na výrobnú spotrebu.

Sľučne objasnená problematika sa premieta i do vývoja podielu ZSSR na vzájomnom obchode členských krajín RVHP. Napríklad podiel ZSSR na exporte strojov a zariadenia v roku 1973 podstatne klesol oproti roku 1960, a to takmer vo všetkých krajinách RVHP. Tento vývoj nám ukazujú údaje tabuľky 9.

Jedine v Československu zvyšuje ZSSR podiel v roku 1973, a to o 2 %. Napríklad v MLR znižuje podiel o 5 %, NDR 14,8 %, PLR o 4,8 %. V dovoze sa zvyšuje podiel ZSSR, čo zvyrazňuje už spomínanú tendenciu; v BLR zvýšenie o 11,6 %, MLR o 0,4 %, NDR o 7,3 %, PLR o 5,6 %, ČSSR o 5,5 %. Jedine v RSR dochádza k zníženiu podielu ZSSR, a to o pomerne vysoké % — 6,4 %.

V tovarovej skupine palivá a minerálne suroviny sa podstatne znižuje podiel ZSSR na exporte vo všetkých členských krajinách okrem MLR, ktorá zvyšuje podiel až o 25 %. V dovoze je situácia opačná, vo všetkých krajinách sa zvyšuje podiel ZSSR, až na RSR, ktorá zaznamenáva zníženie o 4,4 %. V každej členskej krajine sa podiel pohybuje nad 75 % (RSR — 70,7 %). Tento údaj

Tabuľka 9

Podiel Sovietskeho zväzu na vzájomnom obchode medzi členskými krajinami RVHP (v %)

Členská krajina	Tovarová skupina																		
	1		2		3		4		5		6		7		8		9		
	60	73	60	73	60	73	60	73	60	73	60	73	60	73	60	73	60	73	
export do ZSSR																			
BLR	72,1	62,5	61,1	45,0	74,0	57,7	40,0	65,9	43,5	66,0	—	—	47,8	79,7	61,0	68,7	87,8	81,8	
MLR	58,0	53,0	18,7	43,7	73,3	45,8	—	16,6	21,5	35,3	—	8,0	4,5	26,9	17,9	58,2	60,4	61,9	
NDR	68,5	53,7	62,0	57,1	34,0	37,3	29,9	22,9	30,3	33,8	23,0	7,8	52,9	—	5,9	34,5	54,0	64,5	
PLR	44,8	40,6	41,7	40,5	40,4	48,8	44,0	29,3	40,2	44,0	—	—	25,0	88,0	59,4	46,0	84,5	75,4	
RSR	32,6	32,0	75,2	52,5	42,7	54,7	73,2	21,0	68,8	61,3	—	—	43,9	54,4	27,9	40,6	75,7	77,7	
ČSSR	51,7	53,7	36,7	38,0	33,6	43,2	26,1	16,8	34,4	31,1	—	—	38,5	37,1	73,0	58,6	65,2	59,6	
import zo ZSSR																			
BLR	43,5	55,1	71,2	83,1	57,8	46,0	39,0	36,8	82,3	82,1	33,0	57,0	99,0	6,2	60,8	53,9	55,9	35,1	
MLR	34,0	34,4	53,9	78,4	21,4	43,9	2,4	30,6	78,2	81,2	—	—	77,1	9,0	40,3	29,5	22,5	22,4	
NDR	21,6	28,9	76,9	77,3	61,8	36,3	4,7	17,4	90,7	81,4	—	22,0	81,9	68,7	50,1	13,9	13,6	12,4	
PLR	19,0	24,6	70,2	74,5	9,0	44,9	10,9	14,2	81,8	82,0	—	11,0	85,8	89,0	69,4	31,7	49,2	22,1	
RSR	38,1	31,7	75,1	70,7	53,0	24,4	32,5	29,0	75,0	86,6	90,0	33,0	82,0	7,6	13,2	19,2	38,1	25,9	
ČSSR	18,2	23,7	64,1	74,2	25,5	33,1	7,9	20,6	82,6	65,5	50,0	3,5	80,4	62,0	35,4	17,7	28,2	12,0	

Prameň: Prepočítané podľa údajov Vnešnjaia trgovlja stran-členov SEV, Moskva 1973

1. stroje a zariadenie	5. suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu	9. priemyselný tovar širokej spotreby
2. palivá a minerálne suroviny	6. živé zvieratá	
3. chemické výrobky hnojivá, kaučuk	7. suroviny pre výrobu potravín	
4. stavebné materiály	8. potraviny	

poukazuje na skutočnosť, že ZSSR sa nepretržite javí ako významný dodávateľ palív a surovín do krajín RVHP, od dodávky ktorých závisí ich ekonomický rozvoj.

Popri významnom odberateľovi strojov a zariadenia je ZSSR i významným odberateľom priemyselného spotrebného tovaru. Na exporte krajín RVHP sa jeho podiel pohybuje od 60 % do 80 %. Jeho podiel na dovoze už nie je taký vysoký. Pohybuje sa od 12 % do 35 % a má klesajúcu tendenciu. ZSSR je významným dodávateľom surovín rastlinného a živočíšneho pôvodu. Na importe jednotlivých krajín má podiel až do 90 % (NSR, ČSSR). Údaje uvedené v tabuľke 9 potvrdzujú vývojové tendencie, že ZSSR d.hodobo odoberá takmer 2/3 všetkých výrobkov, ktoré sú predmetom exportu v rámci vzájomného obchodu a je rozhodujúcim dodávateľom palív a surovín všetkého druhu. Trh ZSSR je otvorený pre export všetkých druhov kvalitných tovarov, za ktoré je ochotný platiť tovarom, ktorý je hľadaný v celom svete (surovinami a palivami), čím sa stáva pilierom stability a rozvoja vzájomného zahraničného obchodu krajín RVHP. Vzájomný obchod sa v poslednom čase posúva kupredu nielen kvantitatívne, ale i kvalitatívne. Čoraz viac výrobkov vzájomného obchodu je výsledkom realizácie kooperačných a špecializačných zmlúv vo výrobe, ktorých podiel sa pohybuje okolo 1/3. Stiera sa naturálny charakter výmeny tovarov a pristupuje sa k aktívnemu chápaniu úlohy zahraničného obchodu v ekonomickom raste členských krajín RVHP. Existujú však ešte určité prekážky, ktoré bránia plnému rozvoju hospodárskych stykov, tie sa však riešia hlavne zdokonaľovaním koordinácie národohospodárskych plánov, vypracúvaním prognóz vývoja vzájomného obchodu, riešením menovo-finančných otázok a pod. Uvedené problémy sa dnes považujú za základné a k ich riešeniu sa pristupuje s veľkou vážnosťou, ako to vytyčuje i sám Komplexný program členských krajín RVHP.

Literatúra

- [1] Vnešnjaia trgovja stran-členov SEV. [Štatistická ročenka RVHP.] Moskva 1960, 1970, 1973.
- [2] Ježegodnik stran-členov SEV. [Štatistická ročenka RVHP.] Moskva 1960, 1970, 1973.
- [3] SCHLOSSER, Š. — ZEMAN, K.: Analýza základných ekonomických ukazateľů zemí RVHP. Praha, VÚPŘ 1970.
- [4] SVAČINA, V. — CHALUPSKÝ, Z.: Analýza ekonomického rozvoje evropských socialistických zemí RVHP 1950-1965. Praha.
- [5] KALECKI, M.: Náčrt růstu socialistické ekonomiky. Praha, NPL 1965.
- [6] ANGELIS, V.: K problematice zbožové a teritoriální struktury zahraničného obchodu. Zahraniční obchod, 1972, č. 6.
- [7] FURMANOVÁ, J.: Analýza mezinárodního obchodu členských zemí RVHP. [Studie č. 20] Praha, EÚ ČSAV 1974.
- [8] NEUSTADT, A.: Světový socialistický trh v podmínkách socialistické ekonomické integrace. Praha, EÚ ČSAV, VPK č. 19.
- [9] STRÁNSKÁ, L.: Vývoj názorů sovětských ekonomů na otázky hospodářské spo-

- lupráce a ekonomické integrace socialistických zemí. [Studie č. 2.] Praha, EÚ ČSAV.
- [10] RUŽIČKA, A.: Zahraničný obchod Československa vo svetle realizácie Komplexného programu členských štátov RVHP. Ekon. Čas., 22, 1974, č. 2.
- [11] Komplexný program ďalšieho prehĺbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie členských krajín RVHP. Príloha Pravdy zo 7. aug. 1974, s. 5.
- [12] ŽAMIN, V. A. a kol.: Osnovnyje teoretičeskije problemy sozdanija vysokoeffektivnych struktur narodnogo chozjajstva i vyravnivanija urovnej ekonomičeskogo razvitija v uslovijach socialističeskoj integracii stran-členov SEV. Moskva.
- [13] KODAČENKO, A. S.: Ekonomičeskoje sotrudničestvo razvivajuščichsja stran. Moskva 1968.
- [14] TAUCHMAN, J.: Světová ekonomická soustava. Praha, Academia 1966.
- [15] Kol.: Charakter a problémy trhu RVHP. Praha, USE 1971, č. 1.

РАЗВИТИЕ ИНОСТРАННОЙ ТОРГОВЛИ МЕЖДУ СТРАНАМИ-ЧЛЕНАМИ СЭВ В ПЕРИОД 1950—1973 ГОДОВ

РУЖИЧКА, Антон

Статья занимается развитием иностранной торговли, реализуемой между странами-членами СЭВ в 1950—1973 гг. Указывает на факт, что 60 % иностранной торговли стран-членов СЭВ реализуется в рамках стран СЭВ и поэтому необходимо уделять повышенное внимание ее развитию. Это развитие автор исследует с двух точек зрения:

- доля стран-членов СЭВ на взаимном экспорте и импорте по товарным группам,
- товарная структура экспорта и импорта отдельных стран-членов СЭВ в их взаимной торговле.

Особое внимание автор уделяет положению СССР во взаимной торговле стран-членов СЭВ с точки зрения его экономического потенциала.

THE EVOLUTION OF FOREIGN TRADE AMONG CMEA COUNTRIES IN THE YEARS 1950—1973

RUŽIČKA, Anton

The author deals in his article with the foreign trade evolution among the CMEA countries in the years 1950—1973. He stresses the fact that 60 per cent of the foreign trade of the CMEA countries is realized in the framework of CMEA and this is the reason of the necessity to give more attention to its evolution. The evolution of this foreign trade is analyzed from two points of view:

- the share of the CMEA countries on the mutual export and import by commodity groups
- the commodity structure of the export and import of particular CMEA countries in their mutual trade.

Special attention is devoted to the position of the USSR in the mutual trade of the CMEA countries regarding its economic potential.

Formovanie buržoáznej teórie optimálneho ekonomického rastu

(Kritika teoreticko-metodologických koncepcií)

ANDRÁŠIK, Ladislav

Buržoázna ekonomická literatúra posledných 10—15 rokov je mimoriadne bohatá na rôzne teórie a modely optimálneho ekonomického rastu. V určitých odborných časopisoch je dokonca zriedkavosťou, ak v niektorom čísle nenájdeme článok, diskusiu alebo ohlas na teoreticko-metodologické otázky z tejto oblasti abstrakčno-logického myslenia.¹ Čoraz častejšie sa stretávame aj s rozsiahlejšími monografiami na túto tému, ktoré vyšli buď knižne, buď ako interné materiály.² V uvedenom období bolo obhájených aj niekoľko doktorských dizertácií, ktoré riešia výlučne alebo z väčšej časti problémy optimálneho ekonomického rastu. Početnosť, ako aj obsahová závažnosť týchto článkov, štúdií, monografií a iných prác z uvedenej oblasti nás oprávňuje hovoriť o novej vlne v buržoáznej teórii ekonomického rastu, ktorá posunula tradičné problémy buržoáznej teórie hospodárskeho rastu do kvalitatívne novej roviny. Ťažisko záujmu buržoázných teoretikov rastu sa presúva na problémy dlhodobého, stáleho, ale predovšetkým optimálneho rastu kapitalistickej ekonomiky.

V daných súvislostiach pôsobí do istej miery paradoxne skutočnosť, že marxistická kritika sa ešte touto oblasťou buržoázneho ekonomického myslenia monotematický nezaoberala v akom rozsahu, ako si to jej prakticko-poznávací a ideologicko-apologetický záväznosť nepochybne vyžaduje. Zdá sa však, že v posledných rokoch nastáva určitá zmena, pretože sa postupne začínajú objavovať články a štúdie, ktoré sa dotýkajú stále užšie aj týchto problémov. Chceli by sme sa predloženým článkom pripojiť k tým marxistickým kritikom, ktorí sa vo svojich prácach [11, 16, 19] pokúsili zachytiť teoreticko-metodologický ob-

¹ Máme na mysli napr. časopisy The Review of Economic Studies, Econometrica, International Economic Review, The Quarterly Journal of Economics, Journal of Economic Theory a niektoré ďalšie.

² Hoci sa k nám nedostanú všetky knižné tituly a interné publikácie z kapitalistických krajín, v súčasnosti si záujemca o túto problematiku môže bez väčších ťažkostí zaoberať reprezentatívnu vzorku monografických prác, napr. [12, 31, 33] a ďalšie.

sah a hospodárskopolitické aspirácie týchto teórií a načrtnúť v hlavných obrysoch ich marxistickú kritiku. Sme si vedomí obmedzenosti priestoru, preto si nerobíme nárok na vyčerpávajúcu charakteristiku vývinu buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu, ani na ich komplexnú kritiku. Zameriame sa predovšetkým na charakteristiku spoločensko-ekonomických a ideologicko-teoretických podmienok ich vzniku a rozvoja, na opis a klasifikáciu existujúcej literatúry, výklad obsahu jednotlivých vývinových línií a súčasného stavu, a na základnú kritiku teoreticko-metodologických koncepcií a hospodárskopolitických aplikácií.

I.

Buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu patria do abstraktno-logického prúdu súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Sú produktom jej najnovšieho vývoja, ktorý sa sformoval v rozvinutom štátnomonopolistickom kapitalizme, predovšetkým ako vyúsnenie pôvodných teórií ekonomického rastu:

- walrasovsko-leontievovsko-neumannovskej,
- keynesovskej a
- neoklasickej teórie ekonomického rastu.

Predstavujú teda do šírky i hĺbky zložito štruktúrovaný súbor teórií, modelov, relatívne samostatných názorov na optimálny rast ekonomiky, ktorý vznikol vzájomným prepletením niekoľkých geneticky samostatných vývinových línií v rámci abstraktno-logického prúdu súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Tento proces vzájomného prepletenia a ovplyvňovania ďalej pokračuje a v súčasnosti nadobúda viac-menej podobu cielavedomého úsilia o syntézu, o vytvorenie jednotnej teórie optimálneho ekonomického rastu.

Uvedená, dalo by sa povedať „užšia“ tendencia k syntéze rozdielnych teórií ekonomického a optimálneho ekonomického rastu je dôležitou časťou „veľkej“ neoklasickej syntézy, v ktorej ide o odstránenie hlavných protirečivých momentov medzi keynesovskou a neoklasickou ekonomickou teóriou. Najnovší vývin buržoáznej politickej ekonómie ukazuje, že buržoázni ekonómi rozvíjajú ideu syntézy ešte ďalej, posúvajú ju do oveľa širšej, všeobecnejšej roviny. Máme na mysli úsilie, ktoré sa vynakladá na postupné zblížovanie a syntézu dvoch hlavných prúdov buržoázneho ekonomického myslenia, predstavujúcich abstraktno-logické teórie tzv. čistej ekonómie a rozličné sociálno-ekonomické koncepcie. V rámci tejto najširšej syntézy rôznych prúdov a podprúdov buržoázneho ekonomického myslenia hľadajú jednotlivé teórie a modely optimálneho ekonomického rastu svoje miesto metamorfózou na rozličné aplikované modely a hospodárskopolitické odporúčania.

Napriek tomučo zreálnemu a v jednotlivostiach úspešnému procesu prepletania a syntézy zosťáva táto časť buržoázneho ekonomického myslenia heteromorfnou masou rozličných teórií a modelov, bez jednotiaceho filozofického a teoreticko-metodologického pojiva. V súčasnosti teda neexistuje nijaká ucelená teória optimálneho ekonomického rastu. Existuje len určitý neukončený proces formovania tejto teórie. To je tiež príčinou toho, že nehovoríme o jednotnej buržoáznej

teórii ekonomického rastu, ale o jednotlivých teóriách a modeloch, resp. o genetických líniách. Pri ňom sám vznik a celý doterajší vývin buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu považujeme za celkom zvláštnu, atypickú mutáciu abstraktno-logických teórií v rámci súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Inými slovami, otázky, ktoré si kladú buržoázni teoretici optimálneho ekonomického rastu — predmet ich výskumu a časť metodológie — nepatria organicky do tradičnej záujmovej sféry a vžitej schémy buržoáznej politickej ekonómie. Dôsledne vzaté otázky, ktoré si kladú, logicky vyplývajú zo základného ekonomického zákona socializmu, teda základného zákona vyššej spoločensko-ekonomickej formácie.

Z tohto hľadiska, buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu vzaté ako celok, sú *nekompetentné a neadekvátne*, ak majú slúžiť vysvetľovaniu spoločensko-ekonomickej reality kapitalistických krajín a odôvodňovaniu ich hospodárskej politiky. Na druhej strane práve preto, že fundamentálna otázka, ktorú kladú, vychádza vlastne z rozvedenia otázok realizácie základného ekonomického zákona socializmu, ich práce majú formálne veľmi blízko k teórii optimálneho fungovania a optimálneho rastu socialistickej ekonomiky.

Uvedená vnútorne protirečivá črta buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu vyvoláva pri ich kritickomprehodnocovaní celý rad nedorozumení. Aby sa im predišlo, treba veľmi presne oddeľovať od seba formálno-teoretický obsah a aplikačno-realizačný aspekt týchto teórií a modelov.

Na jednej strane ide o to, že formálno-teoretický obsah niektorých teórií optimálneho ekonomického rastu vyvoláva pri ich kritickomprehodnocovaní nedorozumenia preto, že sa často veľmi podobá abstraktným modelom, ktoré konštruujú aj marxistickí ekonómi. Preto v tejto rovine možno viesť vecnú, „technickú“ polemiku o predpokladoch, prvkoch a metódach jednotlivých modelov optimálneho ekonomického rastu medzi marxistickými a buržoáznymi ekonómami, prípadne možno v tomto zmysle porovnávať ich modely.

Na druhej strane, keď ide o aplikačno-realizačný a politicko-ekonomický obsah uvedených teórií, treba nevyhnutne a jednoznačne posaviť otázku, o akú spoločensko-ekonomicкую formáciu ide pri analýze optimálneho ekonomického rastu. Či ide o kapitalistickú alebo socialistickú ekonomiku, medzi ktorými existuje *podstatný* rozdiel v charaktere výrobných vzťahov.

Ak na jednej strane, vysoko formalizovaná analýza, ktorá sa používa v týchto teóriách, dáva široký rámec pre vyjasňovanie problémov dynamickej rovnováhy každého systému rozvinutej ekonomiky, predovšetkým z hľadiska optimálneho fungovania, potom na druhej strane, abstrahovanie od podstatných rozdielov medzi konkrétnymi spoločensko-ekonomickými systémami vedie jednoznačne k ich triednoideologickému využívaniu a zneužívaniu. V tomto ohľade sa buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu nijako nelíšia od ostatných postklasických buržoázných ekonomických teórií. Ide totiž o to, že aj ich autori pripisujú svoje abstraktnologické určenia konkrétnej kapitalistickej ekonomike.

Marxistickí ekonómi sa zjednotili v určení, že v reálnom svete neexistuje nijaký „ekonomický systém“, ale iba konkrétne, historicky vzniknuté spoločensko-ekonomické systémy, ktoré sa zásadne odlišujú svojou *podstatou a cieľmi*.

Triednoideologické využívanie výsledkov buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu, tak ako všetkých všeobecno-abstraktných určení, spočíva práve v tom, že sa zabúda na tieto podstatné rozdiely.

Ak teda posudzujeme obe uvedené stránky osobitne, dôjdeme k celkom odlišným hodnotiacim záverom. Avšak skôr ako pristúpime k takému posúdeniu buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu, pokúsime sa v krátkosti načrtnúť ich historicko-logický vývin.

II.

Ako sme uviedli, buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu sú výsledkom najnovšieho teoretického, ale aj empiricko-aplikačného výskumu v rámci abstraktnologického prúdu súčasnej buržoáznej politickej ekonomie. Ide predovšetkým o práce z obdobia po II. svetovej vojne, pričom jadro výskumu — pokiaľ ide o dôležitosť i početnosť jednotlivých prác — pochádza z obdobia posledných 10—15 rokov.

Tento vývoj má popri subjektívnych príčinách predovšetkým objektívny pôvod v spoločensko-ekonomických zmenách, ako aj v zmenách samej kapitalistickej ekonomiky, ktoré sa uskutočnili v tomto období. Preto buržoázna politická ekonomia po druhej svetovej vojne musí ďalej zdokonaľovať svoje apologetické ospravedlňovanie a vychvaľovanie kapitalistického spoločensko-ekonomického systému, predovšetkým odôvodňovaním metód kapitalistickej racionalizácie, ktorú zavádzajú veľké monopoly, ale na druhej strane musí tiež v stále väčšej miere prenášať ťažisko svojho výskumu na makroekonomickú úroveň. To súvisí nielen s obrovským rastom samých monopolov, s komplikovaním monopolistickej štruktúry kapitalistickej ekonomiky, ale aj s tým, že monopolitický kapitalizmus v súčasnej a pe všeobecnej kríze nemôže realizovať proces spoločenskej reprodukcie bez šáneho regulovania celej ekonomiky.

Za týchto okolností sa dosávajú do celkom nového svetla určité úspechy, ktoré dosiahla buržoázna politická ekonomia v teoretickom výskume a praktickom rozpracovaní optimálnej hospodárskej politiky firmy. Ide o to, že optimalizácia využívania zdrojov veľkých spoločností, ktorá je diktovaná hlbokou za monopolitickým ziskom, vedie v konečnom dôsledku k obrovskému plytvaniu spoločenskej práce, materiálnych hodnôt, prírodného bohatstva, ničeniu životného prostredia i samého človeka [5, 17, 19]. Tieto okolnosti, ale najmä to, že v socialistickej spoločensko-ekonomickej formácii existuje úspešná realizácia celospoločenského optima³ vedú k potrebe vytvoriť makroekonomickú, dynamickú teóriu optimalizácie kapitalistickej ekonomiky.

³ Ako je známe, v marxistickej ekonomickej teórii existuje ucelená, vnútorne konzistentná teória optimálneho fungovania socialistickej ekonomiky. Hoci medzi jednotlivými školami a smermi tejto teórie existujú rozdielne názory a teoreticko-metodologické spory, a nechýbajú ani zásadní odporcovia tejto teórie, zjednocujúcim základom je sám predmet skúmania — socialistická ekonomika ako samooptimalizujúca sa sústava a marxistická dialekticko-historická metóda [8, 9, 15, 18, 20, 22].

Uvedenými určeními o vzniku buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu však nechceme vyvolať dojem, že táto problematika je v buržoáznom ekonomickom myslení úplne nová. Ale ak v našej stati poukazujeme na to, že vznikla a bola riešená oveľa skôr, zároveň tiež zdôrazňujeme, že určité obdobie od svojho vzniku stála na periférii záujmu buržoáznej politickej ekonómie ako celku.⁴ Do centra pozornosti sa presúva až po II. svetovej vojne — najprv pomaľ a až na prelome 50.—60. rokov celkom rozhodne a jednoznačne.

Prvé teórie, vlastne len modely optimálneho ekonomického rastu vznikli v období medzi dvoma svetovými vojnami [24, 25], hoci široké teoreticko-metodologické základy pre ich rozvoj boli vybudované oveľa skôr, v poslednej tretine 19. storočia, v prácach predstaviteľov pôvodnej (ranej) neoklasickej školy.⁵ Pravda, neslobodno podceňiť ani vplyv klasickej buržáznej politickej ekonómie, a dokonca ani vplyv marxistickej politickej ekonómie na formovanie týchto teórií a modelov optimálneho ekonomického rastu.

Pretože jednotlivé buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu nie sú po teoreticko-metodologickej stránke celkom homogénne, nazdávame sa, že je vhodné rozriediť ich do troch pôvodných vývinových línií:

- ramseyovsko-tinbergenovskej,
- neumannovsko-leontievovskej a
- neo-neoklasickej línie.

Tým však nechceme vyvolať dojem, že toto rozdelenie celého komplexu buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu do troch genetických línií znamená ich úplnú oddelenosť a odtrhnutosť od seba. Dá sa to skôr chápať tak, že ich relatívna samosť je len dočasná, týka sa viac-menej len krátkeho obdobia po vzniku základných prác (východiskových teoreticko-metodologických jadier) jednotlivých vývinových línií.⁶ Dokonca, pokiaľ ide o najmladšiu, t. j. neo-neoklasickú vývinovú líniu, treba upozorniť na to, že nevznikla len ako logické vyústenie vnútorného vývinu solowovskej neoklasickej teórie ekonomického rastu [13, 31], ale čerpala zrejme podnety aj z prvých, časovo starších vývinových línií [29]. Preto zasievame názor, že neo-neoklasická línia, t. j. teória „zlatého“ pravidla akumulácie, plní aj funkciu spojovacieho článku medzi pôvodnými vývinovými líniami a súčasnou širokou a intenzívnou produkciou mo-

⁴ Máme tu na mysli predovšetkým zaujímavú skutočnosť, ktorá súvisí so vznikom vôbec prvej teórie optimálneho ekonomického rastu v buržoáznom myslení, Ramseyovej *Matematickej teórie sporenia* [13, 24, 26]. Ide o to, že Ramsey v tomto svojom článku sformuloval prvú buržoáznú teóriu ekonomického rastu v neoklasickom duchu prinajmenšom o 20—25 rokov prv, ako sa všeobecne uznáva, napr. v Solowovom podaní [1, 13, 16].

⁵ Máme na mysli predovšetkým Walrasa, Edgewortha, J. B. Clarka, Fishera, Marshalla, Jevonsa, Böhm-Bawerka, ako aj Wicksteeda, Wicksella, Knighta, Hotellinga, Slutského, Cassela a ďalších na počiatku 20. storočia [5, 7, 10, 11, 16, 25, 27].

⁶ Ide napríklad o Ramseyovu stať *Matematická teória sporenia* [13], resp. [24], alebo von Neumannov referát *Über ein Ökonomisches Gleichungssystem und eine Verallgemeinerung des Brouwerschen Fixpunktsatzes* [25, 26].

melov optimálneho rastu, ktoré sú heterogénnou zmesou niektorých prvkov vzájomných z tej či onej pôvodnej vývinovej línie, doplnenou novými, niekedy aj originálnymi prvkami.

Chceme osobitne zdôrazniť, že nemožno komplexne hovoriť o syntéze teórií optimálneho ekonomického rastu, hoci, ako sme uviedli v pozadí najnovšieho vývinu týchto teórií a modelov možno odhaliť cieľavedomé úsilie o vytvorenie jednotnej, vnútornej homogénnej buržoáznej teórie optimálneho ekonomického rastu.

Príčiny nemožnosti tejto syntézy sú jednak analogické príčinám, ktoré znemožňujú syntézu neoklasickej a keynesovskej teórie ekonomického rastu, resp. celej neoklasickej syntézy. Ale sú tu aj ďalšie špecifické príčiny, ktoré bránia vytvoriť jednotnú buržoáznu teóriu ekonomického rastu.

Ďalšie príčiny neúspešnosti tejto syntézy nevidíme len v rozporoch, ktoré vznikajú z rozdielov formálnych prístupov v jednotlivých líniách, či u jednotlivých autorov, pokiaľ ide o cieľovú a výrobnú funkciu, časový horizont, technický pokrok, agregovanosť-dezagregovanosť, hoci aj tie sú veľmi dôležité. Hlavnú príčinu vidíme jednoducho v tom, že tento problém optimálneho ekonomického rastu v podmienkach reálnej kapitalistickej ekonomiky vlastne vôbec *neexistuje*, teda je celkom *fiktívny*.

Možno súhlasiť s tým, že na rôznych hypotetických predpokladoch možno vybudovať rôzne hypotetické modely, teda možno odvodiť aj rôzne (pre tento-ktorý model) pravdivé závery o ekonomickom raste. Dokonca tieto modely možno približovať k určitej technicko-ekonomickej realite bez nebezpečenstva, že sa stratí pravdivosť získaných záverov. Čo však rozhodne nemožno urobiť, je formálne srovnávanie takého či onakého hypotetického modelu optimálneho ekonomického rastu s modelom, ktorý opisuje reálnu kapitalistickú ekonomiku. Pravdivosť záverov z hypotetického optimálneho modelu sa nedá mechanicky, resp. krátkou cestou preniesť na model reálnej kapitalistickej ekonomiky. „Najdokonalejšie“ závery, získané z „najeleganťnejších“ modelov optimálneho ekonomického rastu sa ukážu ako v podstate bezcenné, ak sa majú použiť pre potreby reálnej kapitalistickej ekonomiky.

Rozdiel medzi ekonomickým rastom a optimálnym ekonomickým rastom je totiž v tom, že optimálny ekonomický rast predpokladá existenciu vnútorného, integrovaného cieľovitého a cieľ realizujúceho prvku, t. j. centrálného rozhodovacieho a plánovacieho subjektu, ktorý zabezpečuje racionálnu realizáciu jednotného cieľa pohybu ekonomického systému v daných vnútorných a vonkajších podmienkach. Môžeme teda pripustiť existenciu optimálneho rastu súkromného podniku v daných podmienkach, rozhodne však nemôžeme pripustiť existenciu optimálneho ekonomického rastu kapitalistickej ekonomiky ako celku.

Kým totiž v prvom prípade existuje jednotný cieľovitý a cieľ realizujúci subjekt (majiteľ podniku alebo ním delegované subjekty), v druhom prípade taký subjekt chýba. Za taký subjekt v makroekonomickej rovine nijako nemožno považovať buržoázny štát. Jednak vyjadruje (aj to len rozporne) cieľ buržoázie a nie celej spoločnosti, jednak nemá realizačné schopnosti, t. j. priame regulačné nástroje. Môžeme pripustiť situáciu, že určité kapitalistická ekonomika sa

náhodne oči'ne či už na ramseyovej optímálnej ceste, či na ceste „zlatého“ pravidla akumu ácie, alebo na inej teoretickej optímálnej ceste. To však neznamená, že ide o optímálny rast kapitalistickej ekonomiky. Taká situácia nevznikne ako výsledok priameho cieľavedomého úsilia, ale náhodne tým, že sa vytvorí dočasný súlad medzi živelnými a cieľavedomými regulármi pohybu kapitalistickej ekonomiky práve v takej „polohe“, ktorá je totožná s optímálnou cestou. Tento súlad však nie je stabilný a z dlhodobého hľadiska sa kapitalistická ekonomika pohybuje podľa iných princípov ako tých, ktoré vypracovali teoretici optímálneho ekonomického rastu.

Ale aj vtedy, keď sa buržoázny štát navonok usiluje sprostredkované, predovšetkým našimi štátnomonopolistického regulovania, realizovať „celospoločenský“ cieľ, v tomto úsilí je taký cieľ len sprostredkujúcim cieľom na realizáciu vlastného cieľa buržoázie a tým aj zachovanie trvalého toku ziskov. Tento cieľ však môže buržoázia realizovať iba za jednej podmienky, a tou je trvalé zachovanie kapitalizmu ako spoločensko-ekonomického formácie. Z uvedeného vyplýva, že cieľe kapitalistov sú v anagonistickom protirečení s cieľom, ktorý sa používa v modeloch optímálneho ekonomického rastu.

Vieme pravda, že na plnenie tohto cieľa používa buržoázia obrovský komplex teórií, metód, nástrojov, a najmä konkrétne ideologické, politické, hospodárske, ba aj policajné a vojenské opatrenia. Do tohto komplexu sa v poslednom období nepochybne dostala aj problematika optímálneho ekonomického rastu, jednak pre svoje výsledky analyticko-poznávacej povahy, ale predovšetkým preto, že sa môže pomerne účinne využívať pri vytváraní mýtu o optímálnom raste kapitalistickej ekonomiky.

Ak je teda v určitom konkrétnom historickom období pre buržoáziu v jej boji za zachovanie kapitalizmu výhodné a účelné presadzovať okrem iného aj politiku optímálneho ekonomického rastu, nepochybne bude takú politiku vyhlasovať a možno v čiastkových opatreniach aj realizovať. Avšak politika optímálneho rastu celej ekonomiky sa pre buržoáziu nikdy nemôže stať základným dlhodobým cieľom, pretože tento cieľ je v podmienkach kapitalizmu vnútorne antagonisticky protirečivý. Okrem toho, ako sme spomenuli, chýbajú efektívne nástroje dosahovania dlhodobých makroekonomických cieľov, pretože existuje súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov.

Ako vidieť, pred marxistickou kritikou stojí úloha objasniť a dokázať teoretickú nekompletnosť a hospodársko-politickú nespôsobilosť buržoázných teórií optímálneho ekonomického rastu v realite kapitalistickej ekonomiky. Toto úsilie by však nemalo znamenať bezpodmienečnú negáciu všetkého, čo súvisí s týmito teóriami, či už v ich vlastnom prostredí, alebo s tými otázkami, ktoré korešpondujú s problematikou optímálneho rastu socialistickej ekonomiky.

Máme na mysli to, že tieto teórie obsahujú čiastkové poznatky, metódy, postupy, ktoré sa na jednej strane ďalej rozvíjajú v rámci širokého prúdu abstraktnologickej veľve súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Majú teda určitý analyticko-poznávaci význam v procese teoretického odôvodňovania hospodárskej politiky buržoázneho štátu. Na druhej strane, celý rad ich jednotlivých, časoko-

vých prvkov možno po marxistickom prehodnotení použiť pri rozvíjaní čiastkových otázok v oblasti teórie optimálneho fungovania socialistickej ekonomiky.

Zas'ávame názor, že v nijakom prípade by sa nemal paušálne odvrhnúť celý teoretický a metodologický aparát, ktorý sa rozvinul v rámci týchto teórií, ani čiastkové poznatky, ktoré vznikli či už v teoretickej, alebo prakticko-realizačnej rovine.

Matematický aparát použitý pre ekonomickú analýzu vždy obsahuje určité, často veľmi závažné predpoklady, ktoré súvisia tak či onak s fungovaním konkrétnej ekonomiky. Ak raní neoklasici videli za svojím matematickým aparátom a formálnymi konštrukciami kapitalizmu voľnej súťaže, a tým ho neprípustne zjednodušili a idealizovali, potom súčasné abstraktnologické teórie skrývajú za svoj „elegantný“ matematický aparát a modelové konštrukcie súčasnú štátnomonopolistickú realitu. Matematický aparát tým, že obsahuje určité predpoklady o súčasnej realite, idealizuje nielen reálne procesy kapitalistickej ekonomiky, ale idealizuje aj sám buržoázny štát a jeho nástroje štátnomonopolistického regulovania. Preto pokiaľ ide o použiteľnosť ich výsledkov, musíme jednak diferencovať medzi kapitalistickou a socialisticou ekonomikou, jednak použiť pri tomto hodnotení prísne marxistické meradlá.

Nazdávame sa tiež, že marxistická kritika musí zvýrazňovať tie stránky a súvislosti buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu, ktoré priamo korešpondujú s ideologicko-apologickou funkciou celej buržoáznej politickej ekonomie, alebo sa po určitej modifikácii stali bezprostrednou súčasťou antikomunistickej ideológie. Máme tu predovšetkým na mysli ich prepojenie s niektorými sociálno-ekonomickými teóriami, ako sú teórie „spoločnosti blahobytu“, „konzumnej spoločnosti“, „postindustriálnej spoločnosti“ a podobne. Pokúsime sa teraz načrtnúť naše stanoviská k uvedeným otázkam.

III.

Netreba azda pochybovať o tom, že buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu prispeli k objasneniu niektorých otázok technického a ekonomického rastu všeobecne. Azda najcennejší prínos spočíva v rozvinutí určitého formálneho modelovacieho aparátu, logiky medzičasovej alokácie zdrojov. Nemožno zrejme celkom súhlasiť s buržoáznymi (najmä keynesovskými) kritikmi, ktorí tieto modely pokladajú za celkom bezcenné a považujú ich nanajvýš za užitočné cvičenia v ekonomickej logike. Naproti tomu je dôležité, podľa nášho názoru, ako a z akých metodologických pozícií sa k týmto „logickým cvičeniam“ prístupuje. To, čo neokeanosvci čiastočne oprávnene odsudzujú v súvislosti s kapitalistickou realitou, dostáva sa do celkom iného svetla v realite socialistickej, závažne plánovanej ekonomiky.

Samo plánovanie, ak má byť efektívne a zodpovedajúce súčasnému stupňu rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov väčšiny socialistickej krajín, musí v začiatkoch, prípravnom štádiu vychádzať z vysoko zjednodušených, formalizovaných modelov. Napokon dnes si to žiada už aj sama „technika a technológia“ plánovacích procesov — postupne stále masovejšie nasadzovanie technických

kybernetických prostriedkov do týchto procesov, postupujúca automatizácia riadiacich a plánovacích procesov.

Myslíme tu na zložité komplex teoretických, ale v súčasnosti už aj praktických otázok *dlhodobého plánovania*. Komunisticke a robotnícke strany socialistických krajín s'avajú do popredia úlohu preniesť ťažisko plánovacích prác na riešenie veľkých sociá'no-ekonomických úloh, ktoré sa dajú riešiť len v dlhodobom, 15—20—30-ročnom pláne.⁷ To si však rozhodne vynucuje zdokonalenie existujúcej metodológie dlhodobého plánovania a riadenia národného hospodárstva. Práve komplexné určenie sociá'no-ekonomických cieľov dlhodobého plánu a zodpovedajúceho rastu odvetví má mimoriadny význam. Súčasní marxistickí ekonómi (napríklad kolektív akademika N. P. Fedorenka [18, 23]) si uvedomujú, že celú problematiku rozvoja socialistickej ekonomiky treba riešiť komplexne, systémovo ako súčasť teórie optimálneho fungovania socialistickej ekonomiky [15]. V rámci nej, ako je známe, sa pomerne úspešne uplatňujú aj niektoré formálno-logické prístupy a modelové konštrukcie, ktoré boli vyvinuté buržoáznymi ekonómami abstrakčnologickeho prúdu súčasnej buržoáznej politickej ekonomie a streávame sa s nimi aj v buržoázných teóriách optimálneho ekonomického rastu [20, 22, 23].

Pravda, ani v podmienkach kapitalistickej ekonomiky nemožno pre buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu vyhradiť iba určité miesto na ihrisku logických cvičení. Ako je známe, výsledky dosiahnuté v buržoázných teóriách optimálneho ekonomického rastu sa používajú v prognostickej činnosti [14], v oblasti šátneho programovania a indikatívneho plánovania [33], a predovšetkým pre veľmi významné ideologicko-apologetické úlohy.

Buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu sa postavili do jedného šíku s ostatnými teóriami, ktoré teoreticky rozpracúvajú šátnomonopolistické programovanie celej ekonomiky. Na rozdiel od tzv. konjunktúraného regulovania sa sústreďujú na vypracúvanie odporúčaní, ktoré sa týkajú dlhodobého vývoja ekonomiky. Ba čo viac, usilujú sa vytvoriť ucelený, kompaktný, automaticky fungujúci systém, v ktorom optimálny ekonomický rast zabezpečujú jednak dobre známe neoklasické regula'tory, jednak „optimálna hospodárska politika“.

V tomto systéme už nástroje buržoázneho šátu nepôsobia na ekonomiku zvonku, ale sú integrálnou súčasťou autonómne fungujúceho celku. Takýto optimálne samoregujúci modelový komplex sa s'otožňuje s reálnou kapitalistickou ekonomikou. Začiatkom 70. rokov vzniká celý rad takýchto modelov optimálneho fungovania kapitalistickej ekonomiky, najmä pod vplyvom rozvoja matematických teórií optimálnej regulácie. V tomto smere sa medzi buržoáznymi ekonómami silne presadzujú predovšetkým japonskí ekonómi.

Vývin v poslednom období ukazuje, že makroekonomické modely optimálneho rastu sa postupne stali významným argumentom pri určovaní dlhohodobej hospo-

⁷ Ako je známe, týmto otázkam venovali veľkú pozornosť všetky posledné zjazdy komunistických a robotníckych strán socialistických krajín. Zvlášť veľká pozornosť sa na problémy dlhodobého plánovania sústredila na XXIV. zjazde KSSZ [4]. Je logické a v istej miere charakteristické, že to našlo živý odraz v ekonomickej teórii.

dárskej politiky, pri výbere a pri teoretickej analýze rôznych možností tejto politiky. To možno doožiť predovšetkým príkladom Francúzska a Japonska.

Francúzski ekonómi podstatnou mierou prispeli k rozvoju teoretických koncepcií optimálneho ekonomického regulovania a programovania. Zároveň sa však zúčastňovali aj na realizovaní tzv. dirigistickej politiky, čím sami významne prispeli k tomu, že v oblasti makroekonomického štruktúrného regulovania hrá Francúzsko už dlhý čas poprednú úlohu. Z tohto hľadiska francúzske skúsenosti môžu slúžiť ako jeden z príkladov praktickej realizácie výsledkov buržoáznej politickej ekonomie ako celku a teórií optimálneho ekonomického rastu zvlášť.

Charakteristickou črtou dirigistickej politiky je indikatívne plánovanie, ktoré spočíva na krátkodobom, strednodobom a dlhodobom programovaní a na prognózovaní ekonomiky. Vplyv teórií optimálneho ekonomického rastu sa najzreteľnejšie presadzuje v oblasti dlhodobého programovania a prognózovania francúzskej ekonomiky.⁸

Podobná situácia je aj v Japonsku, kde sa veľmi rozvinulo ekonomicko-matematické modelovanie optimálneho rastu, ako aj využívanie jeho výsledkov pri rozpracúvaní hospodárskej politiky.⁹ Do takýchto modelov sa zavádzajú aj premenné, ktoré charakterizujú pôsobenie štátu na ekonomiku pomocou investičnej, daňovej a úverovo-peňažnej politiky a podľa získaných výsledkov sa volí optimálna hospodárska politika. Tým, že sme tu uvideli len príklad Francúzska a Japonska, nechceme zužovať problematiku konkrétnej národohospodárskej realizácie teórií optimálneho ekonomického rastu len na tieto dve kapitalistické krajiny. Týkajú sa väčšiny vyspejých kapitalistických krajín a v istom zmysle aj krajín rozvojových. Ba čo viac, niektorí ekonómi hovoria aj o socialistickej ekonomike, keď uvažujú o realizácii, resp. o používateľoch svojich modelov optimálneho ekonomického rastu.

Na má v tejto súvislosti treba osobitne zdôrazniť, že keď ide o problematiku optimálneho ekonomického rastu, musíme jasne a zrozumiteľne oddeliť od seba kapitalistickú a socialistickú ekonomiku, ako dve spoločensko-ekonomické formácie, medzi ktorými je antagonistické protirečenie.

Dôležitosť tohto oddelenia sa ešte umocní, keď si uvedomíme, že analytický aparát buržoáznych i marxistických ekonómov v tejto oblasti ekonomického výskumu je veľmi podobný. Prečo musíme kľásť zvláštny dôraz na to, že hoci buržoázni ekonómi tiež hovoria o optimálnom ekonomickom raste, ich pojem a problematiku optimálneho ekonomického rastu treba chápať v inom zmysle, ako ich chápe marxistická ekonomická veda a teória optimálneho fungovania socialistickej ekonomiky. Nazdávame sa, že v tejto súvislosti bude účelné vyjadriť sa k dvom otázkam: jednak k otázkam cieľovej a výrobnjej funkcie v teórii

⁸ Hlbšiu informáciu o tejto problematike možno získať napríklad z kníh, ktoré vyšli v ruskom preklade [14, 33].

⁹ O tejto problematike napísali japonskí ekonómi neprehľadný počet odborných článkov a niekoľko kníh. Uvedené konštatovanie dobre ilustruje publikácia [14].

výroby, jednak k metóde dosahovania cieľovej funkcie v teoretickom modeli a v realite.

IV.

Ako sa možno z dostupnej literatúry presvedčiť, väčšina modelov optimálneho ekonomického rastu je vybudovaná na neoklasickom aparáte výrobnej funkcie. Pretože táto výrobná funkcia je dosť dobre známa, v sovietskej aj našej literatúre mnohonásobne kriticky prehodnotená, nebudeme sa ňou bližšie zaoberať. Treba v tejto súvislosti poznamenať azda len to, že súhlasíme s tými marxistickými ekonómami, ktorí nekrižujú teóriu hraničnej užitočnosti a hraničnej produktivity obsahujú v neoklasickej výrobnej funkcii za to, že narába s hraničnými kategóriami, ale naše principiálne výhrady sa týkajú toho, že neoklasická ekonómia podáva tieto kategórie v duchu subjektívnej teórie hodnoty, ktorú stavajú proti marxistickej pracovnej teórii hodnoty, ako aj v duchu „imputácie“ hraničných produktov jednotlivým výrobným faktorom [18, 23].

Inými slovami, neodmietame matematický zápis neoklasickej výrobnej funkcie a jej analytické matematické vlastnosti, ale vulgárno-apologetický obsah neoklasickej teórie výroby a rozdeľovania tým, že sa v nich používajú exaktné matematické metódy; rovnako nepresvedčivé je dokazovať, že aplikácia matematických metód musí nevyhnutne viesť k akceptovaniu uvedených buržoázných koncepcií.

Sama výrobná funkcia, jej základná idea je veľmi tvárna, dá sa rôznym spôsobom upravovať a prispôbovať pomerne náročným požiadavkám analýzy, a to aj v podmienkach socialistickej ekonomiky. O tom svedčí jej pomerne široké používanie v ekonómických výskumoch, najmä v Sovietskom zväze, ale aj v ostatných socialistických krajinách. Mnohé nové stránky a súvislosti tejto výrobnej funkcie sa objavili práve pri výskume problémov optimálneho ekonomického rastu.

Azda najväčšie rozpaky a najsilnejšiu kritiku sústreďujú na seba cieľové funkcie optimálneho ekonomického rastu. Nejde len o neudržateľnosť matematickej funkcie užitočnosti, priveľmi zjednodušené predpoklady, napríklad požiadavku prísnej konkávnosti, ale predovšetkým o obsah cieľovej funkcie. Práve sociáloekonomický obsah cieľových funkcií buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu je príliš chudobný a nevyhovuje ani pre najjednoduchšie úvahy. Zúženie cieľovej funkcie len na nasýtenie materiálnej spotreby znamená zo spoločensko-ekonomického hľadiska v podstate likvidáciu úlohy optimálneho ekonomického rastu. Avšak ani ten najjednoduchší cieľ nemôže zakryť rozpaky, ktoré vyplývajú z toho, že skutočný cieľ pohybu kapitalistickej ekonomiky je v antagonizmom protirečení s cieľom, ktorý predkladajú buržoázni ekonómi vo svojich modeloch.

Marxistická politická ekonómia už pri svojom vzniku jasne formulovala tak cieľ kapitalistickej ekonomiky (ide o maximalizáciu miery nadpráce), ako aj cieľ socialistickej ekonomiky. Ako vieme, klasici marxistickej politickej ekonómie výslovne zdôrazňujú, že nemá ísť len o hmotnú spotrebu, ale o úplné slobodné rozvinutie a uplatnenie telesných a duševných vlôh každého člena socialistickej

spoločnosť [1]. Chápanie cieľa pohybu socialistickej ekonomiky ďalej rozvinul V. I. Lenin, ktorý za cieľ socialistickej spoločnosti považoval *p'ánovité* zabezpečenie úplného blahobytu a slobodného všestranného rozvoja všetkých členov spoločnosti. Jeho odkaz sa plne odráža v prácach súčasných sovietskych ekonómov, ktorí rozpracúvajú teóriu optimálneho fungovania socialistickej ekonomiky.

Osobitne dôležitou otázkou vo výskume optimálneho ekonomického rastu je spôsob alebo metóda realizácie cieľovej funkcie. Je známe, aké vážne problémy sú spojené s realizáciou cieľovej funkcie v abstrakčnej, teoretickej rovine, nehovoriac a problémoch praktickej realizácie. Treba hodnotiť ako určitý prínos, že buržoáznym ekonómom sa podarilo, aspoň v najjednoduchších optimalizačných úlohách, vyriešiť teoretickú realizáciu formálnych cieľových funkcií, či už v konečnom, alebo v nekonečnom horizonte. Použili pritom veľmi efektívne matematické metódy, klasický a neklasický variačný počet, dynamické programovanie, ako aj ďalšie, v ekonomickej analýze predtým nepoužívané optimalizačné metódy.

Pri riešení veľmi zjednodušených modelov optimálneho ekonomického rastu sa veľmi dobre osvedčil „princíp maxima“, ktorý rozpracovali sovietski ekonómi pod vedením akademika L. S. Pontrjagina v polovici 50. rokov [21]. Hoci ju buržoázni ekonómi použili nie práve najvhodnejšie, predsa pomohla získať kvalitatívne závery o možnostiach cielavedomého ovládania optimálneho ekonomického rastu v teoretickej rovine. Sme presvedčení, že citlivejšie použitie metód matematickej teórie optimálnej regulácie, najmä jej najnovších výsledkov dosiahnutých predovšetkým v Sovietskom zväze, umožní nielen zlepšiť výsledky a závery v teoretickej rovine, ale v prípade socialistickej ekonomiky prekročiť prah medzi teóriou a praktickým národohospodárskym plánovaním. Tieto metódy by mohli byť užitočné predovšetkým v prípravnej etape národohospodárskeho plánovania.

Osobitné miesto v problematike realizácie cieľa v modeloch optimálneho ekonomického rastu patrí tiež tzv. veľám o dialniciach. Základom, z ktorého uvedená koncepcia vyšla, je Neumannov model expandujúcej ekonomiky.¹⁰ Ako je známe, jeho model je jedným z najabstraktnejších ekonomických modelov vôbec. Vďaka tomu môžu byť podobné modely využité aj na opísanie niektorých črt socialistickej ekonomiky. V odborných kruhoch je známe, že s rôznymi modifikáciami a zovšeobecneniami neumannovského modelu pracuje veľký počet ekonómov v Sovietskom zväze aj v ostatných socialistických krajinách, predovšetkým v súvislosti s vetami o dialniciach.

Hoci vety o dialniciach a ich rozličné analógie sú vysoko formalizované konštrukcie, majú podľa názoru sovietskych, ako aj našich ekonómov význam hodný zreteľa v ekonomickej teórii a praxi. Ide najmä o ich vypovedaciu schopnosť pri analýze priebežných procesov pri realizácii koncového národohospodárskeho optima [23].

Ak pomerne pozitívne hodnotíme výsledky buržoázných ekonómov v oblasti teoretickej analýzy procesov realizácie jednoduchej cieľovej funkcie ekonomického

¹⁰ Ide o Neumannovu prednášku na Princetonskej univerzite [25, s. 221].

rastu, nemôžeme to isté robiť v prípade praktickej realizácie. Túto úlohu možno veľmi ťažko riešiť nielen preto, že v kapitalistickej spoločnosti chýbajú adekvátne ekonomické a politické nástroje riadenia, ale predovšetkým preto, že cieľová funkcia spoločenského blahobytu, ktorú vybrali buržoázni teoretici optimálneho ekonomického rastu, je vnútorne antagonisticke protirečivá. Toto základné protirečenie nemožno prekonať zavedením tak či onak upravených koncepcií vulgárnej teórie rozdeľovania. Použité cieľové funkcie nevyjadrujú priamo, nesprostredkované živoné záujmy tých ľudí, ktorí majú v rukách ekonomickú a politickú moc, t. j. buržoázie. Okrem toho vieme, že ani záujmy samej buržoázie nie sú homogénne, ale vnútorne protirečivé. Preto v kapitalistickej spoločnosti *neexistuje* spoločenský subjekt, ktorý by mohol určovať a sledovať splnenie dlhodobých celospoločenských cieľov.

Jedine plánovite riadená socialistická ekonomika môže priamo sledovať taký dlhodobý cieľ. V tom spočíva hlboká vnútorná protirečivosť, teoretická a praktická nekompetentnosť a predovšetkým bezvýhodiskovosť buržoázných teórií optimálneho ekonomického rastu. V podmienkach panujúcich kapitalistických výrobných vzťahov nemožno plne realizovať ani najjednoduchšiu celospoločenskú cieľovú funkciu [34].

K jej ožajnej realizácii vedie len jedna cesta, a tou je revolučná zmena existujúcich výrobných vzťahov, t. j. socialistická revolúcia, ktorá odstráni všetky antagonizmy stojace v ceste optimálnemu rastu ekonomiky.

V tom je zároveň veľká dilema buržoázných ekonómov zaoberajúcich sa problematikou optimálneho ekonomického rastu. Na jednej strane, ak chcú byť skutočne dôslední vo svojej analýze optimálneho ekonomického rastu, musia skôr alebo neskôr dôjsť k poznaniu, že súčasný kapitalizmus nie je tým systémom, ktorý opisujú ich modely. Na druhej strane, pretože sami sú produktom buržoáznej spoločnosti, služobníkmi vládnucej triedy, nemôžu a nechcú tento poznatok akceptovať.

Celá tradícia buržoáznej politickej ekonómie, ako aj ich bezprostredná výchova, vplyv odborného i širšieho prostredia, v ktorom žijú, vedie ich k zavrhnutiu tohto poznatku. Buržoázny ekonóm nemôže prekročiť svoju triednu, ideologickú, politickú obmedzenosť [2] a z toho vyplývajúcu nespôsobilosť. Preto musí nevyhnutne skončiť na poli ideológie, apológie súčasného kapitalizmu, abstrahovať od základného rozdielu medzi kapitalizmom a socializmom, ba čo viac, musí sa usilovať tento rozdiel zamaskovať.

Táto nevyhnutnosť zblízuje buržoázných teoretikov optimálneho ekonomického rastu s rôznymi sociálno-ekonomickými a sociologizujúcimi smermi buržoáznej politickej ekonómie. Protirečivosť úlohy, ktorú riešia, ich núti hľadať širšie buržoázne politickoekonomické koncepcie, v rámci ktorých môžu ich modely aspoň v obmedzenej miere „fungovať“.

Z novej literatúry [16] možno vidieť, že také podmienky nachádzajú teoretici optimálneho ekonomického rastu pod širokou strechou teórií „šťastu blahobytu“. Tieto koncepcie im vyhovujú z niekoľkých dôvodov. Ich vznik a vývin súvisí so zmenami v sociálno-ekonomickom klíme krajín šarínomonopolistického kapitalizmu, ďalej so zmenami v politicko-ekonomickom teórii, v ideológii a prak-

tickej politike buržoázneho štátu, je teda prevráteným odrazom a produktom týchto zmien.

Uvedené zmeny sú podmienené pôsobením objektívnych faktorov, t. j. vysokou úrovňou kapitalistického zospoločenšenia ekonomiky, rastom protirečení, ktoré sprevádzajú toto zospoločenšenie, potrebami vyhladiť ostré problémy v sociálnej sfére a podobne. Vedeckotechnický pokrok a výrazné zmeny v sociálno-ekonomickú štruktúre spoločnosti podmieňuje nevyhnutnosť pevnejšie centralizovať politiku štátu, ktorá by vyjadrovala dominanciu dlhodobých politických záujmov nad bežnými ekonomickými záujmami. Tieto problémy a objektívne potreby zvlášť ostro vystupujú v podmienkach súťaženia dvoch antagonistických spoločenských sústav — kapitalizmu a socializmu.

Predstaviteľom buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu vyhovuje predovšetkým to, že koncepcie „štátu blahobytu“ sú alternatívou socialistickej spoločenskej sústavy v rámci buržoáznej politickej ekonómie. Tento iluzórny „nový druh spoločenského zriadenia“, ktorý stavajú do protikladu tak k tradičnému kapitalizmu, ako aj k socializmu, táto „pozitívna odpoveď“ na marxistickú teóriu sociálnej revolúcie, poskytuje buržoázny teoretikom optimálneho ekonomického rastu určité, pre nich uspokojivé východiská z veľkej dilemy, do ktorej sa dostali ich teórie [6].

V syntéze koncepcie „štátu blahobytu“ a buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu by tieto teórie mali hrať úlohu teoretického odôvodňovania optimálnej hospodárskej politiky, ktorá by sledovala dlhodobý cieľ, vytvorenie „spoločnosti blahobytu“.

Osobitné ideové nebezpečenstvo tejto symbiózy vidíme v tom, že do širokého rámca koncepcií „štátu blahobytu“ sa zmestil celý rad alternatívnych koncepcií a výkladov. V súvislosti s nedávnym krízovým vývinom u nás [3] treba za také považovať predovšetkým sociálno-demokratický výklad koncepcie štátu blahobytu, ktorý napríklad v labouristickej mutácii predstavuje akýsi prechodný stupeň k tzv. demokratickému socializmu, alebo dokonca obe tieto „formy“ stotožňuje.

V tejto súvislosti chceme zvlášť zdôrazniť, že v rámci diverzifikácie ideologických funkcií buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu, ideologické pôsobenie týchto teórií je dvojaké, a to priame, ktoré sa komunikuje prostredníctvom vlastného abstraktnologického aparátu, a sprostredkované, ktoré sa šíri sekundárne, prostredníctvom sociálno-ekonomických teórií.

Obe tieto formy ideologického pôsobenia buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu sa u nás v období krízového vývoja prejavili, hoci s nerovnakou intenzitou a v nekompletnej podobe. To však nijako neznamená, že ich vplyv možno zaradiť medzi menej nebezpečné prejavy ideologického pôsobenia súčasných buržoáznych teórií optimálneho ekonomického rastu, ako aj celej buržoáznej politickej ekonómie.

Buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu sú vnútorne protirečivým súhrnom poznatkov abstraktno-teoretického i prakticko-aplikačného charakteru. Svojím predmetom skúmania prekračujú rámec kapitalistickej ekonomiky, čo na

jednej strane znemožňuje plnenie ich prakticko-poznávacej funkcie pri riešení problémov súčasného kapitalizmu, ale na druhej strane im pomáha vytvoriť mýtus o možnosti optimálneho ekonomického rastu za kapitalizmu, ideologicky pôsobiť či už priamo, alebo sprostredkovane na obyvateľstvo socialistických krajín, a do istej miery rozkladne pôsobiť na niektorých ideologický nepevných ekonómov v socialistických krajinách.

Možno povedať, že sa im nerovnako darí plniť dve základné funkcie súčasnej buržoáznej ekonomickej teórie: prakticko-poznávaciu a ideologicko-apologetickú. Napriek tomu, že sa v tejto oblasti vynaložilo obrovské kvantum intelektuálnej energie, výsledky sú pomerne skromné, ak ich meriame efektom, ktorý mali priniesť pri plnení svojich funkcií v štruktúre súčasného kapitalizmu.

Preto (tak, ako celá ortodoxná ekonómia, ani jednotlivé buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu neobstáli v konfrontácii s konkrétnymi potrebami štátnomonopolistického riadenia kapitalistickej ekonomiky. Tým sa zaradili medzi ostatné čiastkové teórie ortodoxnej ekonómie, ktoré stroskotali pri riešení praktických problémov hospodárskej reality, pretože napriek veľkému úsiliu zostali v rovine neplodných špekulácií o hypotetických situáciách, ktoré sa v kapitalizme nikdy nemôžu realizovať. Odtrhnutosťou od obsažnej ekonomickej teórie, neschopnosťou odpovedať na naliehavé otázky súčasného kapitalizmu, prispeli aj buržoázne teórie optimálneho ekonomického rastu k prehĺbeniu súčasnej krízy buržoáznej politickej ekonómie, ktorá nemá nijaké riešenie.

Literatúra

- [1] ENGELS, F.: Vývin socializmu od utópie k vede. Bratislava, SVPL 1962.
- [2] LENIN, V. I.: Materializmus a empiriokriticizmus. Spisy, zv. 14. Bratislava, SVPL 1958.
- [3] Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ. Bratislava, Pravda 1973.
- [4] XXIV. zjazd KSSZ. Bratislava, Pravda 1971.
- [5] ALTER, L. B.: Kratika sovremennoj buržuaznoj političeskoj ekonomii. Moskva, Nauka 1972.
- [6] Borba marksizma-leninizma s buržuaznymi i melkoburžuaznymi ekonomičeskimi teorijami socializma. Institut ekonomiki AN SSSR 1970.
- [7] BRITTO, R.: Theory of Economic Growth. Journal of Economic Literature, zv. 11, č. 4, december 1973.
- [8] Ekonomiko-matematičskije modeli. Moskva, Mysľ 1969.
- [9] FAJERMAN, E. Ju.: Problemy dolgosročnogo planirovanija. Moskva, Nauka 1971.
- [10] HAHN, F. H. — MATTHEWS, R. C. O.: The Theory of Economic Growth: A Survey. Economic Journal, zv. 74, december 1966, č. 296.
- [11] HERETIK, Š.: Teoretické základy súčasnej buržoáznej ekonómie. Bratislava, Pravda 1973.
- [12] INAGAKI, M.: Optimal Economic Growth. Amsterdam, North-Holland 1970.
- [13] Investície, rovnováha, optimálny rast. Bratislava, Pravda 1970.
- [14] Makroekonomičeskije modeli planirovanija i prognozirovaniija. Moskva, Statistika 1970.

- [15] MARKUŠ, J.: Vývoj diskusie o optimálnom plánovaní. [Výskumná práca č. 48.] Bratislava, EÚ SAV 1974.
- [16] MÁTYÁS, A.: A modern polgári közgazdaságtan története. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1973.
- [17] MILEJKOVSKIJ, A. G. a kol.: Bužoasní ekonomické teorie a hospodářská politika imperialistických zemí. Praha, Svoboda 1974.
- [18] O faktorných modelach rosta obščestvennogo proizvodstva. Izvestija AN SSSR, Serija ekonomičeskaja, júl—august 1974, č. 4.
- [19] OSADČAJA, I. M.: Současné keynesiánství. Praha, Svoboda 1973.
- [20] Planometrie a optimální fungování socialistické ekonomiky. Praha, Svoboda 1974.
- [21] PONTRJAGIN, L. S. a kol.: Matematické teorie optimálních procesů. Praha, SNTL 1964.
- [22] Problemy narodochozijaistvennogo optimuma. Moskva, Ekonomika 1969.
- [23] Problemy planirovanija i prognozirovanija. Moskva, Nauka 1974.
- [24] RAMSEY, F. P.: A Mathematical Theory of Saving. Economic Journal, 38, december 1928.
- [25] Readings in Mathematical Economics. Vol. II., Capital nad Grcwth. Baltimore, J. Hopkins Press 1968.
- [26] Readings in Welfare Economics. The Series of Republished Articles on Economics. Vol. XII., R. D. Irwin 1969.
- [27] ROLL, E.: A History of Economic Thought. 4. vyd., R. D. Irwin 1974.
- [28] Řízení v období vědeckotechnické revoluce. Praha, Svoboda 1973.
- [29] SAMUELSON, P. A.: A Catenary Turnpike Theorem Involving Consumption and the Golden Rule. American Economic Review, zv. 55, jún 1965, č. 3.
- [30] Sistema modelej narodochozijaistvennogo planirovanija. Moskva, Mysl 1972.
- [31] SOLOW, R. M.: Growth Theory. Oxford, Clarendon Press 1970.
- [32] Sovětští ekonomové o soudobém kapitalismu. [Séria: Ekonomické vědy v socialistických zemích, č. 10.] Praha, EÚ ČSAV 1974.
- [33] STOLERJU, L.: Ravnovesije i ekonomičeskij rost. Moskva, Statistika 1974.
- [34] ŠAPIRO, A. I. a kol.: Prognózování kapitalistické ekonomiky. Praha, Academia 1974.

ФОРМИРОВАНИЕ БУРЖУАЗНОЙ ТЕОРИИ ОПТИМАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

(Критика теоретико-методологических концепций)

АНДРАШИК, Ладислав

Статья занимается критическим анализом возникновения и развития буржуазных теорий оптимального экономического роста. Особо анализирует их теоретическо-методологический гинезис в рамках трех линий развития: рамсееской, нейманновской и неоклассической линии. В статье подчеркивается, что высоко абстрактный и общий характер этих теорий мешает им выполнять их практическо-познавательную функцию в рамках капиталистической экономики. Поэтому, в результате своего абстрактного характера, эти теории не могли принести ничего существенного для понимания реальных движущих сил динамики капиталистической экономики, особенно на ее современном государственно-монополистическом

этапе. Из этого автор делает вывод, что единственной «практической» функцией буржуазных теорий оптимального экономического роста, если она используется для изучения реальных экономических процессов современного капитализма, является идеологическая функция, апологетика капитализма в борьбе против революционным заключениям марксистской политической экономии.

FORMATION OF BOURGEOIS THEORIES OF THE OPTIMAL ECONOMIC GROWTH
(Criticism of Theoretico — Methodological Conceptions)

ANDRÁŠIK, Ladislav

The author deals in his article with the critical analysis of the emergence and evolution of the bourgeois theories of optimal economic growth. Special attention is given to the theoretico-methodological genesis in the framework of three evolution lines: Ramsays' approach, Neumanns' theory and neo-neoclassical current. It is stressed, that the highly abstract and general character of these theories does not allow them to fulfill their practical-cognitive function within the capitalist economy. Therefore these theories because of their abstract character were not able to bring anything substantial for the understanding of the real moving-forces of the dynamics of capitalist economy, especially in its contemporary state-monopolistic period. From all that the author comes to the conclusion that the only „practical“ function of the bourgeois theories of optimal economic growth, if it have used to explain real economic processes of contemporary capitalism is the ideological functions the apology of capitalism and the struggle against the revolutionary conclusions of the Marxist political economy.

Problémy ekonomického rastu a stability z hľadiska matematickej teórie optimálnych procesov

LAŠČIAK, Adam

Matematické metódy si vydobyli svoje postavenie v riadení a plánovaní, v ekonomickej analýze dali podnet k novým teoretickým poznatkom. Uznesenia XIV. zjazdu KSČ, ako aj dokumenty z posledných zasadnutí ÚV KSČ zdôraznili význam ekonomicko-matematických metód (ďalej EMM), ktoré v súčinnosti s modernou výpočtovou technikou predstavujú dôležitý faktor komplexnej socialistickej racionalizácie.

Aplikácia metód, ktoré boli vyvinuté v oblasti optimálnej teórie riadenia, na problémy ekonomického rastu a ekonomickej analýzy, získala nesmiernu popularitu v posledných niekoľkých rokoch. Dosiaľ to však bolo obmedzené iba na úzky okruh problémov ekonomickej analýzy. Dalo by sa povedať, že hlavný prúd tohto vývoja je v oblasti teórie optimálneho rastu na strane jednej a na druhej strane v oblasti hospodárskej stability. Úspechy, ktoré sa dosiahli, sú zatiaľ viac teoretického charakteru ako aplikačného. Keď však vychádzame zo súčasného pokroku v oblasti modelovania, výpočtovej techniky a informatiky, môžeme povedať, že ak modely vybilancovaného rastu budú prepracovanejšie, potom ich nelineárny charakter umožní ukázať ekonómom *teóriu optimálneho riadenia* aj ako dôležitý nástroj aplikačného charakteru. Takto sa rozšíri spektrum ekonomických problémov, na ktoré bude možné v ďalšej etape aplikovať teóriu optimálneho riadenia.

Riadením tu rozumieme procesy v definovanej reálnej sústave, na priebeh ktorých môžeme v určitej miere vplývať. Skúmaním mnohoetapových procesov riadenia, ktoré možno optimalizovať podľa daného kritéria, sa zaoberá matematická teória optimálnych procesov, teória optimálneho riadenia a dynamické programovanie. Všeobecne sa teóriou riadenia v strojoch a v živých organizmoch zaoberá kybernetika (Wiener). Cieľom organizácie a riadenia je určenie optimálnych spoločensko-výrobných podmienok a výber variantu pri rozhodovaní v najširšom zmysle. Organizáciou sa tu rozumie štruktúra, v rámci ktorej sa uskutočňuje proces riadenia. Riadenie je súhrn skordinovaných opatrení v systéme, zameraných na dosiahnutie určitého cieľa. Proces stanovenia istej organizácie

a systému riadenia sa nazýva metariadenie. To možno opísať pomocou vhodne zvoleného modelu a algoritmu. Model tu definujeme ako určitý spôsob usporiadania informácie, ktorá spĺňa isté vlastnosti v oblasti definovaného reálneho problému. V tomto príspevku nebudeme prísne rozlišovať medzi pojmami model a sústava, lebo v oboch prípadoch požadujeme koordináciu vzájomnej usporiadanosti faktorov a podmienok, ktoré sa uplatňujú v procese riadenia pomocou zvoleného algoritmu. Termín procesu môžeme definovať viacerými spôsobmi: konečný, nekonečný, ohraňovaný, neohraňovaný, diskretný, spojitý, deterministický, stochastický, stacionárny, nestacionárny a podobne. Algoritmus predstavuje predpísaný postup riešenia (rozhodovania), v určenom poradí, pre rôzne úlohy daného typu. Pri riadení je podstatnou zložkou rozhodovanie, ktoré závisí od daných regulačných parametrov.

Teória optimálneho riadenia aplikovaná na ekonomickú oblasť skúma správanie ekonomickej sústavy v čase, ktoré opisuje rôznymi typmi rastových modelov. Základným predmetom skúmania týchto modelov sú trajektórie hospodárskeho rozvoja. Skúma sa vlastne postupnosť prvkov fázového priestoru, ktorá opisuje prípustnú (optimálnu) cestu rozvoja hospodárstva. Spomedzi prípustných trajektórií sa posudzujú tie, ktoré vyhovujú vydelenému kritériu hospodárskeho rozvoja.

Vo svojej všeobecnej ekonomickej podstate teória hospodárskej dynamiky a stability skúma dynamiku zmien rozšírenej reprodukcie a ich zákonitosti (najmä zákonitosti dynamiky materiálno-vecnej štruktúry). Vo svojej špecifickej podobe teória hospodárskej dynamiky skúma správanie jednotlivých modelov ekonomickeho rastu v najrozličnejších reprodukčných podmienkach a vymedzených kritériách. Všeobecným matematickým aparátom pre skúmanie dynamiky hospodárskej sústavy v čase sú bodové množinové zobrazenia. Pri skúmaní stability (a v špeciálnom prípade vybilancovanosti) sústavy nastupuje topologický aspekt týchto zobrazení. Na skúmanie modelov hospodárskej dynamiky treba tiež pribrať osobitnú triedu zobrazení, ktoré nazývame superlineárne. Špeciálnym matematickým aparátom, ktorý sa tu uplatňuje, je variačný počet, matematická teória optimálnych procesov, dynamické programovanie, lineárne a nelineárne programovanie, teória systémov, t. j. optimalizačná technika.

V predloženom príspevku podáme najprv stručný prehľad vývoja použitia, alebo skôr adaptácie optimálnej teórie riadenia v oblasti ekonomickeho rastu a v oblasti hospodárskej stability, a súčasne poukážeme na prínos, ktorý optimálne riadenie v týchto dvoch oblastiach prináša. Uvedieme aj možné prínosy z tejto teórie v ďalších oblastiach ekonomických vied.

Predtým, ako preberieme uvedenú okruhu, bude snáď užitočné, pre zrozumiteľnosť, uviesť niečo z terminológie, ktorá sa používa v „štandardnej“ ekonómii. Odbor „štandardnej ekonómie“ je oblasť, v ktorej väčšina ekonómov sa zaoberá alokáciou daných prostriedkov tak, aby sa optimálne uspokojili dané ciele. Ekonómia odvodzujú zovšeobecnenia zo základných axiém a predpokladov, ktoré majú logicko-historický charakter. Teoretické zákony, koncepcie a modely v ekonómii sú založené na niekoľkých premisách, o ktorých sa predpokladá, že sú

jednoduchou introspekciou. Sú to v krátkosti tieto: človek, triedy, spoločnosť sa riadi racionálnym princípom — pri minimálnom úsilí dosiahnuť maximálne výsledky, t. j. pri daných spoločenských podmienkach, s najmenším množstvom práce dosiahnuť maximálnu užitočnosť. Pravda, „užitočnosť“ má svoje obsahové a charakterizačné medze spoločenskej sústavy, nesie pečať spoločenských podmienok, v ktorých sa realizuje. V kontexte tohto príspevku predpokladáme, že charakteristickou vlastnosťou „užitočnosti“ je schopnosť uspokojovať potreby. Je tu však paradox, že rast užitočnosti s každou realizovanou spotrebou je spojený s klesajúcou mierou saturácie potrieb.

Ekonomickú vedu, ktorá je historickým produktom vývoja výrobných vzťahov, možno na určitom stupni rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov rozdeliť na dve oblasti: 1. makroekonómia a 2. mikroekonómiu. Makroekonómiu sa zaoberá v podstate nadpodnikovými problémami a hlavnými zložkami ekonómie ako celku. Mikroekonómia sa zaoberá ekonomickým správaním elementárnych jednotiek, ako je výrobca a spotrebiteľ. Obe tieto oblasti sú rozdvojené na „opisnú“ a „normatívnu“ ekonómiu. V jednej sa prosto opisuje správanie spomínaných zložiek, v druhej sa predpisuje ekonomické správanie. Metódy optimálneho riadenia sa aplikovali predovšetkým v oblastiach normatívnej makroekonómie a mikroekonómie, a v súčasnosti sa ukazujú cesty ich použitia aj v oblasti opisnej ekonomiky.

I. Aplikácie v oblasti ekonomickej politiky [1, 2, 47]

Vo všeobecnosti sa ekonomická politika zaoberá analýzou a výberom v situáciách, ktoré sa vzťahujú na množinu alternatívnych prípustných činností (t. j. na parametre riadenia). Tradične v oblasti matematickej ekonómie sa teória ekonomickej politiky člení na dve rozličné oblasti:

Pokiaľ ide o oblasť optimálneho rastu, v ktorej základným procesom rozhodovania je optimálny výber z možných alternatív trajektorií rozvoja, v ktorom zo začiatočného stavu ekonomiky dosiahneme ju do konečného stavu „najkratšou“, „najrýchlejšou“ cestou alebo za „najkratší“ čas [3], vtedy nám pôjde o nájdenie parametrov riadenia, ktoré určujú optimálny vybilancovaný rovnomerný rast hospodárstva.

Ďalej ide o oblasť výberu hospodárskej stability, v ktorej pôjde o hľadanie tých parametrov riadenia, ktorými sa siliť rozkolísanie ekonomiky a obnovuje stabilný stav v zmysle hospodárskeho rastu alebo plánu. Stabilitou tu teda rozumieme kvalitatívne vyjadrenie „odolnosti“ sústavy voči poruchám.

Donedávna sa o týchto dvoch oblastiach hovorilo v ekonomickej a matematickej literatúre oddelene a majú i odlišné dejiny vývoja. Spomeňme si aspoň stručne tento vývoj, aby bolo možné lepšie vytypovať okruhy problémov.

A. Aplikácia na teóriu optimálneho rastu [4, 5, 6, 7, 8, 43, 44, 45]

Ekonómovia všeobecne predpokladajú, že pokiaľ je konečným cieľom každého spotrebiteľa maximalizovať úžitok dosiahnuť zo spotreby, alebo cieľom spoloč-

nosti je maximálne uspokojovať potreby svojich členov v daných podmienkach jej rozvoja, vyplýva z toho, že trajektória optimálneho rastu ekonomie musí byť spojená s maximalizáciou danej funkcie, ktorá je zložená z úžitkov všetkých členov spoločnosti. Ďalej sa predpokladá, že na to, aby spoločnosť dosahovala určitú úroveň blahobytu, je nevyhnutná určitá štruktúra výrobných vzťahov, výrobných prostriedkov a kvalifikovanej pracovnej sily. Aby jestvovala rozšírená reprodukcia, je nevyhnutné vytvárať akumulčné zdroje.

Začiatkom šesťdesiatych rokov sa začala objavovať celá trieda publikovaného výskumu v oblasti aplikácie teórie riadenia na určenie optimálnej trajektórie rastu. Všetky tieto štúdie boli označované ako Ramseyho ekonomia [9], v ktorej išlo o určenie dráhy národného príjmu alebo dráhy blahobytu [10]. Podľa mnohých ekonómov, najväčším prínosom Franka Ramseya je jeho článok z r. 1928 [11]), v ktorom sa zaoberá otázkou, koľko by mala spoločnosť ušetriť (akumulovať). Optimálny podiel akumulácie bolo treba vybrať tak, aby úspory použité na investovanie maximalizovali funkcionálu vytvárajúcu spotrebu [12]. Ramsey vyriešil tento problém ako variačný problém, požíjúc klasickú Eulerovu-Lagrangeovu metódu riešenia. F. Ramsey dal podnet k vytvoreniu modelov ekonomického rastu, ktoré sú orientované na spotrebu. Iná trieda modelov ekonomického rastu sa neskoršie orientovala pod vplyvom J. von Neumanna na problémy investičného rastu alebo akumulčné modely [10, 13]. V súvislosti s rozvojom ekonomiky orientoval Stoleru problémy ekonomického rastu na riešenie plnej zamestnanosti v najkratšom dosažitelnom čase, t. j. na úlohu o regulačnom období [13]. S problémami optimálneho rastu sa začali spájať aj menové problémy, lebo ekonómov na západe začína znepokojovať skutočnosť, že aj v podmienkach inflačného rastu sa začína prejavovať nezamestnanosť, čo sa predtým pripúšťalo iba v podmienkach deflácie. S ekonomickým rastom sú spojené aj problémy technického pokroku, medzier:apovej efektívnosti a neinvestičných faktorov rastu. Vzhľadom na ťažkosť s použitím variačného počtu na riešenie problémov rastu, Ramseyho štúdia zostávala dosť dlho zabudnutá. Až vývojom Belmanovho dynamického programovania [14, 15, 16, 17] a Pontrjaginovým princípom maxima [18] bol opäť oživený záujem o teóriu optimálneho vybilancovaného rastu. Doteraz sa veľa úsilia vynaložilo prevažne na teoretické problémy a zatiaľ tieo pokusy nevyprodukovali žiadnu prácu, ktorá by bola operačne užitočná. (Takzvané efekty preskokov z jednej trajektórie na druhú v litérnych modeloch sa ukázali ako ekonomicky nereálne [5].)

V každej vede „poslednou skúškou teórie je jej schopnosť rozriešiť problémy, ktoré dali podnet k jej vzniku“ (Dantzig). V tomto zmysle teória optimálneho riadenia úspešne rieši problémy určenia optimálnej trajektórie hmotného telesa podľa gravitačných zákonov. Jej oblasť použitia v ekonomike postavila problémy do nového teoretického svetla, podala nové aspekty pre teóriu optimálneho rastu.

B. Aplikácia na riešenie problémov stability [19, 20, 21]

Na základe predpokladov buržoáznej ekonomickej teórie, mnohí západní ekonómovia sa domnievali, že pokiaľ je každý v spoločnosti racionálny a sleduje

svoje záujmy, potom najlepšou politikou vlády je nezasahovať do chodu ekonomického systému. Preto sa tvrdilo, že ekonomický systém by mal operovať s minimálnymi zásahmi vlády, t. j. bola to koncepcia laissez-faire kapitalizmu. Laissez-faire kapitalizmu s danými predpokladmi predstavoval systém, ktorý sa sám riadil, v ktorom by neviditeľná ruka konkurencie (ako skrytý parameter riadenia) a trhového mechanizmu zabezpečila rovnováhu vnútri tohto systému. Skutočnosti sa však ukázali byť odlišné. Kapitalistické ekonomiky, ktoré pracujú podľa konceptu laissez-faire, chronicky naštrbujú hospodársky rast, rovnováhu, spôsobujú kolísanie v príjmoch a zamestnanosti, spojené s krízami, depresiami a recesiami a opätovným oživením.

Systém laissez-faire sa ukázal podobný systému, ktorý kontroluje teplotu ľudského tela — ako samoriadiaci a samokontrolujúci systém. Pracuje len vnútri daných hraníc. Keď je telo vystavené príliš veľkému prívodu tepla, produkuje vyšší metabolizmus, ktorý produkuje vyššie teplo a vytvára opäť pozitívnu spätnú väzbu, čo môže viesť k zničeniu systému. Tie isté výsledky dostaneme, keď je telo vystavené príliš nízkemu prívodu tepla. Karol Marx presne opísal tento druh správania kapitalistickej ekonomiky, ktorá pracovala ako samoriadiaci systém [37].

Preto Keynesove návrhy volali po analýze ekonomického systému, a aby sa daný systém udržal, treba ho upraviť na systém s vládnu ekonomickou politikou, ktorá ho kontroluje. Tieto myšlienky neboli dané do exaktnej formy, ktorá by zastupovala realizačné parametre riadiaceho systému jednak pre panujúce výrobné vzťahy a pre inštitucionálne pomery, ktoré zastupoval Keynes, jednak pre úroveň poznávania. Kybernetika sa začala rodiť až v priebehu II. svetovej vojny. Niektoré nové poznatky v tejto oblasti formuloval Arnold Tustin [1955], anglický elektroinžinier [21], ktorý formuloval niektoré aspekty významu spätných väzieb ako nevyhnutný predpoklad riadenia v ekonomickom systéme. Tieto myšlienky tvorivo spracoval svojho času O. Lange v prácach *Celok a vývoj vo svete kybernetiky* a *Úvod do ekonomickej kybernetiky* [36]. Tustinova práca, ako aj práca A. W. Phillipsa [22, 23, 24] vyvolali intenzívny záujem o aplikáciu riadiacej systémovej teórie na problémy stability ekonomických systémov. Doterajšie pokusy v tejto oblasti — aplikovať teóriu riadenia na ekonomické systémy, ktoré boli formulované ako lineárne alebo linearizované — sa ukázali dosť nestabilné, keď sa objavia malé narušenia systému. Riešené modely optimálneho rastu na základe princípu maxima, alebo princípu Bellmana, vzhľadom na ich extremalizačnú povahu nie sú schopné robiť „kompromisy“, ktorými sa riadi skutočný reálny ekonomický systém. Očakáva sa, že väčšie úspechy sa dosiahnu s použitím nelineárnych systémov. [Pozri 46].

Podstatne dôležitejšou pre väčšinu stabilizačných modelov, ktoré sa doteraz zostavili v ekonomii, je skutočnosť, že práce z oblasti riadiacej systémovej teórie zdôraznili, že samostatná stabilita nezaručuje vhodný ekonomický rast, ale vyžaduje, aby prípustné riadenie malo optimalizačné charakteristiky súčasne s prvkami stability. Inými slovami, práce v oblasti analýzy ekonomickej systémovej stability trpia na určitý druh charakteristiky optimality riadiaceho systému [1, 20, 25].

Modely riadenia, ktoré sa vyvinuli v oblasti ekonomickej politiky, obyčajne trpia tým, že ich nemožno operačne realizovať. Aj z toho dôvodu, že majú väčšinou spojito-deterministický charakter. V takýchto modeloch sa predpokladá, že investovaním, ktoré preskakuje z jednej spoločenskej skupiny výroby na druhú, spojitie rastie príslušná výroba. Ďalšie ťažkosti spočívajú v tom, že údaje sa zbierajú ako diskkrétne časové rady, takže sa môžeme iba priblížiť spojitým rýchlosti zmien v týchto údajoch. Napríklad investičné procesy, výdaje spotrebiteľov, výroba atď., sú zabezpečované ako diskkrétne procesy. Deterministické optimálne modely rastu alebo stabilizačné modely, vzhľadom na ich „tuhý“ charakter, sú nepostačujúce na riešenie problémov reálnej ekonomiky, prípadne ich konštantná štruktúra nevyhovuje dynamickému systému, v ktorom štrukturálne vzťahy majú tendenciu časom sa meniť. Preto sa ukazuje vhodnejšia cesta presimulovať produkčné, investičné a spotrebné funkcie v modeloch podľa skutočných priebehov ekonomiky, a potom vyvodíť vhodnejšie typy modelov a prípadne s premenlivými koeficientmi, podľa zadávaných scenárov možných alebo očakávaných ekonomických situácií.

C. Zhodnotenie využitia teórie rastu v našich podmienkach

Zhodnotenie, ktoré chceme podať, si nerobí nárok na úplnosť, ale mienime vyzdvihnúť niektoré aspekty rozvoja tejto teórie u nás.

Otázkami ekonomického rastu a výskumu v tejto oblasti sa u nás zaoberalo viacero pracovísk. Jednotlivé pracoviská sa podľa svojho zamerania sústreďovali na určitú stránku študovanej problematiky. Buď sa zameriavali na spoločenskú a ekonomickú stránku príslušných problémov, alebo prízvukovali viac modelovaciu a matematickú stránku rozvíjanej problematiky.

V oblasti teórie rastu možno konštatovať, že väčšina pracovníkov, ktorá sa zaoberala príslušnou problematikou, chápala rast zúžene, a to ako rast základných národohospodárskych veličín, akými sú spoločenský produkt a národný dôchodok a vplyv faktorov (základné fondy, pracovná sila, technický pokrok, vzdelanie a pod.) na rast príslušných národohospodárskych veličín. Z hľadiska faktorizácie ekonomického rastu sa tieto faktory skúmali ako investičné a neinvestičné, intenzívne a extenzívne, priame a nepriame, alebo sa skúmali z hľadiska rozdeľovacích vzťahov zložiek hrubého národného dôchodku alebo spoločenského výrobu.

Zúžené chápanie teórie rastu sa spájalo predovšetkým s osvojovaním si techník, ako príslušné modely matematicky opísať a na základe príslušného opisu sa pristupovalo k štatistickému spracovaniu príslušných modelov. Výsledkom štatistického spracovania bola kvantitatívna charakteristika rastu a jeho faktorov. Keďže išlo o začiatkové štádium výskumu tejto problematiky, všetci výskumníci nevstrebali hlboké teoretické a metodologické základy príslušných modelov a ani ich aplikácie neboli vždy adekvátne. Matematický aparát teórie rastu je v mnohých smeroch prepracovaný pre kvantifikáciu nelineárnych makroekonomických vzťahov. Má značnú poznávaciu hodnotu a rôzne typy produkčných, investičných, prípadne iných funkcií sa dajú bezprostredne, resp. po modifikáciách použiť aj

pre socialistickú ekonomiku. Pravda, popri tejto metodologickej a poznávacej hodnote modelov teórie rastu plnia príslušné teórie rozvíjané v kapitalistických krajinách apologetickú funkciu, slúžia na zakrývanie protirečení kapitalistického hospodárstva a prispievajú k vyvolávaniu ilúzií o bezkonflikťovom rovnovážnom vývoji kapitalistickej ekonomiky. Vo svojej vulgárnej podobe často napádajú najmä Marxovu teóriu hodnoty a nahrádzajú ju teóriou výrobných faktorov.

Ekonomom možno v tejto súvislosti vyčítať nedostatok zásadovej kritiky hlavne apologetickej stránky teórie rastu. Pri principiálnom marxistickom stanovisku vo vzťahu k príslušným teóriám sa dal dosiahnuť omnoho výraznejší ideový zámer v odhaľovaní nedostatkov kapitalistickej ekonomiky. Bolo na škodu vecí, že len málo ekonómov nechápallo teóriu rastu širšie, nielen ako rast základných národohospodárskych veličín, ale ako kvantitatívne a kvalitatívne zmeny, ktoré sa uskutočnili v ekonomickom systéme v dôsledku zmeny charakteru výrobných vzťahov v socializme. Jedine takéto chápanie môže dať ekonomom nové podnety pri ekonomickom výskume nielen po stránke kvalitatívnej, ale aj kvantitatívnej.

Výskum a práca v tejto oblasti sú mimoriadne náročné, lebo sa tu súčasne premietajú komplexné problémy ekonomické, matematické a výpočtová technika.

II. Iné oblasti aplikácie [33]

Existuje veľa problémov v oblasti ekonómie, v ktorých sa doteraz nepoužili metódy optimálneho riadenia. Jednou takou oblasťou je všeobecná činnosť organizácií, či už priemyselných, alebo administratívnych. Takým pokusom opísať činnosť priemyselného podniku na podklade Bellmanovho dynamického programovania je príspevok J. Sasku [38].

Teória riadenia bola vo väčšom rozsahu aplikovaná skôr na fyzickú činnosť obchodných podnikov v zásobovacích procesoch a pri reprodukcii základných prostriedkov [26, 27, 28, 29, 30].

Mnohé komplexné organizácie sú vo svojej forme zložené z hierarchických štruktúr, ktoré sa skladajú z mnohých podsystémov. Nedávno sa začalo venovať zvýšené úsilie nazeraniu na organizácie ako na motivované a samoadaptívne systémy s hierarchickým riadením. Vznikli systémy — Automatizovaný systém riadenia (ASR), Automatizovaný systém plánovania a riadenia (ASPR), ASR odvetvia, podnikov — ktoré majú svoje špecifické bloky podsystémov. Dosť prirodzenou požiadavkou je, aby teória optimálneho riadenia napomohla riešiť aj tieto problémy, najmä v oblasti automatizovania niektorých rozhodovacích procesov [35].

Podobne aj oblasti účtovnej evidencie, prípravy plánov, organizačnej štruktúry podniku, odvetvia národného hospodárstva sa ukazujú ako potenciálne polia, ktoré sú otvorené využitiu metód optimálneho riadenia.

Spomenuť úvahy možno rozviesť aj na oblasť poľnohospodárskej ekonomickej politiky, či už na úrovni odvetvia, alebo poľnohospodárskeho podniku. Problémy rastu, bilancovania v poľnohospodárstve v oblasti výroby, dodávok a spotreby týchto výrobkov, sa ukazujú ako vhodné námety pre teóriu optimálneho riadenia.

V odlišných regionálnych prostrediach sa oblastné orgány v spolupráci s fe-

derálnymi, ús'rednými orgánmi čas'to pokúšajú riešiť svoje rozvojové problémy pomocou určitých preferencií. Na tento problém sa môžeme pozerat' zo stanoviska optimálneho riadenia, keď sa preferencie budú považovať za parametre riadenia. Navyše, veľa problémov mes'ských centier, ako je masová doprava, priemyselné pásma, živoné prostredie, jeho znečisťovanie, požiadavky vodných zdrojov, si možno načrtnúť ako problémy, ktoré možno analyzovať a riešiť metódami optimálneho riadenia. Mnohé problémy v rozvojových krajinách, kde je masová nezames nanosť, alokácia regionálnych prostriedkov, technika plánovania, to všetko sú polia, kde možno použiť teóriu optimálneho riadenia alebo teóriu optimálnych procesov [31, 32] či dynamické programovanie.

III. Problémy perspektív — dlhodobá perspektíva

Napokon uvedieme niekoľko problémov, ktoré treba riešiť v súvislosti s touto teóriou.

V úvode predloženého príspevku sme uviedli definíciu „štandardnej“ ekonomiky ako vedy, ktorá určuje optimálnu alokáciu zdrojov. V tomto zmysle sa ekonomický systém stáva uzavretým systémom zahrňujúcim dané prostriedky, ktoré treba reprodukovať, a optimálne uspokojovanie potrieb ako pravidlo maximalizácie. Navyše, v skutočnej ekonomike sa ukazuje potreba posudzovať viaceré kritériá, ako to naznačuje cieľové programovanie. V tomto kontexte môže optimálne riadenie prispieť najmä v oblasti normatívnej ekonomiky. V rámci normatívnej ekonomiky vznikla určitá oblasť takzvanej konštruktívnej ekonómie [34], ktorá sa pokúša axiomatizovať základné normy správania socialistického spotrebiteľa a výrobcu, prípadne automatizovať niektoré rozhodovacie procesy na rôznych stupňoch riadenia hospodárstva [35]. Optimálne riadenie tu však môže oveľa viac prispieť. Štandardný ekonomický pohľad na ekonomický systém je príliš úzky. Štandardná ekonomika sa zaoberala ekonomickým systémom zväčša ako s uzavretým systémom, ktorý existuje vo vzduchoprázdne — v určitom fyzikálnom vákuu. Príčinou tohto stanoviska bolo obyčajne úsilie ekonómov za posledných 150 rokov povýšiť ekonómiu na úroveň prírodných vied a u buržoáznych ekonómov aj úsilie zastrieť antagonisticke rozpory medzi rozvíjajúcimi sa výrobnými silami a jestvujúcimi výrobnými vzťahmi.

Aby sa mohla teória optimálnymi riadeniami aplikovať na ekonomické problémy, treba zaujať systémový prístup [42]. Systém sa definuje ako celok, ktorý pracuje pros'edníctvom vzájomnej závislosti jeho častí. Aby bol systém efektívny, vyžaduje si pomerne kompletnú znalosť spôsobu, ako sú zložky systému navzájom pospájané. O ekonomickom systéme, ak je vôbec možné ho analyticky izolovať, nemožno predpokladať, že existuje vo vákuu. Je to otvorený systém, obklopený spoločenskými pomermi, biologickým a fyzikálnym prostredím. Je vystavený týmto podmienkam a ovplyvňuje daný spoločenský systém. Z toho vyplýva prúd udalostí, ktoré tvoria zákony správania zložiek systému: ľudia, triedy, spoločnosť — musia riadiť a súčasne sa prispôbujú. Ekonomický systém je adaptívny v zmysle, že jeho zložky vyvinú mechanizmy, aby sa vyrovnali so svojím prostredím a podľa ktorých regulujú svoje vlasné správanie. Tieto zložky majú

schopnosť prebudovať a premodelovať svoje závery a ciele podľa dynamických zmien, ktoré sa nepretržite objavujú pod vplyvom iných systémov v ich okolí. Obvyklý postup v optimálnej teórii rastu by bol hľadať optimálnu trajektóriu — akúsi dráhu strely systému bez ohľadu na dynamické zmeny jeho štruktúry, ktoré sa objavujú v jeho zložkách. Tento systém je dynamický len do tej miery, do akej sa pohybuje v čase. Keďže ekonomická existencia je sociálnou existenciou a sociálna existencia je kontrolovaná (riadená) ekonomickou existenciou, ukazuje sa vhodným poľom pre použitie teórie optimálnych procesov aj na túto oblasť [39, 40, 41].

Čo potrebujeme, je pomerne presný opis zložiek a ich správania v systéme, na ktorý zamýšľame adaptovať teóriu optimálneho riadenia. Doteraz vieme málo o skutočnom správaní základných zložiek ekonomického systému. Takou základnou jednotkou je napríklad spotrebiteľ, no aj tak ekonóm vie len málo o jeho správaní. Celá doterajšia budova poznatkov sú akési prvé odhady zložitej skutočnosti, ale v tejto oblasti sa robia výskumy v podobe rôznych experimentov, ktoré sa svojimi výsledkami dotýkajú platnosti základných predpokladov teórie mikroekonomiky vzhľadom na správanie spotrebiteľa. Niektorí buržoázni ekonómovia nie bez irónie poznamenávajú, že reklamné agentúry majú snád väčšie praktické znalosti o správaní spotrebiteľa ako priemerný ekonóm, ktorý sediac pred televízorom sleduje reklamu a stáva sa reklamnou premennou v nevypracovanom riadiacom modeli tejto agentúry.

Pri tomto stave sa mnohé uvedené otázky môžu zdať akademické, ale ukazuje sa, že aj v podmienkach plánovania používané parametre riadenia ako riadiace premenné sú dosť pomalé pri zabezpečovaní potrebných zmien. Ekonómovia niekedy prisudzujú tento nedostatok politickým, inštitucionálnym a spoločenským faktorom, pričom nepripúšťajú, že tieto faktory sú dôležité pre správanie ekonomického systému, ktorý je otvoreným dynamickým systémom a procesy v ňom sa neustále menia.

V súčasnosti sa tieto otázky neskúmajú prostredníctvom systémového prístupu, ale možno očakávať, že pomocou teórie optimálnych procesov, optimalizačných techník, systémových prístupov sa môžu ekonómovia pozrieť na ich model a zistiť, že tieto modely sú málo užitočné, kým nie sú ich zložky a ich vzťahy dobre preskúmané, vybudované a definované. Preto obraz modelu, ktorý bude zahŕňať aj spoločensko-výrobné podmienky, výrobné vzťahy, bude reálnejší, ak bude zahŕňať kľúčové faktory spoločenského, inštitucionálneho, sociologického a psychologického charakteru, ktoré nebudú odtrhnuté od biologického a fyzického životného prostredia. Preto ďalšia etapa výskumu by sa mala zamerať nielen na technokratické stránky reprodukčných procesov, ale aj na oblasť sociálno-ekonomickú.

Literatúra

- [1] FOX, K. A. — SENGUPTA, J. K. — THORBECKE, E.: The Theory of Quantitative Economic Policy. Vol. 5 of Studies in Mathematical and Managerial Economics. Chicago, H. Theil, ed., Rand MacNally and Co. 1966.

- [2] LAŠČIAK, A. — GAJARSKÝ, T.: Principle of Maximum Application for the National Planning on the Basis of the Stoleru Model. (Meeting of Econometric Society.) Budapešť, sept. 1972.
- [3] MORISHIMA, M.: Equilibrium, Stability and Growth. London, Oxford University Press 1964. Vyšlo v preklade: Ravnovesije, ustojčivosť, rast. Moskva, Nauka 1972.
- MORISHIMA, M.: Theory of Economic Growth. Oxford, Clarendon Press 1969.
- [4] DADAJAN, V. S.: Modelirovanije narodochozjajstvennych procesov. Moskva, Ekonomika 1974.
- [5] LAŠČIAK, A. — GAJARSKÝ, T.: Použitie princípu maxima v hospodárstve Slovenska na podklade Stolerovho modelu. (Publikácia JČMF a EML ČSAV. Praha 1973, III. konferencia o matematických metódach v ekonómii. Harmónia 1972.)
- [6] ARROW, K. J.: Applications of Control Theory to Economic Growth. Institute for Mathematical Studies in the Social Sciences. (Technical Report.) Stanford Univ., California, 1967, July 14, No. 2.
- [7] RADNER, R.: Paths of Economic Growth that are Optimal with Regard Only to Final States. Review of Economic Studies. Vol. 28, February 1961, pp. 98-104.
- [8] SHELL, K.: Essays on the Theory of Optimal Economic Growth. Massachusetts, Cambridge, MIT Press 1967.
- [9] CHAKRAVARTY, S.: Capital and Development Planning. Massachusetts, Cambridge, MIT Press 1969.
- [10] SMIRNOV, A.: Input-Output Model on the Basis of the Principle of Maximum. (Input-Output Conferences.) Geneva, January 1967.
- [11] RAMSEY, R. P.: A Mathematical Theory of Savings. Economic Journal, Vol. 38, December 1928.
- [12] NARASIMHAM, G. V. L. — MIRAKHOR, A.: Utilitarian Basis for Optimum Savings. The Indian Journal of Economics, Vol. 50, No. 196, July 1969.
- [13] Kol.: Pokroky operačnej analýzy. II. Bratislava, ES VŠE 1968.
- [14] BELLMAN, R.: Dynamic programming. Princeton, (N. J.), Princeton Univ. Press 1957. Vyšlo v preklade: Dinamičeskoje programirovanije. Moskva, Inlitzdat 1968.
- [15] BELLMAN, R.: Adaptive control processes a guided tour. Princeton, (N. J.), Princeton Univ. Press 1961.
- [16] BELLMAN, R. — DREYFUS, S.: Applied dynamic programming. Princeton, (N. J.), Princeton Univ. Press 1962, pp. 363. Vyšlo v preklade: Prikladnyje zadači dinamičeskogo programirovanija. Moskva, Nauka 1965.
- [17] BELLMAN, R. — KALABA, R.: Dynamic programming and modern control theory. Princeton, (N. J.), Princeton Univ. Press 1965. Vyšlo v preklade: Dinamičeskoje programirovanije i sovremennaja teorija upravlenija. Moskva, Nauka 1969.
- [18] PONTRJAGIN, L. S. — BOLĤANSKIJ, V. — GAMKRELIDZE, R. — MIŠENKO, E.: Matematičeskaja teorija optimalnych processov. Moskva, Fizmatizdat 1961. Vyšlo v preklade: The mathematical theory optimal processes. Wiley 1962; Matematická teorie optimálnich procesů. Praha, SVTL 1965.
- [19] MAKAROV, V. L. — RUBINOV, A. M.: Matematičeskaja teorija ekonomičeskoi dinamiki i ravnovesija. Moskva, Nauka 1973.
- [20] SENGUPTA, J. K.: On the Relative Stability and Optimality of Consumption in Aggregative Growth Models. Economica, February 1964, pp. 33.

- [21] TUSTIN, A.: *The Mechanism of Economic Systems*. New York, James H. Heinemann Inc. 1953.
- [22] PHILLIPS, A. W.: *Mechanical Models in Economic Dynamics*. *Economica*, Vol. 17, 1950, pp. 382—395.
- [23] PHILLIPS, A. W.: *Stabilization Policy in a Closed Economy*. *Economic Journal*, No. 64, 1954, pp. 290—323.
- [24] PHILLIPS, A. W.: *Stabilization Policy and the Time Form of Lagged Responses*. *Economic Journal*, 1957, No. 67, p. 265.
- [25] SAMUELSON, P. A.: *Classical Orbital Stability Deduce for Discrete-Time Maximum Systeme*. *Western Economic Journal*, Vol. 8, June 1970, No. 2, p. 110.
- [26] BECKMANN, M. J.: *Dynamic Programming of Economic Decisions*. New York, Springer Verlag Inc. 1968.
- [27] BECKMANN, M. J.: *Dynamic Programming and Inventory Control*. *Operations Research Quarterly*, Vol. 15, 1964, No. 4, pp. 389—400.
- [28] BELLMAN, R. E.: *An Application of Dynamic Programming to Location — Allocation Problems*. *SIAM Review*, 1965, Vol. 7, No. 1, pp. 126—128.
- [29] BELLMAN, R. E.: *Dynamic Programming and Inventory Control*. *Operations Research Quarterly*, 1967, Vol. 15, No. 4, pp. 221—236.
- [30] SIMON, H. A.: *On the Application of Servomechanism Theory in the Study of Production Control*. *Econometrica*, 1952, Vol. 20, pp. 247—268.
- [31] NARASIMHAM, G. V. L. — MIRAKHOR, A.: *Multistage Allocation of Resources in National Planning*. *The Engineering Economist*, 1971, Vol. 16, No. 2.
- [32] TAKAYAMA, A.: *Regional Allocation of Investment: A Further Analysis*. *Quarterly Journal of Economics*, 1967, No. 81.
- [33] MIRAKHOR, A.: *Application of the Optimal Control Theory to Economic Analysis*. (*Economic Computation and Economic Cybernetics Studies*.) Bucharest, 1973, No. 3.
- [34] VALTUCH, K. K.: *Neobchodimye obobščenija v razvitii teorii ekonomičeskogo optimuma*. *Narodochozjajstvennyje modeli*. Novosibirsk, Nauka 1974.
- [35] GLUŠKOV, V. M.: *Základné princípy vypracovania automatizovaných systémov riadenia*. *Ekón. Čas.*, 21, 1973, č. 4.
- [36] LANGE, O.: *Úvod do ekonomické kybernetiky*. Praha, Academia 1968.
LANGE, O.: *Celek a vývoj ve světle kybernetiky*. Praha, Svoboda 1966.
- [37] MARX, K.: *Kapitál I*. Bratislava, SVPL 1955.
- [38] SASKA, J.: *Model rozvoje průmyslového podniku*. Praha, VÚSTE 1974.
- [39] STOLERU, L.: *Ravnovesje i ekonomičeskij rost*. Moskva, Statistika 1974.
- [40] SOJKA, J.: *Ekonomická dynamika a rovnováha*. Bratislava, Epocha 1970.
- [41] Kol.: *Investície, rovnováha, optimálny rast*. Bratislava, Pravda 1970.
- [42] LAŠČIAK, A. — BOUŠKA, J.: *Matematické modelovanie v národnom hospodárstve*. *Nová Mysl*, 1974, č. 3.
- [43] WAN, H. Y.: *Economic Growth*. New York, H. B. J. 1971.
- [44] BURMEISTER, E. — DOBELL, A. R.: *Mathematical Theories of Economic Growth*. London, MacMillan Co. 1970.
- [45] INAGAKI, M.: *Optimal Economic Growth*. Amsterdam, North-Holland Publ. Co. 1970.
- [46] KWAN, S. K.: *Optimal Investment Strategies in Open Labour — Surplus Economy*. (*Econometric Society Congress*.) Oslo 1973.
- [47] YATES, J. N.: *Optimal Policies for Stabilization and Growth*. Rotterdam, University Press 1971.

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И УСТОЙЧИВОСТИ В СВЯЗИ
С МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ТЕОРИЕЙ ОПТИМАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ

ЛАШЧЯК, Адам

В статье рассматриваются два типа экономических проблем: проблема сбалансированного роста и теория устойчивости в связи с оптимальным управлением. Автор дает оценку применения теории роста в условиях Чехословакии.

Главной проблемой здесь является конструкция динамической модели оптимального управления народным хозяйством, которая бы отражала основные факторы общественной и хозяйственной системы.

APPLICATION OF THE OPTIMAL CONTROL THEORY TO THE THEORY OF
ECONOMIC GROWTH AND STABILITY

LAŠČIAK, ADAM

The Theory of the Optimal Control has been applied to: 1) Theory of optimal growth and 2) Theory of stabilisation policy. In this article the author give some evaluation of the application for the Czechoslovak economic conditions.

The design of an optimal economic control model would be truly dynamical and would incorporate key factors in the society affecting the behavior of the economic systems.

Recenzie a bibliografia

Kolektív: *Problemy socialističeskoj ekonomičeskoj integracii*. Moskva, Mysľ 1974, 264 s.

Rozvoj socialistickej integrácie vyžaduje, aby ekonómi venovali čoraz väčšiu pozornosť jej teoretickým i praktickým otázkam. Z mnohých hľadísk túto problematiku objasňuje a rozoberá uvedená kniha sovietskych autorov. Je venovaná sledovaniu niektorých problémov súvisiacich s rozvojom ekonomickej základne svetovej socialistickej sústavy, rozvojom spolupráce medzi jednotlivými odvetviami národného hospodárstva socialistických krajín a otázkam ďalšieho upevňovania a prehĺbovania socialistickej ekonomickej integrácie. Kniha je výsledkom práce kolektívu sovietskych autorov pod vedením I. P. Olejnika a V. P. Sergejeva. Jej obsah je rozdelený podľa jednotlivých oblastí skúmania do 11 kapitol. Vzhľadom na to, že skúmaný problém niekedy presahuje rámec jednej kapitoly a niektoré problémy zasa možno zahrnúť do spoločnej oblasti, prácu nerecenzujeme podľa jednotlivých kapitol, ale podľa tematických okruhov.

Prvý okruh problémov je venovaný základným teoretickým otázkam vzniku a rozvoja svetového socialistického hospodárstva a zákonitostiam jeho vývinu. Autori členia vývoj svetového socialistického hospodárstva do jednotlivých etáp, v rámci ktorých sa rozvíja tak kvantitatívne, ako aj kvalitatívne. Pojmom svetové socialistické hospodárstva rozumejú systém socialis-

tických výrobných vzťahov, ktoré určujú charakter rozšírenej reprodukcie v každej jednotlivej socialistickej krajine, ich vzájomnú spoluprácu a charakter týchto vzájomných procesov.

Svetové socialistické hospodárstvo sa rozvíja na základe objektívnych zákonov socialistickeho spôsobu výroby, ktoré pôsobia jednotlive v každej socialistickej krajine a v rámci svetového socialistického hospodárstva nadobúdajú internacionálnu podobu. Pôsobenie základných ekonomických zákonov vo svetovom socialistickom hospodárstve urýchľuje proces zblížovania a vyrovnávania úrovne hospodárskeho a vedeckotechnického rozvoja v socialistic- kom spoločenstve. Dôležitú úlohu hrá najmä pôsobenie a využívanie zákona plánovitého a proporcionálneho rozvoja, zákona hodnoty, zákona prednostného rastu výrobných prostriedkov, rastu produktivity práce a iných ekonomických zákonov. Ďalej sa autori zaoberajú špecifikami pôsobenia ekonomických zákonov, ktoré sa uplatňujú na základe rozdielov v ekonomickej úrovni jednotlivých socialistických štátov a venujú pozornosť perspektívam rozvoja svetového socialistického hospodárstva.

Jedným z dôležitých procesov, ktorý je charakteristický pre rozvoj svetovej socialistickej sústavy, je zospoločenšenie výroby, ktorá má vplyv na ďalší rozvoj výro-

ných síl a výrobných vzťahov. K zospoločenšeniu výroby dochádza v rámci jednotlivých socialistických štátov i v rámci celej svetovej socialistickej sústavy. Teoretické problémy späté s procesom zospoločenšenia výroby sú tiež rozpracované v teoretickej časti publikácie.

S rozvojom zahraničných ekonomických vzťahov medzi socialistickými štátmi vznikajú v procese zospoločenšovania výroby aj nové smery a tendencie, ku ktorým autori zaraďujú: rast a zdokonaľovanie základných fondov v oblasti priemyselnej a poľnohospodárskej výroby, zvýšenie úrovne koncentrácie výroby, vytvorenie výrobných a vedeckotechnických združení a kombinátov, založenie medzinárodných ekonomických organizácií v oblasti priemyselnej výroby, dopravy, rozvíjanie špecializácie a kooperácie výroby v národnom a medzinárodnom meradle, rozvoj spoločnej investičnej výstavby a využívanie výrobných kapacít, rozvoj devízovo-peňažných a úverových vzťahov, rozvoj a zdokonaľovanie koordinácie národohospodárskych plánov a ďalších foriem spolupráce v oblasti plánovacej činnosti. Autori uvádzajú aj konkrétne výsledky, ku ktorým členské krajiny RVHP už postupne dospeli v priebehu uplatňovania jednotlivých foriem procesu zospoločenšovania výroby, ktorý sa intenzívne začína rozvíjať od polovice 60. rokov. Vtedy spolupráca medzi socialistickými krajinami vstúpila do novej etapy, t. j. začala sa prehlbovať socialistická ekonomická integrácia.

Druhý okruh problémov, ktorému autori venujú pozornosť, sú otázky ďalšieho upevňovania a zdokonaľovania spolupráce členských krajín RVHP v oblasti plánovacej činnosti. Táto spolupráca zahŕňa: vzájomné konzultácie o základných otázkach ekonomickej politiky, výmenu skúseností a spolupráce pri zostavovaní prognóz, koordináciu päťročných a perspektívnych plánov, spoločné plánovanie jednotlivých odvetví a jednotlivých druhov výrob, výmenu skúseností pri zdokonaľovaní systému plánovania a riadenia národného hospo-

dárstva. Rozvoj a zdokonaľovanie uvedeníh foriem spolupráce v oblasti plánovacej činnosti závisí od stupňa rozvoja medzinárodných ekonomických vzťahov a predovšetkým od úrovne rozvoja medzinárodnej socialistickej delby práce. Základnou formou spolupráce krajín RVHP v oblasti plánovacej činnosti je koordinácia ich národohospodárskych plánov.

V priebehu koordinácie národohospodárskych plánov na roky 1956—1960, 1961—1970 a 1971—1975 členské krajiny RVHP postupne získavali značné skúsenosti v tejto zložitej činnosti, uplatňovali sa nové prvky, ktoré posilňovali a zvyšovali účinnosť vzájomne koordinovaných plánov. V tejto súvislosti sa autori zameriavajú hlavne na obsah koordinovaných plánov na roky 1966—1970, ktoré priniesli oproti predchádzajúcim obdobiam celý rad kvalitatívne nových prvkov a prispeli tak k zintenzívneniu a rozšíreniu spolupráce v oblasti plánovania. Na základe kritickej analýzy doterajších skúseností s koordináciou, získaných v predchádzajúcich obdobiach, pristúpili členské krajiny ku koordinácii národohospodárskych plánov na roky 1976—1980 a vypracovali perspektívny do roku 1990.

V rámci koordinácie čoraz väčší význam nadobúdajú otázky rozvoja medzinárodnej špecializácie a kooperácie vo výrobe, uplatňovanej najmä pri výrobe najnovšej techniky, a to predovšetkým v strojárstve, chémii a elektronike. Okruh problémov súvisiacich s rozvojom spolupráce členských krajín RVHP v oblasti plánovacej činnosti uzatvárajú opisom najnovšej formy spolupráce v tejto oblasti, a to spoločného plánovania jednotlivých výrobných odvetví a druhov výrob, napr. výroby kovoobrábacích strojov.

Zahrančný obchod a vzájomná výmena tovaru patrí k tradičnej, takmer klasickej forme spolupráce medzi socialistickými krajinami. V podmienkach rozvoja ekonomickej integrácie krajín RVHP dostáva sa však aj zahraničný obchod do nového postavenia a obyčajne má úlohu aktívne-

ho činiteľa pri rozvíjaní medzinárodnej delby práce. Na podrobnej analýze autori demonštrujú vývoj obratu zahraničného obchodu medzi krajinami RVHP, ich podiel na celkovom realizovanom obrate zahraničného obchodu, zameranie tovarovej štruktúry. Zaoberajú sa optimalizáciou tempa rastu vzájomného obchodu v podmienkach ekonomickej integrácie krajín RVHP a poukazujú aj na činitele, ktoré spôsobovali a ešte spôsobujú zníženie priemerného tempa rastu vzájomnej výmeny tovarov medzi členskými štátmi.

V okruhu problémov súvisiacich s úlohou a rozvojom zahraničného obchodu v socialistickej ekonomickej integrácii zameriava sa pozornosť na opatrenia Komplexného programu, ktoré sa týkajú mechanizmu zahraničného obchodu. Ide napr. o zdokonaľovanie a posilňovanie úlohy dlhodobých dohôd a ročných protokolov o výmene tovaru, zdokonaľovanie systému zahraničnoobchodných cien, vypracúvanie dlhodobých prognóz rozvoja socialistickeho trhu, ako sú napr. prognózy rozvoja výmeny tovaru, vývozu a dovozu jednotlivých štátov, tempá rastu tovarovej výmeny, ako aj čiastkové prognózy.

Ďalší okruh problémov tvoria otázky spolupráce v oblasti materiálnej výroby, kde sa autori zameriavajú napr. na rozvoj metalurgie. Rozvoj tohto dôležitého odvetvia národného hospodárstva jednotlivých členských štátov RVHP napomáha najmä uplatňovanie špecializácie a kooperácie výroby. Veľký význam má preň, ako sa predpokladá aj v Komplexnom programe, spoločná výstavba metalurgických podnikov krajinami RVHP.

Dôležitá je spolupráca krajín RVHP pri rozvoji materiálno-technickej základne poľnohospodárstva. Úroveň poľnohospodárskej výroby vo všetkých členských štátoch RVHP dosiahla vysoký stupeň rozvoja a Komplexný program predpokladá prehĺbovanie jej intenzifikácie. Zdokonaľujú sa bežné a perspektívne plány rozvoja poľnohospodárstva, rozširuje sa špecializácia a kooperácia. Autori poukazujú na uplatňo-

vane chemizácie a jej vplyv na rozvoj materiálno-technickej základne poľnohospodárstva a na výsledky dosiahnuté v oblasti vedeckotechnickej spolupráce, v rámci ktorej členské štáty spoločne riešia problémy ochrany prírody, mechanizácie, elektrifikácie a automatizácie výrobných procesov, výberu a pestovania vysokoprodukčných druhov rastlinných a živočíšnych kultúr. Zdôrazňujú, že ďalší rozvoj poľnohospodárstva je podmienený uplatňovaním koncentrácie a špecializácie v poľnohospodárskej výrobe. Podávajú prehľad vývoja jednotlivých foriem a metód koncentrácie poľnohospodárskej výroby tak, ako boli uplatňované v jednotlivých krajinách a zaoberajú sa súčasnými novými formami organizovania veľkých špecializovaných poľnohospodárskych podnikov, ich efektívnosťou, pričom pozornosť venujú vzniku a rozvoju týchto podnikov na území ZSSR.

Pri upevňovaní medzinárodnej socialistickej delby práce a všestrannej spolupráce medzi socialistickými krajinami a medzi krajinami RVHP zvlášť dôležitú úlohu hrá aj námorná doprava. Spoluprácu v námornej doprave a perspektívy jej rozvoja autori analyzujú v samostatnej časti tejto práce.

Ďalší rozvoj socialistickej ekonomickej integrácie predpokladá aj rozširovanie priamych vzťahov medzi príslušnými orgánmi a organizáciami členských štátov. Týmto otázkam je venovaná značná pozornosť v Komplexnom programe a zaoberá sa nimi aj jeden z autorov v kapitole venovanej otázkam činnosti medzinárodných ekonomických organizácií, ktoré fungujú v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie. Vymedzuje cieľ a úlohy, ktoré plnia medzinárodné ekonomické organizácie a zaoberá sa problémami zdokonaľovania a zvyšovania efektívnosti ich činnosti.

V závere knihy sa autori zaoberajú názormi niektorých buržoáznych teoretikov na mechanizmus fungovania svetového socialistickeho hospodárstva so zreteľom na socialistickú ekonomickú integráciu. Po-

ukazujú na ich nevedecký prístup, ktorým sa usilujú popierať efektívnosť plánovitosti v rozvoji spolupráce medzi socialistickými krajinami, a to tvrdením, že trhový mechanizmus využívaný pri kapitalistickej integrácii má oveľa viac predností a možností, ako centralizovaný systém riadenia hospodárstva uplatňovaný v socialistických štátoch.

Využívanie tovarovo-peňažných vzťahov v plánovitom socialistickom hospodárstve znamená podľa buržoáznych ekonómov „odklon od marxisticko-leninského učenia“. Zdokonaľovanie tovarovo-peňažných vzťahov v procese socialistickej ekonomickej integrácie bude podľa nich spôsobovať pretvorenie socializmu. Ako protiargument k týmto tvrdeniam autori uvádzajú, že tovarovo-peňažné vzťahy ako nástroj zvyšovania efektívnosti, upevňovania a zdokonaľovania spolupráce medzi socialistickými krajinami nie sú cudzie povahe socialistickej ekonomiky, nemožno však absolutizovať možnosti ich pôsobenia.

Ďalší problém, na ktorý sa zameriavajú

buržoázni teoretici, je otázka monopolu socialistického zahraničného obchodu a mechanizmus fungovania clearingového systému zúčtovania.

Rozvoj vedeckotechnickej revolúcie a spoločné riešenie novovzniknutých problémov tvoria pre nich jeden zo základov teórie konvergencie, ktorej prostredníctvom sa usilujú zdiskreditovať marxisticko-leninské chápanie budovania socializmu. Autori v práci dokazujú nesprávnosť týchto názorov.

V publikácii *Problémy socialistickej ekonomickej integrácie* autori seriózne rozpracovali túto závažnú širokú problematiku a podávajú vlastné teoretické názory na rozvoj socialistickej ekonomickej integrácie, ktoré dokumentujú aj rozsiahlym faktografickým materiálom. Prácu možno oprávnenne označiť ako prínos v rozvoji vedeckej teórie v tejto oblasti, prínos pre ďalšie poznávanie a rozvíjanie integračných procesov.

Viera Nemčeková

Matematika i kibernetika v ekonomike (Slovar-spravočnik). 2. vyd. Moskva, Ekonomika 1975, 700 s.

Využitie matematiky a kybernetiky patrí medzi najdôležitejšie smery rozvoja ekonomických teórií. Je pochopiteľné, že tento rozvoj je priamo podmienený neustále rastúcimi požiadavkami na zdokonaľovanie systému plánovania a riadenia národného hospodárstva, a to tak na makroúrovni, ako aj mikroúrovni. Posledné desaťročie bolo obdobím búrlivého rastu teoretických i praktických poznatkov v tejto oblasti. Na pomedzí troch disciplín, a to ekonomiky, matematiky a kybernetiky, vyrástol celý rad nových vedných odborov, ktorých predmetom skúmania je ekonomický systém v celej svojej štruktúrálnej i funkčnej zložitosti, prípadne niektoré jeho subsystemy. Vznikol a neustále sa rozvíja a rozširuje nový pojmový aparát

týchto disciplín, bola vytvorená metodológia ich praktického i teoretického rozvoja. V súčasnosti je takmer nemožné udržať si čo len informatívny kontakt so všetkými vednými disciplínami, ktoré sa zaoberajú problémami teórie i praktickými aplikáciami ekonomicko-matematických metód. Na druhej strane sa však od vedeckovýskumných pracovníkov, ale i pracovníkov v oblasti priameho riadenia ekonomických systémov na všetkých stupňoch národného hospodárstva vyžadujú široké operatívne znalosti týchto metód, ktoré im umožnia rozhodnúť sa pre optimálny variant riešenia konkrétnych úloh. Vydanie publikácie, ktorá by mohla pomôcť v rýchlej orientácii širokému okruhu ekonómov, matematikov a ostatných pracovníkov, ktorí sa

akýmkoľvek spôsobom zúčastňujú na aplikácii exaktných metód v riadení národného hospodárstva, vyplynulo teda ako objektívna nevyhnutnosť, dôsledok širokej oblasti poznania v tomto smere.

Vzhľadom na to čo sme povedali, vydavateľstvo Ekonomika pristúpilo v pomerne krátkom časovom odstupe k druhému prepracovanému a doplnenému vydaniu populárneho slovníka *Matematika i kybernetika v ekonomike*. Redakčný kolektív, ktorý opäť viedol akademik Fedorenko, sa podujal na náročnú úlohu, zhrnúť doterajšie výsledky vývoja teórie a praxe v oblasti použitia matematicko-kybernetických metód v ekonomike. Autori vychádzali zo skutočnosti, že aplikácia matematiky a kybernetiky tvoria dnes už celý komplex disciplín a pojmov, ktoré je potrebné zovšeobecniť, systematizovať a vysvetliť stručným, ale i dostatočne informatívnym spôsobom. Je zrejmé, že recenzovanú publikáciu nemožno považovať za učebnicu postačujúcu na úplné zvládnutie uvádzaných problémov. Výklad jednotlivých hesiel má encyklopedický charakter. Slovník zahŕňa najdôležitejšie ekonomické, matematicko-štatistické a kybernetické pojmy. Obsahuje tiež celý rad hesiel, ktoré sú charakteristické svojím interdisciplinárnym dosahom. Veľká pozornosť je v slovníku venovaná rozličným aspektom ekonomicko-matematického modelovania, jeho gnozeologickým funkciám, ako aj rôznym praktickým otázkam.

Pre záujemcov o hlbšie štúdium je väčšina hesiel v slovníku doplnená odkazmi na základnú literatúru. Domnievame sa, že v celkovom kontexte je potrebné zdôrazniť i veľký formálny význam slovníka, ktorý spočíva v jeho jednotiacich, terminologických funkciách. Z bežnej praxe totiž vieme, že pojmy, ako napr. systém, riadenie, optimálne programovanie, informácia a podobné, majú pre rôznych autorov rozličný význam. Je zrejmé, že aj keď cieľom publikácie nie je unifikácia a definitívne riešenie terminologických problémov z oblasti ekonomicko-matematických disciplín, predsa len jej vplyv i v tejto oblasti nie je zanedbateľný.

Podľa tematickej príslušnosti možno obsah slovníka rozdeliť do týchto skupín:

1. matematika; 2. kybernetika a všeobecná teória systémov; 3. všeobecné otázky plánovania; 4. ekonomicko-matematické modelovanie; 5. automatizované informačné a riadiace systémy; 6. samočinné počítače a programovanie; 7. štatistika.

Možno konštatovať, že prepracované a doplnené vydanie recenzovaného slovníka bude iste vítanou a cennou publikáciou pre široký okruh ekonómov, matematikov, pracovníkov v oblasti automatizovaných systémov riadenia, poslucháčov vysokých škôl, ako aj pre všetkých záujemcov o aplikáciu exaktných metód v riadení a plánovaní národného hospodárstva.

*Ladislav Kabát
Michal Kaliňák*

PREHLAD OBSAHOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

VOPROSY EKONOMIKI, 1975, č. 3

VOLODARSKIJ, L.: Úspechy a perspektívy — SOKOLOV, T.: Pevný základ rozvoja ekonomiky poľnohospodárstva — JEMELJANOV, A.: Agrárna politika strany a štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve — MOROZOV, P. — JESAU-LOV, P.: Rozvoj dobytkárstva v nečiernozemnej oblasti RSFSR — FINKELŠTEJN, A.: Metódy stimulovania napätých plánov (Na príklade Glavmosatotrana) — ZUBKOV, A.: Integrácia výroby členských krajín RVHP — NAIDO, Ju. — SIMANOVSKIJ, S.: Účast členských krajín RVHP na svetovom licenčnom obchode — KODAČENKO, A.: Hospodárska spolupráca rozvojových krajín — SERGEJEV, A.: Sociálno-ekonomická efektívnosť spoločenskej výroby — LEJKINA, K. — SMYŠLAJEVA, L.: Zvyšovanie efektívnosti socialistickej spoločenskej výroby — JUŠKOV, V.: Hospodársky mechanizmus vyrovnávania podmienok zvyšovania dôchodkov kolchozov (Na príklade kolchozov Marijskej ASSR) — PIVENŠTEJN, Ju.: Ekonomická podstata geologicko-výskumných prác

VOPROSY EKONOMIKI, 1975, č. 4

BUDAWEJ, B.: Leninské idey v socialistickej plánovaní — KURSKIJ, A.: Lenin a rozvoj bilančnej metódy plánovania — IVANČENKO, V.: Hodnotenie a stimulovanie napätých plánov — PALTERO-

VIČ, D.: Skutočná efektívnosť riadenia technického pokroku — EJDELMAN, M.: Metodologické problémy určovania národnohospodárskeho agrárno-priemyselného komplexu — POSPELOVA, Je.: Rezervy zvyšovania potravinových zdrojov — EM, V.: Doprava v kolchozoch a sovchozoch (Na príklade Stavropolského kraja) — LAZAR, D.: Rozvoj maďarského národného hospodárstva — MOROZOV, V.: 10 rokov plodnej spolupráce členských krajín RVHP a Juhoslávie (Prehľad) — PAŇKOV, V.: Kríza neoliberalizmu — SOROKIN, G.: Teória ekonomickej efektívnosti v socializme — LOGINOV, V.: — MATLIN, A.: Určovanie efektívnosti novej techniky

PLANOVOJE CHOZIAJSTVO, 1975, č. 3

V poslednom roku deviatej päťročnice — údernícka práca — ROGOVSKIJ, N.: Niektoré problémy obyvateľstva a pracovných zdrojov — KOMIN, A.: Otázky zdokonaľovania tvorby cien — ŠMELEV, D.: Dynamický rozvoj národného hospodárstva ZSSR — KOSTAKOV, V.: Zdokonaľovať plánovú bilanciu pracovných zdrojov — DANILOV, L. — KOCHOVA, A.: Stimulovanie uvoľňovania pracovných síl v podnikoch — ČIŽOVA, L.: Metódy analýzy zabezpečovania oblastí pracovnými silami — ILIEČENKO, M.: Metodológia technicko-ekonomických ukazovateľov v strojárstve — POGREBINSKAJA, V.: Problémy tempa v začiatkoch

období plánovania — KONONOV, N.: Súčinnosť automatizačného systému štátnej štatistiky a automatického systému plánových výpočtov — NIKOLAJEV, V.: Korelačné metódy analýzy a plánovania produktivity práce drevorubačov — SAVOŠŤANOV, V.: Hodnotenie strojov a zariadení z dovozu — PROŠŤAKOV, I.: Tempá a ukazovatele ekonomického rastu — KAMAJEV, V.: Kritériá a ukazovatele ekonomického rastu — DOROVSKICH, A. — MATEVOSOV, E.: Základné smery využívania rašelinových zdrojov ZSSR — NIKITIN, Ju.: Druhotné materiálové zdroje

PLANOVOJE CHOZIAJSTVO, 1975, č. 4

Zdokonalovať plánovanie národohospodárskych proporcií — GAPONENKO, G.: Historický význam marcového Pléna ÚV KSSZ v roku 1965 — LALAJANC, A.: Dve spoločenské zriadenia — dve línie v rozvoji palivovo-energetického komplexu — PETROV, I.: Encyklopédia stratégie a taktiky svetového komunistického hnutia — MALYJ, I.: Základné princípy delenia priemyselnej výroby na skupinu „A“ a „B“ — RYBKINA, A.: Skupina „B“ v priemysle a zvyšovanie masovej spotreby — SPIRIN, S.: Otázky plánovania výroby — SMIRNOV, G.: Špecializácia poľnohospodárskej výroby v RSFSR — GINZBURG, Ja. — KZYLCHODŽAJEV, S.: Plánovanie krmovínovej základne — OGANESIAN, E. — BORIMEČKOV, M.: Princíp „hlavného článku“ v rozpočtoch medziodvetvového bilancovania — DOBRICKIJ, V. — ŠKLARSKIJ, L.: Automatizovaný systém perspektívneho plánovania výroby v podnikoch na výrobu elektrotechnických aparátúr — ČUBAROV, R.: Technická obsluha výpočtových stredísk podnikov službami skupinových výpočtových stredísk — KURBATOV, Ju. — KOVTUN, V.: Národohospodársky efekt iniciatívy v podniku na výrobu automobilov ZIL — PARŠIN, I.: Skúsenosti s organizáciou riadenia a plánovania činnosti výrobného združenia GAZ — SINGUR,

G. — ROJZMAN, I.: Napäté plány priemyselných podnikov a združení — CAREVSKIJ, Ju. — CAREVSKAJA, G.: Napäté plány železnorudných podnikov s povrchovým spôsobom spracovania — JEFREMOV, V.: Ekonomické hodnotenie ciest — GORNAKOV, E.: Odmeny pracovníkom podľa ročných výsledkov — FRENKEL, A.: Prognózovanie rastu produktivity práce — KAGANOVIČ, S.: Hodnotenie economickej efektívnosti geologických prieskumných prác — GNEDKOV, Ju. — KOPTEV, Ju.: Modelovanie rozmiestňovania obilných podnikov

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1975, č. 3

BERKOV, Je.: KSSZ — organizátorka víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne — ČIŠŤAKOVA, L.: Ešte raz o vzťahoch ekonomiky a economickej politiky v socializme — Ekonomika a politika socialistickeho štátu — NIKIFOROV, L.: Sociálno-economické problémy industrializácie poľnohospodárskej výroby — ČISTOV, L.: Výsledok výroby: ako ho merať? — OZUIBIK, S.: Tovarový obrat výrobných prostriedkov v socialistickej spoločnosti — BARTOV, V.: Niektoré politicko-economické aspekty krízy ekológie — ČUPAŠKIN, V.: Štátnomonopolistické regulovanie koncentrácie poľnohospodárskej výroby — SYRKOVA, L.: Medzinárodná delba práce v kapitalizme a súčasné buržoázne teórie — GLUCHOV, A.: Základné problémy ekonomiky vzdelávania obyvateľstva — Štátne skúšky zo spoločenských vied na vysokých školách

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1975, č. 4

AVRAMČUK, F.: Vojenská ekonomika ZSSR a jej úloha pri dosiahnutí Víťazstva — KURSKIJ, A.: Plánovanie v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny — BARTENEV, S.: Economické predpoklady a výsledky Veľkého víťazstva — DIDENKO, N.: Porážka ekonomiky agresie — KAŠIN, V.: Pretvárajúca a tvorivá sila leninského economickeho odkazu — BI-

RIUKOV, V.: Súčasné problémy prednostného rastu výrobných prostriedkov vo svetle leninských ideí — PETROVA, V.: Leninova kritika antimarxistických teórií pozemkovej renty — IVANOVA, Je.: Štátnomonopolistické regulovanie ekonomiky: niektoré teoretické otázky — SAŽINA, M.: Štátne anticyklické regulovanie v USA — ZOZULA, S.: Anticyklické regulovanie vo Veľkej Británii, jeho ciele a následky — NAUČITEL, M.: „Vedecký management“ v službe kapitálu — VOLYNSKIJ, G.: — FEDČENKO, P.: Postavenie podniku v systéme socialistického hospodárstva — KULEŠOV, V.: Využívanie prvkov matematiky pri prednášaní politickej ekonómie

**MIROVAJA EKONOMIKA
I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1975,
č. 3**

ŽUKOV, J.: Aktuálne úlohy zabezpečenia miery a bezpečnosti v Ázii — PLETNEV, E.: Hybné sily protirečení medzi imperialistami — Kapitalistická ekonomika v roku 1974 — ZAGLADINA, S.: Vnútorň obchod USA: tendencie a problémy — DOBROVINSKIJ, B.: Dynamika kapitálovej náročnosti: niektoré sociálne aspekty — Inflácia a súčasný kapitalizmus — TAGUNENKO, V.: Vývoz kapitálu z rozvojových krajín — AŠIN, G.: Politický pluralizmus, či „elitárna demokracia“? — BARSUKOV, Ju.: Japonsko — pozadie politickej krízy — KIVA, A.: Niektoré zvláštnosti kapitalistického rozvoja v „trefom svete“ — LOPATOV, V.: Surovinové zdroje v službe rozvoja — MOGILOVKIN, I.: Svetový trh námornej dopravy a jeho perspektívy — Bankrot v kapitalistickom svete

**MIROVAJA EKONOMIKA
I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1975,
č. 4**

PUNTUS, V.: Tridsať rokov slobodného Maďarska — SOROKIN, E.: Stratégia imperialistických blokov v Ázii — ŠIŠKOV, Ju. — NOVIKOV, R.: Medziná-

rodná kooperácia výroby: nové v internacionalizácii hospodárskeho života — FEDOROV, V.: Ekonomika NSR v kapitalistickom svete: sedemdesiate roky — TEPLOV, L.: Súčasné problémy mierovej politiky — CHVOJNIK, P.: Medzinárodné monopoly a medzinárodný obchod — Veľká Británia v polovici sedemdesiatych rokov — RAMZES, V.: Japonsko: modifikácia sociálnych hodnôt a osobná spotreba — ULRICH, O.: Štátny sektor v systéme spoločenských vzťahov rozvojových krajín

**EKONOMIKA SOVETSKOJ UKRAJINY,
1975, č. 3**

LUKINOV, I.: Po ceste marcového Pléna ÚV KSSZ — VERBA, P.: Niektoré zvláštnosti a úlohy súčasnej etapy hospodárskeho rozvoja krajiny — MATVEJEVA, L.: Sociálno-ekonomické predpoklady revolúcie v rokoch 1905—1907 na Ukrajine — KUZNECOV, G.: Zdokonaľovanie plánovania investícií — ALEKSEJENKO, M. — PAULYŠ, A.: Plne využívať vnútrohospodárske rezervy rastu akumulácie peňazí — RYŽKOV, V.: Normy na opateru hovädzieho dobytká na veľkých farmách na výrobu hovädzieho mäsa — BAJDIKOV, P.: Otázky organizácie práce na veľkých farmách a komplexoch na mlieko — GNED, Je.: Administratíva — dôležitý faktor zdokonaľovania štruktúry riadenia — BELAŠOV, L. — ŽARKOVA, I. — IVANOVA, T.: Hodnotenie hospodárskych strát, ktoré sú zapríčinené priemyslovým znečisťovaním poľnohospodárskych kultúr — DMITRENKO, S.: Ekonomické vedomosti — zálohy pracovných úspechov — MAJBOROVA, I.: Štátnomonopolistické vlastníctvo a zostrovanie protirečení kapitalizmu

**EKONOMIKA SOVETSKOJ UKRAJINY,
1975, č. 4**

V Ústrednom výbore Komunistickej strany Ukrajiny — KRIVOŠEJEV, V.: Poľnohospodárstvo Ukrajiny v roku 1975 —

poslednom roku päťročnice — NOVOSELOV, L.: Uvádanie leninských ideí do života za účasti pracujúcich na riadení socialistickej výroby — KRAVČENKO, A.: Čierna metalurgia vo Veľkej vlasteneckej vojne — KOŠELUK, S.: Formovanie štruktúry investícií v stavebnej výrobe Ukrajinskej SSR — MIKITENKO, I. — LIŠILENKO, V.: Cesty znižovania pracovných nákladov a zabezpečovanie pracovnej sily na predmestských zeleninársko-mliekárskych sovchovoch — BORIMČUK, N. — KOZAČENKO, S. — MAJDANOVIČ, A.: Neurčitost a jej vplyv na proces vytvárania vedeckotechnických novinek — PETRENKO, V.: Otázky metodiky faktorovej analýzy odvodov z fondov v priemysle — SPIRIN, V.: Výmena zastaranej techniky a fond rozvoja výroby v podnikoch metalurgického strojárstva — RUDENKO, A. — KURGAN, V. — KURGAN, L.: Zdokonaľujeme spájanie odvetví v hospodárstvach s chovom oviec — GANŽA, L.: Otázka zvyšovania efektívnosti vedeckej práce — VACI, L.: Maďarsko na ceste výstavby socializmu

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1975, č. 3

LEISSING, R. — LINDNER, E.: Veda o riadení a zdokonaľovaní riadenia, plánovania a stimulovania — PIEPLOW, R.: Kritériá vytvárania optimálnych národohospodárskych komplexov členských krajín RVHP v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie — BUCHBACH, K. — ENGELS, H. — GRABOWSKI, R.: Bilancovanie reálneho dôchodku a problémy jeho zdokonaľovania — KOLLOCH, K.: Zvláštne práva čerpania ako pokus o vytvorenie nového nástroja štátno-monopolistického riadenia pre zachovanie svetového kapitalistického valutového systému — MEISSNER, H.: „Dilema rastu“ buržoáznej politickej ekonómie — KATZER, W.: Hospodárenie s materiálom ako faktor intenzifikácie — STAHL, R. — WEISS, R.: Spoločné zasadanie Vedeckej rady pre otázky zdokonaľovania plánovania a chozrasčotu a Vedeckej rady pre

otázky socialistickej ekonomickej integrácie — HEYDT, M. — ZURAWSKI, Ch.: Efektívnosť vedeckotechnického pokroku a formovanie vzťahu človek — technika v socialistickej spoločnosti — KAMP, K.: Príspevok vnútorného obchodu k vytváraniu rozvinutej socialistickej spoločnosti

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1975, č. 4

Teoretické a praktické problémy zvyšovania produktivity práce v období formovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v NDR (Tézy) — HÖPFNER, H. — HORST, R.: Analýza a plánovanie produktivity práce podľa hlavných faktorov — HAUSTEIN, H. D.: K proporcionálnemu rozvoju technickej bázy z hľadiska nevyhnutnosti uvoľňovania pracovnej sily — SCHIRMER, G. — WARTENBERG, J.: Úloha energetiky v národohospodárskom reprodukčnom procese — Niektoré výbrané problémy — FIEDLER, G. — KÖNIG, R.: Otázky efektívnosti spoločenskej výroby v podmienkach súčasného ideologického boja — MÜLLER, K. O.: Moderná buržoázna teória dôchodkov a rozdeľovania — GRAUPNER, K. H. — KRZYZANOWSKI, W. — WIESNER, H.: 13. zasadanie Vedeckej rady pre ekonomický výskum — RICHTER, Ch. — UNGER, L. — WILDE, W.: Problém zdokonaľovania systému bilancovania ako hlavného nástroja plánovania v združeniach a podnikoch — ANDERS, H. D. — WALTER, D. — WÖFLING, M.: Druhé medzinárodné sympóziu o využívaní prognostických modelov v socialisticcom hospodárstve

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1975, č. 3

XI. zjazd Maďarskej socialistickej robotníckej strany — CRAVERO, R. — FEKETE, Gy. — IVÁN, P.: Plánovaný vývin kvalifikačnej štruktúry a štruktúry vzdelania pracovných síl v rokoch 1970—1985 — GYENES, A.: Súlad medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi

v poľnohospodárskych výrobných družstvách — KELEN, Zs.: Modifikácia klasického mechanizmu cyklu v štátnomopolistickom kapitalizme — NYILAS, J.: Teoretické otázky medzinárodného obratu produktov duševnej práce — HAGELMAYER, I.: Akumulácia monetárneho zlata na súčasnom kapitalistickom trhu — LAKI, M.: Konkurenčná situácia a štruktúra výroby v podnikoch — FÜLÖP, S.: Nepružná situácia — štátna organizácia — antihumánne riadenie?

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1975, č. 4

STARK, A.: Tri desaťročia rozvoja nášho priemyslu — CSIZMADIANÉ SZÉKELY, A.: Tridsať rokov nášho poľnohospodárstva — MOLNÁRNÉ VÉNYIGE, J.: Štruktúra zamestnanosti a hospodárstvo — HORVÁTH, L.: Participácia, podniková demokracia — NAGY, M.: Regulovanie materiálno-technického zásobovania v podniku — SZABÓ, K.: K otázke vlastníctva a privlastňovania — MOHAROS, J.: Niekoľko poznámok k „socialistickej malovýrobe“ — ÁDÁM, Gy.: Nové možnosti a alternatívy pre tretí svet — FARKAS, Gy.: Prvých päť rokov SDR v kapitalistickom menovom systéme — SZABÓ, G. — GERGELY, I.: O XXX. kongrese Medzinárodného ústavu pre verejné financie — B. A.: Porada zástupcov časopisu pre ekonómiu a plánovanie členských štátov RVHP — I. S.: Zasadnutie Ekonomickej komisie MAV 6. februára 1975

EKONOMISTA, 1975, č. 2

SULMICKI, P.: Vzájomné vzťahy medzi normami hodnoty: mzdou, cenou a valutovým kurzom — OSTROWSKI, M. — SADOWSKI, Z.: Ceny a náklady v hospodárení so surovinami — LEGATOWICZ, A. — TRZECIAKOWSKI, W.: Pridaná hodnota ako kritérium alokácie zdrojov a základ úpravy mzdového fondu — ROSA-

TI, D.: Optimalizácia rozhodovacieho procesu — BOBEK, J.: Činitele zmien kapitálovej náročnosti v procese hospodárskeho rastu — BIELAJEW, J. A.: Vytváranie automatických systémov riadenia v obchode (konceptia, analýza skúseností, konkrétne riešenia) — KOWALIK, T.: Návrh ekonomickej sociológie — MARSZALEK, A.: Koordinácia národohospodárskych plánov v procese ekonomickej integrácie členských krajín RVHP — MI-SIUNA, W.: Zmeny štruktúry a postavenia poľnohospodárstva v hospodárstve členských krajín RVHP v rokoch 1950—1970 — STOJANOVIČ, D.: Dynamické programovanie agregovaných ekonomických kategórií pomocou matice rastu — CSIKÓ-S-NAGY, B.: 25. výročie Medzinárodnej ekonomickej spoločnosti

IKONOMIČESKA MISL, 1975, č. 2

BRADISTILOV, D. — VASILEV, V.: Vplyv oblastných faktorov na ekonomickú efektivnosť spoločenskej výroby — CHADŽIIVANOV, I.: Efektívny rozvoj národného hospodárstva — DAVIDOV, D.: Hospodárska organizácia — objektívna nevyhnutnosť socialistickej ekonomiky — GRIGOROV, V.: Základné dôsledky zmien výkupných cien a prémie za tabak — MI-CHAJLOV, M.: 35 rokov prvej zmluvy o obchode a plavbe medzi Bulharskom a Sovietskym zväzom — POPOV, O.: Úverovo-valutové faktory a krízové javy na Západe — CAČEVSKI, V.: Štátnomopolistické riadenie v krajinách Beneluxu — GRIGOROVA, V.: Optimalizácia rozvoja odvetvových komplexov ľahkého priemyslu — GEORGÍJEV, S.: Užitočné súčasné vedecké výskumy — PETROV, K.: Kritika buržoázných teórií vedeckotechnickej revolúcie — TODOROV, V. — MINASIAN, G. — CHRISTOV, Je. — IGOV, A.: Medzinárodná konferencia o problémoch plánovania a riadenia národného hospodárstva

Správy

Liblické sympóziu „Efektívnosť vedeckotechnického rozvoja a formování vzťahu človek — technika v socialistické spoločnosti“

XIV. zjazd KSČ, takisto aj zjazdy ostatných komunistických strán, najmä XXIV. zjazd KSSZ, vytýčili ako nevyhnutnosť urýchlenie prechodu k intenzívnym formám hospodárskeho rozvoja. Tieto stranické uznesenia zaväzujú ekonómov všetkých socialistických krajín sústrediť čo najväčšiu pozornosť na otázky zavádzania a využívania vedeckotechnického pokroku vo všetkých oblastiach národného hospodárstva. V úsilí čo najefektívnejšie spracovať základné teoretické problémy v tejto oblasti bola nadviazaná úzka spolupráca medzi pracovníkmi Ekonomického ústavu ČSAV a SAV a ekonomických ústavov Akadémie vied ZSSR a NDR. V rámci uvedenej spolupráce sa v dňoch 2. — 6. 12. 1974 konalo v Libliciach pri Mělníku v poradí tretie sympóziu pod názvom *Efektívnosť vedeckotechnického rozvoja a formování vzťahu človek — technika v socialistické spoločnosti*. Sympózia sa zúčastnila delegácia Inštitútu ekonomiky AV ZSSR, vedená M. A. Vilenským, delegácia AV NDR vedená H. Maierom; okrem oficiálnej delegácie ČSSR, vedenej J. Vanerom, sa sympózia zúčastnilo 30 ďalších československých ekonómov z rôznych vedeckých ústavov, vysokých škôl a hospodárskych pracovísk. Na príprave tohto stretnutia sa vo veľkej miere zúčastňoval aj Československý výskumný ústav práce a sociálnych vecí.

Liblické sympóziu zahájil riaditeľ EÚ

ČSAV J. Nikl. V úvodnom slove vysoko zhodnotil dosiahnutý stupeň medzinárodnej spolupráce, ktorá dáva veľkú možnosť riešiť spomenutú obširnú a zložitú problematiku. Táto spolupráca sa už prejavila vydaním dvoch zborníkov prác z moskovského a berlínskeho sympózia.

Rokovanie v Libliciach bolo rozdelené podľa hlavných tematických okruhov do troch častí. Prvá časť rokovania bola venovaná problémom efektívnosti vedeckotechnického rozvoja. Referátom *O sociálno-ekonomickej efektívnosti vedeckotechnického pokroku* ju uviedol prof. M. A. Vilenskij.

Autor v referáte podrobil kritike existujúcej metódy určovania ekonomickej efektívnosti vedeckotechnického pokroku, ktoré neberú dostatočne do úvahy mieru, v ktorej jednotlivé varianty novej techniky napomáhajú dosiahnutie určitých vytýčených sociálnych cieľov (ako napr. zlepšovanie pracovných podmienok, zvyšovanie kvalifikácie, príťažlivosť práce, bezpečnosť práce, zlepšovanie prírodného prostredia). M. A. Vilenskij zdôraznil, že i keď sociálny efekt nie je vždy možné vyjadriť v hodnotových kategóriách, je nevyhnutné, aby bol zvažovaný v metodike určovania efektívnosti novej techniky. Nová technika častokrát ohrozuje prírodné prostredie a vedie k väčšiemu nervovému a pracovnému zaťaženiu človeka. Keďže cieľom socialistickej spoločnosti je

plný rozvoj osobnosti človeka, treba venovať určitý objem nákladov na predchádzanie tejto nežiadúcej skutočnosti, čím sa znižuje ekonomická efektívnosť v doterajšom chápaní.

S veľkým záujmom sa u prítomných ekonómov stretol referát A. S. Bystrova, *Sociálno-ekonomická efektívnosť techniky na ochranu životného prostredia*, v ktorom sa autor zaoberal dvoma možnými prístupmi k hodnoteniu ekologických opatrení: po prvé, prístupom založeným na maximalizácii výsledkov pri zadanom limite investícií; po druhé, prístupom, ktorý predpokladá minimum nákladov na zadaný sociálny výsledok.

Problematikou ekonomickej efektívnosti vedeckotechnického pokroku sa v referátoch zaoberali aj ďalší autori.

G. A. Caricina vo svojom referáte *Ekonomické stimulovanie a efektívnosť novej techniky* vyčerpávajúco poukázala na základné problémy týkajúce sa ekonomickeho stimulovania novej techniky. Zdôraznila, že hlavným faktorom rozvoja novej techniky, zvýšenia jej efektívnosti a súčasne hlavným stimulátorom technického pokroku je samo využívanie predností socialistického zriadenia a jeho zákonov; najmä zákona plánovitého a proporčného rozvoja národného hospodárstva. Preto stále zdokonaľovanie stimulovania výroby a novej techniky predpokladá v prvom rade sústavné zdokonaľovanie plánovania.

V. I. Pavljučenko v referáte *Špecifiká prognózovania v podmienkach plánovitej ekonomiky* zdôraznil veľkú úlohu prognózovania, ktoré môže aktívne vplývať na rozvoj socialistickej ekonomiky, na rozdiel od ekonomiky kapitalistickej, kde má indikatívny charakter a hrá pasívnu úlohu. Autor vymedzuje pojem prognózovania ako proces získavania informácií o budúcnosti. Prognózovanie sa tým stáva nevyhnutným prvkom informačnej bázy plánovania, na základe ktorej sa prijímajú možné riešenia.

W. Marschall sa problematikou efektív-

nosti zaoberal v referáte *Efektívnosť vedeckotechnického pokroku*. Zdôraznil veľký význam vedeckotechnického pokroku ako rozhodujúceho faktora intenzifikácie spoločenského reprodukčného procesu a zabezpečenie toho, aby náklady, ktoré spoločnosť poskytuje pre rozvoj vedy a techniky, prinášali reálne preukázateľný rast efektívnosti. Poukázal na celý rad nevyriešených problémov; ich riešenie prispeje k tomu, aby boli odhalené možnosti, ktoré sú z hľadiska rastu efektívnosti skryté vo vedeckotechnickom pokroku a môžu ovplyvniť rýchlejší hospodársky rozvoj. Zameral sa aj na niektoré otázky určovania efektívnosti pri uplatňovaní poznatkov vedy a techniky.

V. Růžička v príspevku *K metodológii merania a formalizácie štruktúrálnych zmien vyvolaných vedeckotechnickým pokrokom a ich ekonomickej efektívnosti* objasnil konštrukciu modelu, ktorý umožní vyjadriť ekonomický efekt vedeckotechnickej úrovne jednotlivých výrobných odborov. Poukázal aj na to, že zatiaľ teoreticky nie je doriešená problematika závislosti ceny od vedeckotechnickej úrovne produkcie.

M. Pick v referáte *Kritériá výberu makroekonomických programov štruktúrálnych premien* sústredil pozornosť na problémy plánovania makroštruktúrálnych premien, ktorých základom by mali byť dlhodobé programy. Vzhľadom na veľkú závažnosť programov štruktúrálnych premien pre celý rozvoj národného hospodárstva vystupuje do popredia dôležitosť objektivnosti ich výberu. Pretože na kritériá pre výber týchto programov sa musia klást náročné požiadavky, autor zameral pozornosť na rozbor jednotlivých kritérií, a na záver konštatoval, že je to jedna z najzložitejších otázok ekonomickej teórie i praxe a v niektorých smeroch sa ešte nedospelo k jednoznačným výsledkom. Preto je nevyhnutné navrhované riešenia ako výsledok súčasného stavu poznania považovať za otvorený problém.

Originálny prístup k riešeniu efektív-

nosti vedeckotechnického pokroku obsahoval referát J. Trnku, ktorí si za cieľ svojho referátu vytýčil: a) načrtnúť koncepciu usporiadania možných technických inovácií, založenú na základnom rozčlenení kvalitatívnej rôznorodosti inovácií, ktorá vyplýva z procesu ich prípravy a realizácie; b) naznačiť tendencie a uzlové body zmeny v kvalite procesu materializácie poznania neživej prírody vo výrobných praxi; c) ilustrovať kontinuitu súčasného stavu materializácie poznania neživej prírody s predchádzajúcim i budúcim očakávaným vývojom.

Druhý problémový okruh liblického sympózia uviedol referát Š. Karabína *Vplyv vedeckotechnického rozvoja na zmeny v oblasti práce*. Za cieľ svojho príspevku si autor zvolil objasnenie základných kategórií, ako napr. charakter práce, dĺžka práce, obsah práce. Pri vymedzovaní týchto kategórií vychádzal z predpokladu, že v „komplexe udávajú rozmery práce v jej rozvoji a pohybe, ktoré v mnohých smeroch hrajú dôležitú funkciu pri určovaní základných technických a sociálnych determinant vedekotechnickej revolúcie“. Obsah práce so svojou kvalitatívnou a kvantitatívnou stránkou autor v referáte definoval ako kľúčovú zložku charakteru práce. Medzi subjektívne aspekty charakteru práce autor zaradil:

1. stupeň uspokojenia z práce a jeho vplyv na stabilitu v zamestnaní;

2. stupeň účasti v pracovnom procese.

V ďalšej časti referátu autor informoval zúčastnených ekonómov o niektorých výsledkoch empirického výskumu ČSVÚP o vplyve vedeckotechnického pokroku na štruktúru kvalifikácie, zamestnanosť a profesionálnu štruktúru.

F. Kutta predniesol referát na tému *Zmeny v štruktúre pracovných zdrojov ČSSR ako in'enzívny faktor rastu efektívnosti národného hospodárstva*, v ktorom sa podrobne zaoberal problematikou rozvoja ekonomiky socialistických štátov a novými podmienkami rozšírenej socialis-

tickej reprodukcie v období spojenia vedeckotechnickej revolúcie s prednosťami socializmu. Ďalej hovoril o zmenách v štruktúre pracovných zdrojov v ČSSR v sp'jnení s VTR, ako aj o zmenách v štruktúre pracovnej motivácie pracujúcich.

G. Brhlovič sa v referáte *Primárne zdroje socialistického spôsobu hospodárenia s ľudskými zdrojmi* zamerával na základné axiomy socialistického hospodárenia s ľudskými zdrojmi z aspektu požiadaviek uplatňovania vedeckotechnického pokroku v rozvinutej socialistickej spoločnosti. V tomto zmysle rozviadol niektoré základné kritériá procesov efektívneho využívania spoločenskej pracovnej sily a nastolil potrebu plánovitého ovplyvňovania prvotných podmienok reprodukcie pracovnej sily v súlade s technickým pokrokom. Vo svetle tohto teoretického prístupu je možné v dlhodobých sociálno-ekonomických dimenziách spoločensky ovplyvňovať ex ante príčiny nesúladu medzi týmito procesmi, ktoré sa doposiaľ prevažne považujú za autonómne a neregulovateľné.

V. Rázga mal príspevok na tému *Vedeckotechnický rozvoj a zmeny v obsahu práce*. Poukázal na teoretickú a ideologickú závažnosť problematiky sledovania zmien v podstate práce pod vplyvom vedeckotechnického pokroku. Uviedol výsledky analýzy empirického výskumu zmien v obsahu práce urobeného ČSVÚP v súvislosti s vedeckotechnickým pokrokom uskutočneným v rokoch 1972—1973 vo dvoch objektoch jedného odvetvia strojárského priemyslu. Týmto empirickým sledovaním sa získal materiál, ktorého štatistické spracovanie dalo možnosť skonstruovať model zmien práce, so zreteľom na väzbu zmien podstaty práce s faktormi, ktoré menia jeho štruktúru, ako aj spätosť s úrovňou a formami zmien za prácu i s demografickými charakteristikami.

J. Blahušiak, v referáte *Vplyv vedy a techniky na efektívnosť využitia pracovnej sily* poukázal na základné vzájomné vzťahy medzi vedou, technikou a efektívnym

využívaním pracovnej sily, ktoré sa realizujú prostredníctvom využitia vedy a techniky v ekonomickom raste. Konkrétne prejavy technického pokroku v zmysle jeho vplyvu na efektívnosť využívania pracovnej sily je nevyhnutné vidieť v prvom rade v zmenách technickej úrovne výrobných prostriedkov, v zmenách v kvalifikácii pracovnej sily a v zmenách efektívnosti spojenia živej a zhmotnenej práce. Vážnu úlohu v otázkach využívania vedy a techniky pre zvýšenie efektívneho využívania pracovnej sily zohráva aj systém riadenia a pracovná motivácia s využívaním ekonomických a mimoekonomických stimulov. Autor podal v krátkosti aj hodnotenie využívania pracovnej sily v podmienkach československej ekonomiky.

J. Žilová predložila príspevok *Vplyv vedy a techniky na zmeny v kvalifikácii, profesionálnej a kvalifikačnej štruktúre pracovnej sily*. V tomto príspevku podrobne rozoberala faktory vplyvu vedeckotechnickej revolúcie na zmeny v kvalifikácii, a to:

1. demokratické faktory,
2. štruktúra národného hospodárstva,
3. vplyv technického pokroku, čo dokumentuje na základe skúmania na mikroekonomickej a makroekonomickej úrovni,
4. súčasná úroveň poznatkov.

Načrtla zmeny v kvalifikačnej štruktúre v troch sektoroch národného hospodárstva a zmeny v profesionálnej štruktúre vychádzajú z rôznych tendencií pod vplyvom novej techniky. Zdôraznila, že určité úroveň pracovnej sily, t. j. kvalifikácia, je jedným z najdôležitejších zdrojov ekonomického rastu.

J. Žižková referovala na tému *Podmienky použitia a využitia kvalifikácie pracujúcich v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie*. Autorka sa v tomto referáte zaoberala príčinami nedostatočného využitia kvalifikovaných kádrov v ČSSR (nezodpovedajúce zloženie kvalifikácie, disproporcía medzi zdrojmi kvalifikovaných kádrov a pracovnými miestami, nedostatky v kádrovej práci, nedostatky v or-

ganizácii práce). Ako hlavnú úlohu zdôraznila vytvorenie všetkých nevyhnutných predpokladov pre úplné využitie kvalifikácie.

A. Lange v referáte *Niektoré problémy socialistického charakteru práce vo výskume a vývoji a dôsledky v oblasti riadenia a plánovania výskumu* poukázal na prudký vzrast objemu, zložitosti a komplexnosti riešených výskumných úloh, v súvislosti s ktorými sa mení i rozsah, metódy a spoločenské podmienky výskumnej činnosti. Poukázal na to, že vo vyspelej socialistickej spoločnosti prebieha stále intenzívnejší proces zospoločensťovania vedeckej práce. Zdôraznil, že pri skúmaní celkového procesu výskumu a vývoja ako prípravných fáz bezprostrednej materiálnej výroby treba vychádzať z toho, že práce vynaložené v týchto fázach sú súčasťou celkovej spoločenskej produktívnej práce, a teda súčasťou tak nákladov, ako aj výsledkov, pokiaľ ide o tvorbu celkového spoločenského produktu. Vynaložená spoločenská práca v oblasti výskumu a vývoja je podľa názoru autora vo svojom súhrne súčasťou hodnoty úhrnného spoločenského produktu, a tým priamo či nepriamo prvkom hodnototvorného procesu.

Metódy určovania vplyvu vedy a techniky na spoločenskú pracovnú silu boli obsahom referátu S. Ruferta. Autor poukázal na to, že analýza vplyvu vedeckotechnického pokroku na pracovnú silu je veľmi aktuálna z hľadiska metodiky problému, ktorý si vyžaduje interdisciplinárny a komplexný prístup. Z charakteru problematiky analýzy vplyvu vedeckotechnického pokroku na pracovnú silu a tiež z nevyhnutnosti interdisciplinárneho komplexného prístupu k riešeniu tejto problematiky vyplýva nevyhnutnosť, aby túto problematiku riešil kolektív špecialistov z oblasti techniky, technológie, organizácie práce, pedagogiky, sociológie, psychológie, fyziológie.

V referáte *Modelovanie zdrojov a potrieb pracovnej sily v systéme makroekonomických modelov* D. Loula podal opis

formálnej stránky a spôsobu fungovania jednotlivých modelov, a to: 1. modelu demografického rozvoja; 2. modelu pracovných výsledkov; 3. edukčného modelu; 4. modelu bilancie pracovnej sily a mzdy.

V tejto časti problémového okruhu boli diskutované aj referáty autorov: Z. Mareka — *K vzájomnému vzťahu kvalifikácie, organizácie a riadenia v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie*; F. Čulíka — *Vplyv vedeckotechnického rozvoja na odvetvovú štruktúru pracovnej sily*; T. Leshnitského — *Vplyv vedy a techniky na zmeny v charaktere, kvalifikácii, profesionálnej a kvalifikačnej štruktúre pracovnej sily v stavebníctve*; V. Syrového — *Vplyv vedeckotechnickej revolúcie na zmeny v profesionálnej a kvalifikačnej štruktúre pracovných síl v čiernej metalurgii*; B. Spesara — *Vplyv vedy a techniky na zmeny kvalifikačnej štruktúry pracovnej sily v spotrebnom priemysle*; M. Poslušného — *Vplyv vedy a techniky na zmeny v profesionálnej a kvalifikačnej štruktúre pracovnej sily v strojárstve* a B. Šenberu — *Využitie metódy modelových závodov v potravinárskom priemysle*. Tieto vedecké príspevky ilustrovali danú problematiku na príkladoch konkrétnych národohospodárskych odvetví.

K hlavným referátom, ktoré sa venovali problematike vplyvu vedeckotechnického pokroku na profesionálnu a kvalifikačnú štruktúru, patril referát M. Kodaja. Autor — po objasnení pojmu kvalifikácie ako ekonomickej kategórie spojenej so zákonom hodnoty — analyzoval tendencie rozvoja kvalifikácie v závislosti od technického pokroku ako konkrétny prejav *zákonu premeny práce*.

M. Kodaj na záver podal podrobný rozbor československého školského systému.

Tretí a posledný okruh liblického sympózia bol venovaný problematike vplyvu vedeckotechnického pokroku na vzdelanie pracovných kádrov. S hlavným referátom v tejto časti programu vystúpil H. Maier — *Vedeckotechnická revolúcia a zvyšova-*

nie úrovne vzdelania a kvalifikácie pracujúcich. H. Maier vo svojom referáte postavil problém rozporu medzi novým postavením výrobcu a vnútornou štruktúrou výrobných síl, ktorý spočíva v tom, že technická úroveň pracovného procesu zostáva za vzdelanostnou úrovňou pracovných síl. Riešenie tohto rozporu vidí vo vytváraní potrebnej materiálno-technickej základne pre realizáciu nadania, kvalifikáciu a schopnosti pracujúcich. Výsledkom tohto procesu bude nový typ výrobných síl, ktorý bude typický pre druhú fázu komunistickej spoločnosti a ktorého základom je všestranný rozvoj osobnosti samého výrobcu. Autor poukázal na stále rastúcu požiadavku stredoškolského vzdelania a zároveň na vysokú potrebu špecializácie u pracovníkov. Vytýčil požiadavku, aby sa práca učiteľov a žiakov chápala ako časť celkovej spoločenskej práce a podľa toho sa aj organizovala. Argumentoval to prepočtom, podľa ktorého sa vzdelávací systém socialistických zemí v uplynulom období zúčastňoval prostredníctvom zvyšovania kvalifikácie pracujúcich temer 20 % bezprostredne na tvorbe národného dôchodku.

Záujem prítomných vzbudil referát V. J. Komarova zo ZSSR, ktorý poukázal na to, že v súčasnom období je určené rovnako dlhé obdobie štúdia pre študentov príbuzných vysokých škôl a po ich absolvovaní im odovzdávajú jednotné štandardné diplomy. To je zdrojom nedostatkov pri využívaní odborníkov, lebo funkcie, ktoré plnia, sú podstatne odlišné, a preto vyžadujú i rôzny rozsah znalostí. Poukázal na nevyhnutnosť diferenciacie vysokoškolského štúdia, ktoré by malo v zásade pripravovať stredné a vyššie kádre pre výrobu a pracovníkov pre vedeckovýskumnú základňu. Preto by vysokoškolské štúdium malo byť dvojstupňové so zodpovedajúcou diferenciáciou diplomov. Túto diferenciaciu možno dosiahnuť, podľa autora, zavedením dvoch stupňov štúdia na každej jednotlivéj vysokej škole s vydaním diplomov dvoch rôznych kategórií,

oprávňujúcich obsolventov vykonávať funkcie buď stredných kádrov, buď funkciu vyššieho odborníka, alebo funkciu vo výskumných ústavoch. Ten istý cieľ by bolo možné dosiahnuť obdobnou diferenciaciou vysokých škôl.

V ďalšej časti tohto problémového okruhu odzneli tieto referáty: J. Snížek vo svojom referáte *Metodický prístup ku kvantitatívne vyjadreniu rozvoja školskej sústavy Československa do r. 1990* oboznámil prítomných s predpokladanými zmenami v našej školskej sústave a v štruktúre žiactva v budúcich rokoch.

Na *Problémy plánovania úrovne vzdelania a kvalifikácie* sa vo svojom referáte zamerali R. Schafer a J. Wahs. Poukázali na existujúce problémy v oblasti plánovania vzdelania, ktoré sú spôsobené najmä tým, že oblasť vzdelania je jedinou národohospodárskou oblasťou, v ktorej je nevyhnutné plánovať v takom veľkom časovom rozsahu, a preto vypracovanie dlhodobých plánov v tejto oblasti si vyžaduje veľkú presnosť. Jednou zo základných úloh plánovania v oblasti vzdelania a kvalifikácie je určenie národohospodárskych potrieb pracovných síl rôzneho kvalifikačného zamerania. Podcenením významu plánovania v oblasti vzdelania a kvalifikácie by mohli vzniknúť národohospodárske disproporcie, ktoré sa prejavujú v nedostatku alebo prebytku školených kádrov v jednotlivých oblastiach, čo znamená plytvanie

s prostriedkami určenými na vzdelanie a straty v oblasti vzdelania a kvalifikácie.

K otázkam plánovania vzdelania hovoril O. Roth v referáte *K niektorým otázkam plánovania vzdelania*, v ktorom poukázal na vážnosť a aktuálnosť otázok týkajúcich sa plánovania vzdelania, vznikajúcich nielen v spojitosti s prehlbujúcou sa vedeckotechnickou revolúciou, ale i rozvojom samej socialistickej spoločnosti. K problémom vzdelávacej sústavy sa vyjadril aj S. Černý v referáte *K problematike úloh vzdelávacej sústavy a nákladov spojených s ich rozvojom*, v ktorom zdôraznil veľký význam vzdelania ako faktora ekonomického rastu a na číselných príkladoch uviedol vzrast objemu národného dôchodku v závislosti od rastu vzdelania. Poukázal na vážne úlohy, ktoré postavila VTR pre riešenie vzdelávacej sústavy.

Tretím problémovým okruhom bolo uzavreté liblické sympóziu, ktoré sa vyznačovalo bohatou diskusiou k predneseným referátom a priaznivým ovzduším pri výmene názorov. Na záver sympózia podpísali vedúci jednotlivých delegácií spoločné komuniké, v ktorom určili ďalší postup pri vzájomnej spolupráci týkajúcej sa problematiky vedeckotechnického pokroku a ktorej najbližšou konkrétnou úlohou bude vydanie spoločnej publikácie na tému *Ekonomika, veda, technika*.

Lubica Azudová

Desať rokov činnosti Európskeho koordinačného strediska pre výskum a dokumentáciu v oblasti spoločenských vied

Európske koordinačné stredisko pre výskum a dokumentáciu v oblasti spoločenských vied (CEUSORS) vo Viedni, ktorého činnosť sa podľa názvu vzťahuje aj na ekonomickú vedu, dovŕšilo desať rokov svojho pôsobenia. Cieľom tohto príspevku je informovať v rámci daných možností

o výskumoch, ktoré CEUCORS koordinuje, a o jeho organizácii.

O túto inštitúciu a jej prácu sa zaujímate z viacerých dôvodov. Predovšetkým preto, že ČSSR bola svojho času spolunavrhovateľkou zriadenia takejto organizácie. Nemalý význam má aj fakt, že

ČSSR má jedného stáleho člena v riadiacom výbore CEUCORS. Ďalej je to skutočnosť, že na činnosti tejto organizácie sa zúčastňujú všetky európske socialistické aj kapitalistické krajiny (počtom 25, okrem Albánska, Islandu a Luxemburska), ba aj 11 mimoeurópskych štátov. Napokon, ako ukazuje už hrubá informácia, socialistické štáty tvorili aj počtom takmer štvrtinu všetkých účastníkov prác na medzinárodných projektoch CEUCORS.

Niekoľko čísel o účasti socialistických krajín na týchto projektoch: Z celkového počtu (238) inštitúcií, ktoré sa zúčastňovali na tvorbe medzinárodných výskumných tímov a na výskumoch prostredníctvom CEUCORS, bolo zo socialistických krajín 101 výskumných ústavov a iných inštitúcií, čo je 42,4 %. Z celkového počtu pracovných schôdzok 131 bolo v socialistických krajinách 57, teda 43,5 %. Treba ešte dodať, že zo 14 členov riadiaceho výboru CEUCORS je celá polovica zo socialistických krajín.

Pokiaľ ide o československú účasť na projektoch, zúčastňovalo sa na riešení niektorého z 19 projektov koordinovaných CEUCORS z ČSSR spolu 13 inštitúcií, čo je 5,5 % z celkového počtu. Pracovných schôdzok medzinárodných riešiteľských kolektívov bolo v ČSSR tiež 13, čo je 9,9 % z ich celkového počtu. Počtom inštitúcií, ktoré sa zúčastňovali na riešení úloh, je ČSSR z krajín socialistického tábora na 5. mieste, a to po Maďarsku s 18, Juhoslávii so 17, Poľsku so 16 a ZSSR so 14 inštitúciami.

Pôvodným zámerom vytvorenia takéhoto koordinačného strediska bolo a aj dnešným jeho cieľom je uľahčiť kontakty medzi bádateľmi z oboch častí Európy v oblasti spoločenských vied. Takáto potreba sa prejavila v päťdesiatych rokoch, keď sa hľadali nové formy koexistencie medzi krajinami s rôznymi spoločenskými systémami. Konečný návrh schválilo XII. zasadanie Generálnej konferencie UNESCO v roku 1962 a nasledujúceho roku bola podpísaná príslušná dohoda s rakúskou

vládou o sídle a činnosti novej organizácie. Hlavnými témami výskumov sa stalo porovnávacie komplexné plánovanie, základné koncepcie pomoci rozvojovým krajinám a ekonomické i spoločenské dôsledky odzbrojenia.

Organizačne sa CEUCORS skladá z riadiaceho výboru a stáleho sekretariátu. Stredisko teda nemá nijaké výskumné, ani dokumentačné zložky. Stály sekretariát má riaditeľa a vedecký a technický sekretariát. Vedecký sekretariát má t. č. 5 pracovníkov, pridelených a platených jednotlivými štátmi a zabezpečuje priebeh konkrétnej činnosti strediska.

Prvý výskumný program, pri ktorom sa na prvom mieste kládol dôraz na porovnávací výskum ekonomických systémov, na problémy a metódy plánovania, vytyčoval tieto kritériá: výskumy by mali umožniť konfrontovať hľadiská, koncepcie a metódy jednotlivých krajín s rozdielnymi ideológiami a hospodárskymi a spoločenskými systémami, ako aj s rôznou úrovňou hospodárskeho rozvoja; výskumy by nemali byť čisto akademické a nemali by sa zaoberať neurčitými a všeobecnými problémami; výskumy by mali brať zreteľ na konkrétne možnosti spolupracujúcich inštitúcií a problémy by mali zapadať do ich pracovnej náplne. Ďalšími výskumami sa pôvodné pole záujmu rozšírilo o celý rad iných oblastí.

Za desať rokov činnosti strediska sa za jeho koordinácie riešilo 21 výskumných projektov, z ktorých dva boli zrušené, šesť ukončených, tri sú v štádiu publikovania výsledkov a na desiatich sa pracuje. Za ekonomické výskumné projekty označuje stredisko týchto šesť projektov: porovnávacie formy pomoci rozvojovým krajinám; schopnosť rozvojových krajín absorbovať zahraničnú pomoc a problémy transferu techniky; kritériá voľby medzi trhovým a netrhovým spôsobom uspokojovania potrieb obyvateľstva; faktory rozmiestňovania rastovce priemyslu; zaostávajúce oblasti priemyselných krajín; náklady na rast miest. Za interdisciplinárne označuje stre-

disko týchto päť projektov: automatizácia a robotníci v priemysle; kriminalita mládeže a hospodársky rozvoj; štátna legislatíva, ktorá v európskych krajinách priamo alebo nepriamo ovplyvňuje plodnosť; budúcnosť vidieka v priemyselnej spoločnosti; hospodárske a sociologické problémy cestovného ruchu v Európe. Sociologických projektov je 7: časové rozpočty a spriemyslenie; výchova študentov rozvojových krajín; výchova a životné názory absolventov vysokých škôl; účinky hierarchie organizácie; obraz odzbrojeného sveta; obraz sveta v roku 2 000; rozširovanie inovácií v poľnohospodárstve. A napokon jeden právnický projekt: pramene práva.

S návrhom riešiť určitý vedecký problém praxe alebo teórie na medzinárodnej úrovni môže sa obrátiť na CEUCORS jednotlivec alebo inštitúcia. CEUCORS predbežne posúdi, či sa práve o takýto spôsob riešenia a o aktívnu účasť na ňom nájde dosť odborne kvalifikovaných záujemcov z radov jednotlivcov a inštitúcií z rozličných krajín, najmä z krajín s rozdielnym spoločenským zriadením; tento predpoklad si overí konkrétnym stykom s inštitúciami, ktoré by mohli prísť do úvahy. Riadiaci výbor CEUCORS potom oficiálne preskúma takto pripravený návrh a v prípade, že ho prijme, vymenuje predseda riadiaceho výboru riaditeľov projektu, spravidla jedného zo socialistického tábora a jedného z kapitalistických krajín. Tí sú potom zodpovední za odborné vedenie výskumu spojeného s projektom.

Každý účastník prác na projekte plní konkrétne úlohy, na ktorých sa uzniesol celý pracovný tím na pracovných schôdkach podľa jednotlivých etáp výskumu. Pracovný kontakt medzi účastníkmi zabezpečuje príslušný pracovník vedeckého sekretariátu CEUCORS v úzkej spolupráci s riaditeľmi daného projektu; v takejto spolupráci sa pripravujú aj schôdzky celej pracovnej skupiny alebo — ak je to potrebné — jej určitej časti (napríklad účastníkov zo socialistických krajín, ak sa vy-

skytne čiastkový problém, ktorý je špecifický pre týchto účastníkov).

Práca na projekte trvá spravidla 4 až 5 rokov. Stáva sa však, že sa pretiahne aj na dlhší čas. Závisí to najmä od rozsahu a členitosti danej problematiky, ale aj od možnosti všetkých účastníkov venovať sa sústavnejšie tejto práci. Vyskytujú sa aj rôzne nepredvídané prekážky, ktoré vyvolávajú potrebu predlžovať termíny (zmeny čiastkových koncepčných otázok, zmeny v obsadení týchto zložitých pracovných tímov a pod.).

Napríklad práce na projekte *Kritériá voľby medzi trhovým a netrhovým spôsobom uspokojovania potrieb obyvateľstva*, na ktorom sa zúčastňuje náš Výskumný ústav životnej úrovne, prebiehajú od roku 1967, pričom ukončená je časť ekonomická, jej výsledky sa nateraz pripravujú na publikovanie, ale pokračujú ešte práce na teoreticko-modelovej časti a sociologickej časti.

Publikácia výsledkov projektu je vyvrcholením prác na projekte, je vlastne jedným z jeho cieľov. Publikáciu na medzinárodnej úrovni — v niektorom svetovom jazyku alebo aj vo viacerých jazykoch — zabezpečuje CEUCORS. Druhým cieľom je publikácia čiastkových výsledkov, ale aj praktických skúseností z medzinárodnej spolupráce na domácej úrovni. Tretím cieľom je využitie výsledkov a skúseností získaných pri prácach v rámci medzinárodnej spolupráce vo vlastnej pracovnej náplni každého účastníka prác na projekte.

Je prirodzené, že práca súvisiaca s účasťou na medzinárodnom výskumnom projekte je náročná a prináša pre každého účastníka určité ťažkosti objektívneho aj subjektívneho charakteru. Objektívnym predpokladom priamych účastníkov je schopnosť aspoň pasívne pracovať s materiálmi v troch jazykoch (francúzština a angličtina sú úradnými jazykmi CEUCORS, ruština je nevyhnutná pre prácu s materiálmi medzi účastníkmi zo socialistického tábora, pričom rozsah materiálov a potreba reagovať na ne v danom termíne

zvyčajne nepripúšťa vyhotovovanie prekladov). Ďalšou objektívnou ťažkosťou je, že jednotlivý účastník nemôže prakticky plánovať práce, ktorých rozsah a termíny vyplývajú zo záverov pracovných schôdzok na medzinárodnej úrovni. Napokon, ťažko je zladit' tieto úlohy s plánovanými „domácimi“ výskumnými úlohami; v tejto súvislosti sa treba zmieniť aj o nevyhnutnom pomalšom postupe prác v porovnaní s plánovanými „domácimi“ úlohami, čo vyplýva z medzinárodnej povahy týchto prác a kontaktov, ktoré s nimi súvisia.

V súvislosti s rozličnými ďalšími okolnosťami bude zrejme najvýstižnejšie uviesť výrok profesora E. Allardta (Fínsko), ktorý práve v súvislosti s CEUCORS v istej

správe napísal, že v podpore tohto stredu by jednotlivé štáty nemali vidieť obeť na oltár medzinárodnej spolupráce; podľa neho je v záujme spoločenských vied príslušnej krajiny, aby sa zúčastňovali na prácach strediska, lebo aktívna účasť na porovnávacích medzinárodných výskumoch je nevyhnutnou podmienkou vysokej úrovne spoločenských vied v príslušnej krajine.

Ako vidieť z údajov uvedených v našej informácii, socialistické krajiny v plnej miere využívajú možnosť účasti na medzinárodnej spolupráci práve v tomto zmysle.

Josef Stanko

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 50 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20—25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 6—10 strán, správ 4—10 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslojú sa poradovým číslom v texte a príkladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 — Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane príslušné číslo časopisu a niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: prof. Ing. HRONSKÝ, Filip, CSc., Výskumný ústav životnej úrovne, Malinovského 56, 885 03 Bratislava — Ing. SOKIRA, Jozef, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava — Ing. RUŽIČKA, Anton, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava — Ing. ANDRÁŠIK, Ladislav, CSc., Vojenská politická akadémia KG, Kutuzovova, 800 00 Bratislava — doc. Ing. LAŠČIAK, Adam, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

ŠARMÍR, Eduard: Nulový či obmedzený rast?

ŠESTÁKOVÁ, Monika: Niektoré tendencie v povojnovom vývine finančného kapitálu

ŠÍBL, Drahoš: Boj robotníckej triedy o charakter imperialistickej integrácie

ŠIMKOVIC, Ján: Aplikácia rozdeleného tvaru matice štruktúrneho modelu pri účelovo orientovaných štúdiách

DULOVEC, Štefan: Rozvojové programy v Slovenskej socialistickej republike

KELENOVÁ, Zsuzsa: Modifikácia klasických mechanizmov cyklov v štátnomonopolistickom kapitalizme

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV

POLITICKÁ EKONOMIE číslo 11/23/1975

KLUSOŇ, Václav: Plánování a procesy společenského hodnocení

MERVART, Josef: K uplatnění cílově programového přístupu v dlouhodobém plánování v Československu

ARAKELAN, A. A.: Chozrasčot a využívaní základních fondů

FOLTÝN, Jaroslav: Investiční režim a rozvojová ekonomika

MARKUŠ, Jozef: Teória optimálneho plánovania a fungovania: stručná história

KOHN-FLEK, Josef: Nedokončený interview o graduační škole EÚ ČSAV

VOSTATEK, Jaroslav: Daně jako nástroj hospodářské politiky za kapitalismu

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 23, 1975, č. 9. — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Andrej Lantay, výkonná redaktorka Zdenka Sláviková, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Výmer SÚTI 2/1. — Rozširuje PNS. — Objednávky vrátane zo zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 48/VII, 884 19 Bratislava. — Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Celoročné predplatné Kčs 80.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, 800 00 Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin, by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN Benjamins, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 895 30 Bratislava 1975